Дмитро МОХОРУК

СЕЛО МОЄ ТОПОРІВЦІ

ІСТОРИКО – КРАЄЗНАВЧИЙ ТА ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

СЕПТИМАЛОГІЯ

Моїм батькам —
Василині та Іванові
МОХОРУКАМ
ПРИСВЯЧУЮ

— Не покидай своє село,
Ще не зміцніли в тебе крила,
Зігріті батьківським теплом, —
В дорогу мама говорила.

З тих пір минуло стільки літ!
Спаде з душі холодна брила.
Уздріти б маму край воріт,
До мене б знов заговорила.

Василь Гостюк

Дмитро МОХОРУК

СЕЛО МОЄ ТОПОРІВЦІ

СЕЛО ПОВЕРТАЄТЬСЯ У МАЙБУТНЄ

ТОМ СЬОМИЙ

"Писаний Камінь"
Косів
2009

ББК 63.3 (4УКР)
М 86

Мохорук Д.І.
М 86 Село повертається у майбутнє. — Косів: Писаний Камінь, 2009. — 168 ст.

ISBN 978-966-181-010-4

У сьомому, останньому, томі історико-краєзнавчого та етнографічного збірника «Село моє Топорівці» автор завершив цю історичну епопею краю післямовою «Село повертається у майбутнє» з досить-таки філософською назвою і філософськими питаннями. Полемізуючи з собою і з вами, автор намагався довести, яку велику патріотичну спадщину залишили нам батьки, діди, пращури, що виливалося в одне: «Україна понад усе!».

Без знання минулого, ми не можемо повернутися у майбутнє. Одночасно хотів показати духовний взаємозв'язок між Божим духовним і світським, висвітлити його антипод, злі сили.

Для вчителів історії, студентів, літописців, краєзнавців, етнографів, фольклористів, учнів шкіл, односельчан і всі тих, хто цікавиться історією рідного краю.

ББК 63.3 (4УКР)

ISBN 978-966-181-010-4

© Д.І. Мохорук, 2009
© "Писаний Камінь", 2009

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ
ОДНОГО ОКРЕМО ВЗЯТОГО НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ

Література про невеликі міста й села України здебільшого складається з часткових спостережень. Як правило, це добросовісні причинки мовознавчого, мистецтвознавчого чи історичного характеру. Халтурники туди не дуже йдуть, оскільки знають, що переписати буде нізвідки, доведеться все неквапливо призбирувати самим.

Втім, і в таких студіях можна відзначитись чимось несподіваним, якимось новим науковим методом. Наприклад, відомий археолог-античник В. Отрішко, пам'ятний пильною увагою до кожної новизни, раз-у-раз звертався до цікавої американської студії. Йшлося про комплексну експедицію, що всебічно описала індіанське селище. Вивчила їхній побут, їхні звичаї. Потім людей будо переселено, а село спалили. Тоді на тому місці було проведено розкопки, аби їхні результати допомогли з'ясувати, наскільки схожа відтворена за археологічним матеріалом картина на ту, яку вчені не так давно спостерігали на власні очі, і як багато може розповісти про минуле життя матеріал археологічний. Про які сторони життя розповідає, про які – ні. Такий собі інтересний метод, достойний увійти до антологій наукознавства.

Інший повчальний приклад лишили по собі невдовзі розстріляні співробітниці Музею антропології та етнології Української академії наук Надія Заглада та Лідія Шульгина. Річ у тім, що в ті самі роки, на рубежі двадцятих-тридцятих років XX ст., різні люди робили дещо протилежне. Одні виконували ленінський план колективізації, виводячи Україну на рубіж процесу «Спілки визволення України», навпрошки до голодомору 1933 року. Інші громадяни тієї самої країни, ті самі Заглада та Шульгина, працювали над справою, здавалося б, абсолютно не актуальною. Вони готували монографію одного окремо взятого села Старосілля на

Чернігівщині, що вийшла в двох томах (більше вони не встигли). У першій книжці вони проаналізували побут селянської дитини, у другій простудіювали бджільництво та харчування, і це напередодні голодомору.

Замахів на широко закроєний мікроаналіз українська наука знає більше, хоча за большевиків дороги до читача краєзнавцям майже не було. Після початку 1930-х років у книговиданні бачимо не просто регрес, а провал. Після війни лише згуртовані в Науковому товаристві ім. Шевченка емігранти видавали розкішні регіональні збірники. Навпаки, різні за планом видання, присвячені окремим місцевостям принесли наші часи незалежності. І це навіть за позавчорашніх купонів, учорашніх затримок жалування і сьогоднішнього прямого бандитизму й загальної кризи.

Співробітник видавництва «Українська енциклопедія», а тепер «Наукової думки» музикознавець Іван Лисенко про свій рідний край уклав «Банківську енциклопедію» (Харків; Київ; Нью-Йорк, 2000), першу регіональну енциклопедію в Україні. Побудоване з дотриманням усіх формальних приписів, прийнятих до видань такого типу, видання містить близько 1300 статей, 300 ілюстрацій, 3 карти тощо.

Колишній директор Лисянського районного музею, кандидат історичних наук, нині викладач Національної академії внутрішніх справ України Володимир Щербатюк видав ґрунтовну монографію «Історія регіонів України: Лисянщина» (Київ, 2002), грубенький, заснований на джерелах, том, до якого додав 46 документів та інших матеріалів.

Знайшов кошти на два багатющі альбоми під загальним заголовком «Отчий край» знайшов фотограф і колекціонер з Полтавщини Костянтин Бобрищев. Наукову спадщину Л.Похилевича видав у Білій Церкві Олександр Пшонківський.

Ні за структурою, ані за засадами не схожі між собою, ці видання об'єднуються своєю головною рисою – любов'ю до Укра-

їни, виявленою в палкій любові до тієї місцини, де їхні автори з'явилися на світ.

І ось іще одна новина. На цей раз у світ вийшов семитомник, а підготував його колишній директор Івано-Франківського племптахорадгоспу Дмитро Мохорук. Нову працю присвячено яскравій місцевості на Покутті – «Село моє Топорівці». Тут ще інший напрямок видання – цього разу річ яскраво просвітницького напрямку. Цікава лектура, від якої молодий чи старий топорівчанин не відірветься, поки не дочитає. Історія села, роль церкви у його духовному розвитку, школа в освітньому і просвітницькому розвої, культурний і економічний розвиток села, і це крок за кроком від XIV століття до сьогодення. Рясно залюднене село, що відбилось на сторінках праці – війти, голови збірних громад, солтиси, голови сільських рад, воєнний історик, голови колгоспів, полковники й сотники, провідники ОУН, державні і громадські діячі, директори підприємств і культурних установ, композитори і співаки, кошові топорівської «Січі», науковці, нотарі, Судді, пастирі виноградника Христового, посол Варшавського сейму, сільські активісти, художники, письменники, поетеси і фольклористи.

Такий колосальний інформаційний потенціал містить кожна українська (як і всяка інша) місцевість. Виявляється, на такі могутні справи може піднятися вільна людина, навіть коли лев'ячу пайку праці вона долає одна.

Сергій Білокінь
доктор історичних наук
керівник Центру культурологічних студій
Інституту історії України НАНУ
Лауреат Національної премії України
ім.Т.Шевченка

ПОКЛІН
РІДНОМУ СЕЛУ ВІД ДМИТРА МОХОРУКА

Цей поклін має вельми поетичну назву «Село моє Топорівці» і складається із семи книг, перша з яких вийшла 2005, а остання — 2008 року.

Автор цього семикнижжя, Дмитро Іванович Мохорук, якось постійно намагається у своїх біографіях, поміщених при кінці кожної книжки, не вельми висвітлювати один з дуже її цікавих фактів: він не рік і не два, а з листопада 1976 аж до 30 січня 1982 року працював головою правління колгоспу імені Василя Стефаника в Русові, тобто у рідному селі того, кого ім'я носив відомий своїми трудовими звершеннями, про які, невгаваючи, постійно писали всі газети Радянської України, а по ювілеях письменника навіть преса Радянського Союзу; того, кого сам Великий Іван Франко назвав своїм наслідником у літературі. Правда. Відомо це зі слів Василя Стефаника, який зі скромності додавав при цьому, що назвав його Іван Франко не просто якимсь наслідником. Більше подібних титулів принциповий, а особливо скупий на похвалу, Іван Франко нікому не роздаровував.

Отож, протягом майже шести років Дмитро Мохорук чи не кожний день мав можливість спілкуватися з безпосередніми нащадками Василя Стефаника, їхніми дітьми та внуками і родиною братів і сестер Василя Стефаника, більшість з яких були членами колгоспного колективу у щоденній важкій селянській праці. Зрештою, як виявилось, усе село в тому чи іншому ступені спорідненості було родиною великого письменника, і всі разом були нащадками його героїв, які дістали безсмертя на сторінках коротких і страшних оповідань, нарисів і новел Василя Стефаника.

Ця робота, завжди під контролем найрізноманітніших «вищестоящих» органів, була непростою. Непростою вона була і по відношенню до нащадків, які вимагали до себе особливої уваги та яких у першу чергу потрібно було забезпечувати всім необхідним, тоді як рядові мусили терпеливо чекати своєї черги і того, коли й над ними змилосердяться. Здавалось би, ось і всі карти в руки Дмитру Мохору-

ку, щоб написати не тільки спогади, а й історію села Русова, якої досі немає, якщо не рахувати різні дрібні статті у районній та обласній пресі про це село.

Тепер, тримаючи в руках сім книжок про Топорівці, сумніваюсь, чи в проглядуваному майбутньому напише щось подібне про Русів. Звичайно, в Центральному державному історичному архіві у Львові, Державному архіві Львівської чи Івано-Франківської області можна знайти дуже багато матеріалу про історію того села, але подібного документа, який залишив про село Топорівці Дмитро Мохорук, навряд чи вже буде.

А в цьому селі він знав кожного — знав характери, примхи, поведінку на роботі і на весіллі. Знав кожний присілок і горбик у селі. Знав те, що було заслонено від інших, навіть земляками, а не те, що перед світом. Це він забезпечував проведення ювілеїв. Прийом гостей і різних делегацій, це він може розповісти, як будувався так званий меморіальний комплекс на горбі, де похований Василь Стефаник. Знав про дідича Теодоровича, який легендою снує у нашому стефаникознавстві. Знав, як висаджувався пам'ятний дубовий лісок перед тим меморіалом і що з ним сталось опісля. Знав приклади справжнього непідробного шанування пам'яті Василя Стефаника — отієї показної.

Може, не хотів про це все писати. Не так просто писати про людей, пам'ять про яких ще жива. Можна когось зачепити прикрим словом. Тому й, певно, вирішив мовчати. А жаль. Навіть, якщо йому доводилося зачепити село та вихідців з нього, що мали, зокрема, відношення до Топорівець, то, як правило, користувався виключно офіційними і документальними даними. Зокрема, коли мова йде про рід дружини Василя Стефаника Ольгу Гаморак. Не даремно я зачепив Івана Франка на початку вступного слова. Сам Іван Франко вважав, що твори Василя Стефаника несправедливо відображають наше село, як на цьому особливо спекулювала радянська ідеологія, а тим більше Русів, одне з найкращих і найбагатіших сіл нашого Покуття. Вартісність творів Василя Стефаника як унікального явища в нашій і світовій літературі бачив у іншому — у знанні людської душі, доведеній до відчаю...

Русів, де працював головою колгоспу стільки років, отже, обійшов боком Дмитра Мохорука. Може, інтуїтивно відчував, що як не тепер,

то колись про Русів, його минуле і теперішнє напише хтось інший. Адже інтерес до цього села, з якого вийшов на світ Василь Стефаник, не перестає тривожити уяву людей і тепер. Так, раніше чи пізніше тут проведуть архівні розкопки, відшукають усі перші згадки про це село, зроблять десятки кандидатських і докторських дисертацій.

Він же ж усі свої сили, знання, час жертвенно приніс своєму рідному селу Топорівцям, якому не судилося дати і явити світові такого генія, як Василь Стефаник, але яке вижило і не загубилося на світових роздоріжжях, зберегло мову і звичаї нащадків і з покоління в покоління передає своїм синам і дочкам любов до рідної землі, политої кров'ю і потом предків. Страждання їхні і горе не були менші, ніж у героїв творів Василя Стефаника. Їхні радощі були такими ж буйними, як і в цьому селі, а весілля такими ж гучними, як і в у всій окрузі, а для доброї людини завжди відкриті двері і душа...

Безумовно, знав, що історію його рідного села може написати хтось інший, але цю історію сам, плоть від плоті його, хотів написати саме він. І написав гідну подиву працю, про яку осмілююсь сказати, рівній якій у нашому українському краєзнавстві поставити поруч не можу. Як син цієї землі і свого прадавнього роду, автор присвятив її своїм батькам Василині та Івану Мохорукам.

Його, який наслухався оповідей бабусі і дідуся, стрийків і вуйків, які були на різних війнах, а багато з них колись боролися за українську державність, боліла душа, що про його село написано так мало, а вся історія, яку міг прочитати в радянській літературі чи пресловутій «Історії міст і сіл», зводилася до декількох рядочків, де довговіковій історії відводилося цілком мало місця. Зате у декілька разів відводилося більше місця і про боротьбу за світле майбутнє і колгосп певного імені, щасливе життя колгоспників, яке бачив і котре було насправді звичайним рабством, а також про тих, хто, які і коли та за що одержував від партії та уряду нагороди за свою каторжну працю.

Саме ця обставина — знеособлення радянською історіографією наших сіл, їх героїчного минулого, їх неповторності і зведення її до типово —брехливого стандарту про щасливе сьогодення під сонцем різних батьків і рідної партії та уряду, — спричинилось до

неймовірного вибуху в роки української державності різноманітних досліджень про своє село. Саме про своє село, яке написали вихідці з цього села, тепер відомі діячі культури та науки і про яке в найменшій мірі пишуть ті, що писали раніше за відомою схемою. Про свої села пишуть колишні доярки, лісничі, медсестри, пенсіонери, які діждалися на старість вільної хвилини, — словом, пише кожний, у кого бодай ще жевріє любов до рідної оселі, болить поругане минуле, болить оплюгавлена радянською істріографією правда і про

ОУН — УПА, і про Січових стрільців, бунтується серце проти несправедливості у висвітленні минулого.

Так, у багатьох з цих сіл, немає видатних особистостей. Не діялись видатні події, про які знає весь світ чи Україна, але через кожне з тих сіл пройшла наша кривава історія. Тут кожного зачепила організація колгоспів, післявоєнний голод, примусовий контингент, добровільна позика та облігації, депортація на північ, у Казахстан і Сибір, наруга над особистістю та вірою. Кожний з тих, хто писав такі книги, мав право сказати, що він писав про свій героїчний народ, поставити якого поруч з кимсь просто неможливо. Неможливо й когось поставити по випитому кожному з них і чаші горя та нещасть. На очах одного покоління змінювалися різні влади, які в основному несли з собою рабство і наругу. А село вижило. Збереглося. Стало основою нашого націотворення. Нашою опорою, нашим життєдайним відродженням. Саме такі книжки й допомагають зрозуміти, чому так сталось і в чому сила нашого Духа.

Автори цих книжок докладають чимало зусиль для їх видання. Тратять свої гроші. Вишукують спонсорів. Найчастіше серед багатих людей з даного села. Чи серед тих, хто в діаспорі. Часто книжки виходять у складщину, а найчастіше за рахунок авторів. І тут одна з найдивовижніших непорозумінь нашого часу: книжки, про які ми так довго мріяли і залишаються, як правило, в селі, серед тих, про яких вони писані і кому присвячені. Вони майже не потрапляють до солідних наукових бібліотек, бо цим зайнятися нема кому. Вони рідко потрапляють до центральних архівів.

Словом, ареал їх розповсюдження дуже вузький і, як правило, обмежується селом, про яке йдеться у книжці, декількома десятками

, у кращому випадку, чи декількома людьми з-поза села в гіршому випадку, і на цьому все закінчується. Зайнятися цією справою автору просто нема ні сил, ні коштів. І добра справа скошується на пні. Не прилучається до справи розповсюдження районні просвітні організації, не прилучаються районна адміністрація. Глухі до цього органи освіти, бо в їх силах створювати чи вносити в навчальні плани і вивчення історії даного села на основі випущенихкниг... Зібрати такий матеріал, який явив у своїм семикнижжі Дмитро Мохорук, людині з-поза села просто неможливо. Неможливо й десяткам дослідникам і вченим. Автор ріс у цьому матеріалі, і кожну риску його села зберігала його генетична пам'ять, код до якої знав тільки він.

Радянська дійсність, окрім усього, робила все неможливе, щоб знищити цю пам'ять, а зберігачів намагалася знешкодити. Мала на це різні випробувані способи.

За два роки до мого призначення на посаду директора комплексу музеїв Івана Франка, я, вже відомий автор багатьох творів про Івана Франка, дослідник, врешті, письменник, вирішив поїхати в село Нагуєвичі, де й була філія Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка. Правда, мене не стільки цікавила ця філія, скільки сільське кладовище, де спали сном праведним герої Франкових творів і де поховані його батько й мати, пам'ятники на могилах яких уже доводилося встановлювати в моє директорування. Мене цікавило, де вони поховані. А також у якому стані цвинтар, як виглядає церква, яку приводив до ладу і будував батько Івана Франка. Мене цікавило багато питань, які завжди спритно і нагло обминало наше офіціозне франкознавство, котре, розділило це франкознавство на те, що потрібно про Франка знати читачеві, а що — ні. Через півгодини мого ходження по дивовижно запущеному, ніколи не прибраному і вкрай неохайному цвинтарі, мене заарештували якісь дядьки, один з яких представився секретарем партійної організації, а другий — тутешнім міліціонером і повезли «до протоколу» в Дрогобич, де мене якийсь мордатий слідчий випитував не тільки про те, чого я нипав по цвинтарю і що там «твою мать» шукав, але з якими іноземними діячами я маю справу. І чи не для них я збирав матеріал. Треба мені було апелю-

вати аж у Львів до Романа Федорова, який засвідчив, що я письменник і за дорученням журналу «Жовтень», редактором якого і був на той час Роман Федорів, збираю матеріали для написання роману про Івана Франка. Роман Федорів настільки зорієнтувався в ситуації, в яку я потрапив, що просив дрогобицьке начальство пособити мені у моїх пошуках. Відмовити йому дрогобицькі стражі порядку не могли. Як-не-як, часто бачили його на екранах телевізорів. Був уже час так званої «перестройки».

Надалі я завжди запасався у своїх поїздках провінцією різними довідками та зверненнями до районного і сільського начальства про допомогу. На всіх довідках була печатка «Жовтня» і розмашистий підпис його редактора. Хочу додати, що арештував мене міліціонер з Нагуєвич, який міліціонерував там і в час, коли я став директором Музею. Траплялось таке, що я кликав його на допомогу і цілими тижнями не міг докликатися: він був як не п'яний, то на якійсь районній нараді. А тут віднайшовся відразу. Додати ще й мушу те, що за його владарювання в селі Музей Івана Франка тричі підпалювався і тричі згорав майже до тла. Тільки опісля я зрозумів стурбованість начальства від мого перебування на цьому цвинтарі. Там були захоронені без хреста жертви більшовицьких репресій. Це вже в час, коли я директорував, на могилі цих жертв, найкращих і найсвідоміших людей Нагуєвич і суміжних сіл, був поставлений хрест.

Подібну пригоду пережив я, коли збирав матеріали до роману-есе про Леся Мартовича, яка вийшла у київському видавництві «Молодь» у серії «Уславлені імена» 1990року. Лесь Мартович народився в Торговиці Пільній.

Деякий час мешкав у моєму рідному місті Городку на Львівщині, і, керуючись тим самим бажанням, що й Дмитро Мохорук при написанні свого семикнижжя про рідне село, я вирішив написати дослідження й про Леся Мартовича, найменше дослідженого в нашому літературознавстві письменника. Тому поїхав на Покуття, забезпечений на цей раз усілякими зверненнями та відношеннями від журналу «Жовтень». Мене дуже цікавило походження Леся Мартовича. І я знав, що допоможуть мені у цьому метричні книжки, які зберіга-

лись У Городенківському ЗАГСі. Мені ці книжки видали. І не встиг я погортати перші сторінки однієї з них, як, за сигналом завідуючої цієї установи, мене черговий раз заарештували і влаштували допит, стосовно того, що я шукаю в тих книгах. Мушу сказати, що книжки ці велися латинською мовою, і мені довго потрібно було пояснювати слідчому, що в них мене цікавить, але він цього, здається, заочний випускник Львівського університету, так і не зрозумів. А я сьогодні у цьому університеті під час читання спецкурсу з франкознавства навмисно багато уваги приділяю методиці користування метричними книжками, як дуже важливому документу з історії населених пунктів. Сьогодні метричними книгами в цих установах користуватися заборонено. Така інформація вважається конфенденційною. В мої часи не дозволялося, щоб можна було порахувати втрат села чи міста в час більшовицьких репресій та депортацій.

Слідчий зрозумів, що до цих часів ще мої пошуки не доспіли і, пожуривши та пообіцявши написати моєму начальству, відпустив. Моє начальство, якому набридли подібні донесення, зробило єдино правильний висновок, підказаний ще Сталіним: нема людини — нема проблем. Тобто зробило спробу просто звільнити мене з роботи. Працював я на той час у Львівському медичному інституті. Мене не звільнили тільки завдяки тодішньому ректорові інституту професору М. Павловському.

Думаю, що подібних пригод Дмитру Мохоруку переживати не доводилося. Його авторитетом я й сьогодні користуюсь, коли мені потрібно роздобути такі дані, які офіційним шляхом я ніколи б не дістав, однак, думаю, і йому було нелегко, коли збирав матеріали про своє село. Особливо про період ОУН — УПА чи період визвольних змагань... Наш народ уміє чіпко тримати таємниці навіть перед самим собою...

Назвати семикнижжя Дмитра Мохорука науковою монографією, яка б догодила тим вимогам, які ставлять наукові кола, що спеціалізуються в даній галузі, не можу та й, очевидно, сам автор не ставив перед собою такого завдання. Він показав рідне село у всіх його життєвих вимірах, присвячуючи кожному з них окремі книжки.

Безумовно, що праця Дмитра Мохорука про Топорівці — це своєрідна енциклопедія про дане село. Проте ж дозволю собі зробити лишень короткий її огляд.

Том перший, який складається з чотирьох розділів і в них подається історія становлення села від древньої історії заселення земель, що стали опісля городенківськими, до історії виникнення села Тополі, яка, пройшовши дивні мовні перетворення, стало Топорівцями. Тут аналіз топонімічних назв, легенд, переказів, за допомогою яких автор доконче хоче переконати, що село Топорівці дуже стародавнє й існувало задовго до перших письмових згадок про нього, від котрих і починається офіційне літочислення будь-якого населеного пункту. Так домовились. Так прийнято.

Другий розділ: роль церкви в духовному розвитку села. І знову документальні матеріали, зібрані здебільшого з офіційних шематизмів, що мають звичайний формальний характер і оповідають про служителів виноградника Божого. Не всі з них були ревними служителями, оскільки в селі виникали і процвітали москвофільські організації. Ширились москвофільські видання, і звідти виніс і створив у нашій літературі Лесь Мартович образ отця Кабановича. Зрозуміло, що тут дуже б не завадили оповіді про тих священиків, які служили у селі і залишили про себе пам'ять у людей. Проте цього немає. Третій розділ: школа в освітньому і просвітньому розвої. За ним четвертий розділ — культурний і економічний розвиток села (1387-1880 р. р.) від історії заселення Городенківщини, написаної у вельми популярній формі. А потім передумови заснування села Тополі, які з часом стали Топорівцями, де автор чудово використовує збережену донині топоніміку, яка й підказує багато чого для з'ясування історії заселення села, а також історія другого відродження села Тополі...Цифри. Факти. Припущення...

Не обминув автор увагою так звану Йосифінську метрику, складену для села 1809 року, яка, на жаль, була неточною, що й зумовило виготовлення наступної, так званої Францисканської метрики. Одна і друга є чудовим першочерговим документом для вивчення матеріального становища селян. Однак Францисканська метрика для села

Топорівець не збереглася. Звичайно, що додати тут можна було і топоніміку тамтешніх урочищ на основі метрики і порівняти з теперішньою топонімікою. Можна було встановити межі села, які укладали всі суміжні з Топорівцями села. Долучити тут ще й кадастрову карту села, навести маєтності кожного з тодішніх мешканців села, а на основі книг користування земельними ділянками та купівлі і продажі їх внести ясність, як з часом диференціювалося село.

Так, усе це можна було б зробити, якби документи збереглись. А який вичерпний матеріал про становище села дали б так звані фасії, які дають чітку інформацію про кріпосні повинності села. Історія не завжди хоче перед нами так просто відкривати свої таємниці. Для цього є й такі люди, Як Дмитро Мохорук, аби крапля за краплею вичавлювати з неї правду.

Друга книга з даної серії вийшла вже наступного, 2006 року у видавництві «Писаний камінь» у Косові і містить матеріал уже історично ближчий до нас і багатший на різного роду документи. Тут теж, як і в першій книзі, чотири розділи. Це надзвичайно цікаві матеріали про створення та діяльність різних товариств при кінці 19-го на початку 20-го століття. Другий розділ описує село в період першої світової війни, третій приурочено періоду створення ЗУНР, а четвертий — польської окупації. Документи. Свідчення. Спогади. І особливо неоціненні у книжці світлини учасників цих подій. Не були Топорівці осторонь тих великих подій і вклали в них свою лепту. Додам — героїчну лепту...

Цього ж 2006 року появилася і третя книга. Тут історія тих, хто складав суть і основу села: про людей... Найвідоміші і найпоширеніші роди села, відомості про війтів, голів громад, солтисів, голів сільських рад. Головнокомандувачів УГА, генерал-хорунжих, полковників. Сотників, провідників ОУН. За ним розділ про державних і громадських діячів, які вийшли або пов'язані з селом. Не обійшлась книга без розповідей про директорів підприємств і культурних установ, директорів (управителів) шкіл, керівників районних установ, композиторів і співаків, кошових топорівської «Січі», науковців, нотарів, суддів, священиків різних віровизнань, послів, делегатів, депутатів, сільських

активістів, художників, письменників, поетів і фольклористів, як минулого, так і теперішнього часу.

Четверта книжка побачила світ 2007 року. Її перша частина — це книга пам'яті всіх, хто загинув по війнах, концтаборах, криївках. Це час, коли прийшла радянська влада і почала в селі встановлювти свої порядки та закони.

Після — німецька окупація, боротьба з окупантом і період визволення. І жертви, жертви... Несть їм числа. Крапля крові села у морі крові України. Друга частина книги названа символічно «Існування чи життя?» Це часи колективізації, організація освіти, розвиток культури і побуту, церква і релігія. Закінчується книга описом національного здвигу 1989-2000 р.р. і встановлення української державності. Зібрані у книзі документи, матеріали та свідчення — унікальні. Саме в цьому і їх історична цінність.

Безумовно, надзвичайно великий інтерес викликає п'ята книжка «Мої співочі Топорівці (фольклорний образ села)», яка вийшла у світ 2008 року. Тут поміщено все, що творить сутність села: опис хрестин, весілля. І пісні, пісні, пісні, які співають у селі з тієї нагоди. Похорони, опис похоронів, пісні, які співають на похоронах. Пісні. Які співають при проводах у жовніри, на толоках, ліричні пісні, сирітські та наймитські, родинно-побутові, жартівливі, стрілецькі, повстанські, каторжанські пісні...

Історія в піснях. У наукових монографіях обов'язково має бути присутнє намагання виявити ареал розповсюдження тієї чи іншої пісні, знайти подібності та розбіжності в них, але автора тут це не турбує, і він навіть не ставить собі за мету зробити це. Він подав усі пісні, обряди так, якими вони є в селі, даючи волю наступним дослідникам зробити цю роботу, про яку йшлося, та, за яку тримається наука.

І знову безцінний скарб книжки — світлини й обличчя людей з різного часу. Неймовірно промовистою річчю є їхні очі, погляди...

Шоста книга містить опис традиційних свят, звичаїв та обрядів. Автор тут виступає як справжній просвітянин і перш, ніж подати опис тих чи інших звичаїв, підводить під них основу на базі релігійної та народознавчої літератури. Коляди, щедрівки, пісні на Страсний тиждень, святкування Паски...

Вражаюче знання традицій і знання мови. Тут і детальний опис накривання столу до різних свят, і порядок подачі страв та їх приготування. Тут опис народної ноші, прикмети, забобони, народна традиція тлумачення снів, казки, пригоди, різні оповіді, які побутують у селі. Прецікава народна кухня. Автор подає тут і гроші, які ходили в селі у різні часи... Зрозуміло, що гроші, про які йде мова, ходили у свій час по всій території Галичини, і вони були такими ж, як у Городенці чи у Львові, але автор вважає за потрібне навести їх вигляд у своїй книжці. Як усе, то все, — і облегшує тим працю читачеві для самостійного пошуку.

Чудове знання традицій, пісень, історії, побуту, легенд, переказів, звичаїв села дають можливість Дмитру Мохоруку творити й художні твори, де автор має можливість дати більшу волю художній фантазії, ніж у згаданому семикнижжі. Маю на оці його тетралогію «Тяжкий хрест», «Роде мій красний» та «Зів'ялі ружі», які з незрозумілих причин обійшли увагою нашу критику, а тим більше не зачепили літературознавство, оскільки в них можна знайти чималу низку сміливих припущень, здогадок, описи подій досі не відомих у літературі (або ж маловідомих) та котрі торкаються таких особистостей, як Лесь Мартович, Василь Стефаник. Чимало нового можна дізнатися з них і про митрополита Андрея Шептицького та його оточення.

Завершальною книжкою цієї праці є сьомий том, що має назву «Село повертається у майбутнє»... Це своєрідні роздуми автора про красу, працю, людину та її покликання на цій землі... Врешті, є в цій книзі так зване «Моє слово» автора і звертання до майбутніх дослідників: «Я був би дуже щасливий, якби хтось продовжив цю історію після 2000 року».

Звичайно, хтось продовжить. Це вже від нас залежить, якою буде ця оповідь. Тільки в цій оповіді буде обов'язково слово й про Дмитра Мохорука, і його історико-краєзнавчий та етнографічний збірник «Село моє Топорівці», який на той час стане також історією і об'єктом вивчення наступного покоління дослідників села — одного із сіл на просторах нашої України, села, в котрому відбились усі його болі і всі надії.

Роман ГОРАК

І я побачив,
що є перевага у мудрости
над глупотою,
як є перевага у світла над
темрявою.

Екл. 2, 13

СЕЛО ПОВЕРТАЄТЬСЯ У МАЙБУТНЄ

1. ЯКА В СЕЛІ ПРАЦЯ КРАСИВА, ЯК ПІСНЯ?

Не вперше прийшла весна у Топорівці, і все навкруги співає їй гімни. Найперше вбираються у свої шати верби, що розкинулися в долинах і над річкою. Де-не-де в селі ростуть і плакучі верби. Їх звисаючі до землі гілки і легке погойдування ніби щохвилинна подяка Отцю Небесному за гарну весну, за тепло, за сонячні дні. Потім розквітають черешні, вишні. Сади! Яка красота! Відроджується природа. І так щорічно. А ми, дорогий читачу, народжуємося тільки один раз. І як весняна природа чиста й непорочна, так і ми вступаємо в цей світ — чисті й непорочні.

Іду заквітчаним рідним селом, де буйний травень справляє своє вічне свято. Щасливий. Іду рідною вулицею. Ось моя хата! Але...Але... Ніхто мене не зустрічає... Тільки мамині вишні в саду щедро сиплють на голову білі пелюсточки. Якщо в саду відроджується природа, то на подвір'ї пахне пізньою осінню, а в хаті, а в хаті — зимою.

Всю дорогу свердлила голову одна й та ж думка: чи повернеться моє село у майбутнє, чи зможе осмислити громадськість села ту велику патріотичну і багату спадщину, яку залишили наші батьки, діди, пращури?. Про що багато сказано у попередніх книжках.

Щоб усе це проаналізувати і дати відповідну оцінку необхідно розглянути кілька питань. А саме: що таке праця, краса, пісня?

Праця, як дає своє тлумачення український словник, — діяльність людини, сукупність цілеспрямованих дій, що потребують фізичної або розумової енергії і мають своїм призначенням створення матеріальних та духовних цінностей. Чесна праця — наше багатство.

Краса — властивість, якість гарного, прекрасного.

Пісня — словесно-музичний твір, призначений для співу.

Відомий англійський учений-економіст Уільям Петті писав: «Земля — мати багатства, а праця — батько багатства». Тобто праця є джерелом усього багатства.

Праця, працьовитість у Топорівцях завжди вважалася однією з найважливіших моральних чеснот, а не лише джерелом добро-

буту, бо матеріальні цінності можна одержати в спадок, купити, якщо є гроші, можна придбати шляхом обману, виграти в карти, у крайньому випадку — вкрасти.

З розповідей старожилів відомо, що в часи приватної власності ґазда, вийшовши перший раз весною з плугом у поле, стелив на землю рушник, а на нього хлібину, ставав на коліна і молився до сходу сонця:

— Господи Боже, Отче наш, що сказав нашому прабатькові: «В поті чола твого будеш їсти хліб свій!» скоряюся волі Твоїй святій, з молитвою на устах починаю орати, допоможи мені і благослови мою працю, нехай моя нива приумножиться врожаєм моїм рідним і мені, Господи, на пожиток, а Тобі на славу. Амінь!

Після цього, поплювавши на руки, брався за чепіги плуга і прокладав першу борозну, потім другу, третю. Його роботу супроводжували співи: з неба доносився спів жайворонка, а якщо недалеко були луги чи гаї, то співи солов'їв. З меж навперебій співали, стараючись перекричати один одного, цвіркуни. Якщо недалеко була вода, то жаб'ячим концертам не було кінця й краю.

І це давало таке велике моральне задоволення орачеві, що він не стримувався і починав також співати. Напрацювавшись цілий день, здавалося б, що вже нічого не хочеться, тільки додому і спочити від непосильної праці. Та де там! Дорогою, сидячи на підводі, співав далі. Хоч був стомлений від важкої праці, співав від радості, що добре попрацював, багато виорав. Сіяли — співали, сапали — співали, збирали урожай — співали, робили різні толоки — співали. Будували житло — співали. Ще ніхто не знав, як вродить нива, яким буде врожай, а співали. Бо це було перш за все — моральною чеснотою. Була своя мораль. Щоб не було гірше зорано, ніж у сусіда, щоб, не дай Боже, було гірше посіяно, ніж у інших і, звісно, щоб вродило не гірше. Якщо роботи виконувалися неякісно, люди в селі сміялися. Це було великим устидом. І кожний старався працювати якнайліпше. Лінивого, недбалого ніхто не приймав до роботи. А це було також великим устидом. У цьому була також своя мораль.

Під час колективної праці, в колгоспах, скільки було таких, що лише відробляли сяк-так день. А щодо оплати, то такі лапайдухи найдужче кричали, що мало їм платили, ніколи не задумуючись, чи є якась користь від такої їхньої роботи. Звичайно, така праця ніколи не супроводжувалася піснею.

А з якою любов'ю у давні часи все робилося. Бо це було моє. Тут були прикладені мої мозолясті руки. Грошей колись так не було, як тепер. Платити не було чим. Кожний старався зробити своїми руками. Якщо щось не вмів, то наймав спеціаліста і за це йому відробляв. Тож усе придбане, нажите цінилося і примножувалося.

Якщо не міг тут доробитися, то їхав у Канаду. Там теж тяжко працював. Але там була можливість більше заробити. І заробляли. Приїздили додому і на зароблені гроші примножували свої статки і ставали на ноги.

А якщо діставав майно у спадок, вигравав у карти, набував шляхом обману, вкрав, тобто нечесною працею — від такого майна не хотілося співати. Воно не цінилося і, як правило, не збільшувалося, а, навпаки, зменшувалося. В народі говорили: «Як прийшло, так і пішло».

Всяка праця у селі красива як пісня тоді, коли людина є справжнім господарем, творцем своєї справи від початку до кінця. Тепер, уже при незалежній Україні не всі поки що це розуміють. Щоб доля селянина не була щербата, держава повинна створити такі умови, які сприятимуть не тільки розвитку, а й піднесенню сільськогосподарського виробництва, сприятимуть відродженню справжнього ґазди, в якого колосиста нива і пісня злиються в одне: красива праця, файна пісня і щаслива доля.

Силу думкам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам — в серце кривди влучать,
Дай працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!

Іван ФРАНКО

Тож недаремно у 1884 році в селі приват-сотрудником о. Василем Калитовським і управителем школи Петром Стефанівим було вперше започатковано у Топорівцях на Покутті створення просвітительського товариства «Читальня». Вже тоді материнська «Просвіта» з її централею у Львові виступала за відродження української мови, доказувала, що ми не русини, як нас називали, а українці і живемо ми на своїй українській землі. Створенням цього товариства національно свідомі люди вже тоді передбачили відродження української державності. Політичні партії, які на той час існували в Галичині, не відігравали жодної керівної і спрямовуючої сили в народі на відродження української державності. Не спромоглася на це навіть спеціально заснована Іваном Франком і його побратимами мужицька Руська-Українська радикальна партія. Польські чинники все зробили, щоб цю партію, так би мовити, нейтралізувати, а потім навіть розчленували самими тими ж українськими патріотами, сподвижниками Івана Франка.

Тільки товариство «Просвіта» проводило відповідну роботу з формування у галицького населення української ідеї: за будь-яку ціну мати свою державу Україну, відродити українську мову в Галичині. Воно взялося створювати різного роду товариства, аби приносити хоч якусь користь галицькому населенню. В усіх повітах створювались її філії, які були організаторами створення у свою чергу філій усіх центральних товариств, допомагали їм, координували їхню роботу. Це воістину була велика робота, яка ще до сьогодні не дістала належної оцінки. Сьогодні ми теж маємо товариство «Просвіта» з централею у Києві. На жаль, їхня робота далека від роботи товариства «Просвіта» часів кінця XIX і першої половини XX століть. Хіба можна щось рівняти, якщо лише одне те, що «Просвітою» сьогодні керують у центрі, в областях і районах переважно люди старшого покоління, які більше думають не про роботу, а як спочити в Бозі. Але це моя думка вголос.

Жителі села творили красу не тільки в праці, а й в культурному, освітньому та духовному житті. Для них це вважалося буденним, звичним і матеріальним.

Можливо, створення просвітительського товариства «Читальня» в Топорівцях не зробило аж такої культурної революції на селі, але сам факт започаткування говорить сам за себе. Вже почали появлятися люди з іншим мисленням. Люди, які, можливо, подумки, але вже мріяли про українську державність. Це були перші слабенькі паростки, які проростали крізь затоптані стежки і дороги, пробивали собі шлях серед колючих заростей.

Через три роки отцем Іваном Стрийським засновано товариство «Читальня» імені Михайла Качковського. У1890 році приват-сотрудником о. Теодором Гамораком, Лесем Мартовичем, Василем Стефаником створилася ще одна читальня «Народна Спілка». Три читальні в одному селі! В кожній читальні збиралися свої прихильники, сповідуючи різні погляди. Виписувалися часописи, релігійна та художня література. На свята та в неділі сходилися люди: одні в обід, інші після обіду, а треті надвечір. Було тільки одне приміщення, яке орендували у добродія Дмитра Василика. Там одні читали вголос, інші слухали, потім обговорювали.

У такий спосіб пізнавали художню літературу, знайомилися з новинами світу, підвищували свій інтелектуальний рівень. Особливо відвідували читальню товариства «Народна Спілка», де знайомилися з передовими на той час прогресивними методами ведення сільського господарства. Товариство вишукувало нові знаряддя праці на полі і вдома, насіння нових сортів, племінну худобу. З дуже тяжкими потугами, але наука пробивала собі дорогу в самі низи господарських осель.

Особливо набуло слави село, коли доктором Кирилом Трильовським було засновано товариство «Січ» — другу клітину після створення «Січі» в селі Завалля Снятинського повіту. Це було щось нове, досі невідоме і неусвідомлене. Це був прорахунок тодішньої влади, яка дала на це згоду. Кирилу Трильовському

вдалося обдурити владних чинників. Для народу — це було світло з темряви. Роль тодішніх «Січей» до сьогодні також належно не оцінена.

І товариства «Просвіти», і товариства «Січі» вже тоді почали наближати нас до української соборності. Так би мовити, взяли правильний курс до нашої незалежності.

Читальня товариства «Січ» набула такого розмаїття в селі, що інші читальні з часом прийшли до занепаду.

А взагалі в Топорівцях до першої світової війни діяло кілька клітин громадських організацій, а саме: товариства «Спілка ощадности і позички», господарський кружок краєвого товариства «Сільський Господар», «Товариство взаїмного обеспеченя худоби», кружок Українського Педагогічного товариства імені Тараса Шевченка і реорганізоване із просвітительського товариства «Читальня», товариство «Просвіта». Про все це докладно можна ознайомитися у другому томі даного збірника.

Створення прогресивних на той час товариств наклало свій позитивний відбиток на подальший розвиток села. Під час першої світової війни шістнадцять уродженців села воювали в рядах усусів (Українські Січові Стрільці). Грищук Микола Дмитрович, Гумінілович Володимир Лазаревич, Стефанів Гнат Петрович — сотниками. Стефанів Клим Петрович, Стефанів Омелян Матвійович — поручниками Австро-Угорського війська. 96 жителів села брали участь у тій кровопролитній війні. Десять топорівчан поклали свої голови за чужі інтереси, а вісім повернулися скаліченими.

Під час листопадового зриву і створення Західно-Української Народної республіки в ряди галицьких стрільців влилося біля дев'яноста патріотів села. Вони захищали свою Батьківщину, а 23 стрільці УГА (з них полковник, сотник, поручники, хорунжий, підхорунжі) продовжили визвольну боротьбу за Збручем в армії УНР під проводом Симона Петлюри.

Під час польсько-української війни з числа односельців Українська Галицька армія поповнилася топорівчанами: Стефанів Гнат

Петрович — полковник, Начальний комендант УГА і оборонець міста Львова, пізніше генерал-хорунжий УНР, Грищук Микола Дмитрович — сотник УГА, Стрийський Іван Євгенович — сотник УГА, Державний секретар і повітовий староста Коломийщини, Стефанів Тит Петрович — поручник УГА, пізніше сотник УНА, Стефанів Клим Петрович — поручник УГА, Стефанів Омелян Матвійович — поручник УГА, Угрин Василь Іванович — хорунжий УГА, Стефанів Зенон Петрович — підхорунжий УГА, пізніше сотник УНА, Угрин Дмитро Іванович — підхорунжий УГА. Рідко знайти таке село, щоб з нього вийшла така кількість військовиків. Війна, військова служба — також нелегка праця, ще й полита кров'ю. Чи під час військових навчань, чи в окопах, чи в атаках, часто знесилені, голодні, спітнілі — вони сповна віддавалися своєму обов'язкові перед рідною землею, своєю Батьківщиною. Тож не дивно, що після важких боїв, на велике здивування австрійців з окопів, де залягали українці чути було українські патріотичні пісні. Участь у боях це теж важка праця. Їхня праця була чесною і красивою, як пісня.

Після полонізації рідного краю односельчани повернулись додому з іншим мисленням, іншими планами. Вони побачили трохи більше світу і зрозуміли, що поліпшити їхні умови життя можуть власноруч. Своїми руками. Ніхто не збирається їм допомагати. І почали будувати кооперативне життя на селі. Вони розуміли, що на їхній праці немало наживаються сільські євреї. Було кинуто клич: «Свій до свого». Тобто, купувати тільки в кооперативних магазинах, де товари були дешевшими. Бодай на одну копійку, але дешевшими. Були відроджені товариства: «Просвіта», кружок «Сільського Господаря». Створені нові товариства: «Луг» (на заміну забороненого польською владою товариства «Січ»), «Український Народний Дім», «Каса Стефчика» (на заміну австро-угорських райфанзенок), кружок «Союз Українок», «Кружок Українського Протиалкогольного товариства «Відродження», яке боролося із пияцтвом, «Місцевий Союз Української

Поступової Молоді ім. М. Драгоманова «Каменярі», «Рідна Школа», добровільної пожежної охорони. Все це створювалося на знак протесту польській владі, яка всіма силами намагалася полонізувати українське населення. Високим був дух українського патріотизму. Полякам так і не вдалося його здолати.

Люди, хоч жили дуже бідно після виснажливої шестилітньої війни, працювали в цих організаціях спільно, уміло, злагоджено, допомагали один одному, чим могли. За їхній патріотизм їх карала польська влада, але вони працювали. Їм ніхто не платив, а вони працювали. Влада штрафувала, арештовувала на кілька діб, а вони працювали на благо своєї неньки-України. Воістину був великий патріотизм. Як його бракує сьогодні.

Товариство «Український Народний Дім» на чолі із сільським ентузіастом Василем Сливчуком розпочало будувати культурний дім, який пізніше назвали читальнею. Для цього довелося брати у банку кредит. Люди щомісяця віддавали свої зароблені копійки і так погашали кредит. Усім хотілося мати свою читальню. Частину вільних коштів, вилучених з обігу, виділив сільський кооператив «Будучність» з домовленістю, що частину приміщень у читальні буде виділено під сільські магазини, які до цього орендували в сільських господарів.

Коли вже мали свою читальню, люди самі бігли до неї після тяжкої праці вдома, на полі. Вони збиралися і гуртом співали, ставали артистами і грали п'єси, їздили до сусідніх сіл, запрошували до себе. Це було воістину відродження національного духу.

Особливо хотілося б розповісти про сім'ю Гумініловичів. Сам Володимир Гумінілович приїхав у село в 1904 році за направленням учителювати. Одружився із сільською вчителькою Ангеліною Хмєцік, двоюрідною сестрою письменника Леся Мартовича. Пізніше був призначений управителем сільської школи. Сам Гумінілович був чудовим скрипалем. Коли він грав біля школи, де жила сім'я, багато хто проходив у справах побіля школи, зупинявся, щоб послухати віртуозну гру на скрипці шкільного маестро. Односель-

ці кивали головами: «Це воістину музикант!» Дуже переживав, коли на фронті йому відірвало великий палець. Але з часом пристосувався і далі грав на скрипці.

Про його жінку Ангеліну говорили в селі, що вона не танцювала, а плавала в танці, мов пава. Коли на весіллі йшла в танець, усі уступали їй місце, щоб помилуватись, як гарно вона танцювала. У Гумініловичів було п'ятеро дітей: Євгенія, Наталія, Романна, Марія і Степан. Усі діти змалку були досить музикальними. Вони дозволяли собі робити імпрези (концерти) на сцені у читальні перед жителями села за участю батьків. Одночасно самі працювали біля домашньої господарки, в полі. А після роботи як вони співали!... А як танцювали... Тож недаремно Наталія закінчила Львівську консерваторію Польського музичного товариства, потім продовжила навчання у Вищому інституті імені Миколи Лисенка у Львові.

Романна теж закінчила Вищий інститут імені Миколи Лисенка у Львові, була чудовою солісткою, віртуозно грала на фортепіано, викладала музику у Коломийській музичній школі до війни і після. Співала у Коломийському театрі.

Степан, ще навчаючись у Коломийській гімназії, уже диригував шкільним хором, а в часі вакацій організовував і керував різними хорами у сільських читальнях.

У 1939 році закінчив Львівську консерваторію імені Миколи Лисенка по класу гри на скрипці. Вже тоді почав писати музику.

Після війни, опинившись у італійському таборі військовополонених у місті Ріміні, організував і диригував чоловічим хором «Бурлака», який пізніше став всесвітньо відомим. Опинившись у Канаді, в місті Торонто, при станиці Братства 1-ої Української дивізії Української Національної армії відновив мистецьку працю легендарного хору «Бурлака». Пізніше став випускати платівки легкої танцювальної музики. Він був одним із небагатьох композиторів України легкого жанру. Це була нелегка праця, яка всюди супроводжувалася піснею. Справді! Що ж то за праця красива, коли вона як пісня...

За часів радянського влади український патріотизм почав занепадати. Всі громадські організації були заборонені. Навіть польська влада собі цього не дозволила. Праця в колгоспі була важкою. Людям далі хотілося співати. І співали. Особливо на весіллях, на толоках. Жінки співали, коли везли їх машинами в поле, з поля. Бо що ж то за праця без пісні?.. Але ту пісню можна було співати, ту не можна, та заборонена.

Воістину здетонував народ у пісні після проголошення незалежності України. Знову було відроджено товариство «Просвіта». І хоч воно вже не відіграло тієї ролі, що до другої світової війни, але товариство відновило культурний рух на селі. Минуле почало ставати майбутнім.

Очолила товариство сільський культурно-громадський діяч Параска Гультай. Тут же створила фольклорно-етнографічний ансамбль «Не сумуй». Почалися пошуки пісень сивої давнини, які співали ще наші пращури, пошуки стрілецьких, повстанських і каторжанських пісень, які були заборонені за радянського ладу: «Гей, за лісом, за двором», «Стоїть козак на чорній кручі», «Ми — українські націоналісти», «Виряджала мати сина», «Пісня до голодомору», «Стоїть гора високая», «Ой на горі на Маківці», «Ой під містом Берестечком», «Героям битви під Базаром», «Встань, Тарасе, пробудися», «На горі високій стояла береза», «Ой у лісі на полянці», «Останній привіт тобі мила», «Сиджу я в темних мурах» та багато інших. Відновились гаївки, піснеспіви у церкві. Створились сільський і шкільний хори, гуртки художньої самодіяльності, ансамблі. Всі взялися працювати не тільки на своїй землі, а й співати. Почали збирати і записувати в селі пісні, колядки, щедрівки, гаївки.

За п'ятнадцять років незалежності України в селі зібрано і записано — 372 пісні. Серед них: весільних — 66, похоронних — 6, ліричних — 77, сирітських і наймитських — 10, родинно-побутових — 14, жартівливих — 18, теперішніх народних, яких найбільше співають — 20, стрілецьких — 13, повстанських — 33, пісень політка-

торжан — 10. Записано колядок — 28, щедрівок — 7, великодніх гаївок — 11.

Усе це засвідчує, що Топорівці не тільки процьовите село, а й співоче. За велику пропагандистську роботу в питанні поширення пісні етнографічно-фольклорному ансамблю присвоєне звання народний. Так само присвоєно звання народний сільському чоловічому хору. Крім того, зі своєю концертною програмою часто виступає сільський ансамбль козацького коша.

Освітнє життя

Освіту в селі по-новому започаткував молодий учитель Петро Стефанів. З перших днів своєї роботи взявся за непосильну працю. Вольтер у свій час писав: »Праця позбавляє нас від трьох зол: нудьги, пороку, нужди». Цей молодий чоловік не мав часу нудьгувати. Крім того, що взяв на облік усіх дітей шкільного віку, ще й організував двозмінне навчання. Працював за п'ятьох. Домігся будівництва в селі нової школи за державні гроші. Все це відбувалося в 70-х роках XIX століття. З того часу в селі діяла чотирьохкласова школа, що було великою рідкістю. Багато хто закінчував школу і зразу продовжував начання в гімназіях. Тож недаром цю школу закінчили люди, знані чи не в усьому світі, як: Лесь Мартович — доктор права, письменник, — закінчив Чернівецький університет.

Антон Семенюк — доктор права, закінчив Віденський університет.

Євген Стрийський — доктор права, закінчив Чернівецький університет

Іван Стрийський — доктор права, закінчив Чернівецький університет.

ГнатСтефанів — офіцер, закінчив вищу військову школу в Ґрацу (Австрія).

Микола Грищук— офіцер, закінчив вищу військову школу в Ґрацу (Австрія).

Нестор Гаморак — учений-ботанік, закінчив Віденський університет.

Євгенія Стефанів — учителька, закінчила Чернівецьку учительську семінарію.

Клим Стефанів — учитель, закінчив Заліщицьку учительську семінарію.

Ангеліна Хмєцік — учителька, закінчила Чернівецьку учительську семінарію.

ГаннаСтефанів— учителька, закінчила Чернівецьку учительську семінарію.

Антон Хмєцік— учитель, закінчив Чернівецьку учительську семінарію.

Уже не кажучи про сільських активістів, які в тій чи іншій мірі проявили себе у добросовісній праці, приклалися до утвердження та розквіту села. Це засвідчує, що в школі в часи директорувння Петра Стефаніва витали українське слово, національний дух і національно свідома атмосфера. Цей дух продовжувався і в часи полонізації. І знову ціла плеяда топорівчан штурмувала науку.

Микола Угрин — адвокат, закінчив Краківський університет.

Наталія Стефанів — учителька, закінчила Варшавський університет.

Зенон Стефанів — доктор права, військовий історик, закінчив Львівський університет.

Романна Гумінілович — учитель музики, солістка Коломийського театру, закінчила Львівський вищий музичний інститут ім. Миколи Лисенка.

Наталія Гумінілович — учитель музики, закінчила Львівський вищий музичний інститут ім. Миколи Лисенка.

Степан Гумінілович — композитор легкого жанру, диригент, закінчив Львівську консерваторію ім. Миколи Лисенка.

Михайло Угрин — ветлікар, закінчив Львівську ветеринарну академію.

Марія Гумінілович — учителька, закінчила Коломийський учительський семінар.

Ольга Стефанів — учителька, закінчила Коломийський учительський семінар.

Василина Угрин — учителька, закінчила Коломийський учительський семінар.

Їхнє освітнє життя було красивою працею. Вони працювали, вони старалися на благо нашої України. Їхнє відношення до праці передавалося їхнім вихованцям. Село відносили до найкультурніших у районі. В селі не було поганих звичок, майже не було злодіїв, не було потреби закопувати у 1930-х роках хреста тверезості. Хоч тут відіграло свою не останню роль духівництво села.

Усе це передавалося з покоління в покоління. Після війни освітнє життя мовби відроджувалося, але лише одиниці пробували продовжувати навчання. З 1960-х років випускники масово взялися продовжувати навчання у середніх, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах. Село стало повертатися від свого минулого у майбутнє.

Одночасно збільшилася народжуваність дітей. Село майже «зализало» свої рани, нанесені страшною війною. Населення села вперше в своїй історії перескочило мітку дві тисячі осіб. Виникла потреба у нових навчальних приміщеннях. Тодішнє правління колгоспу під керівництвом його голови Гринюка Василя Федоровича прийняло рішення будувати нову середню школу. Що й було зроблено.

Сьогодні, звичайно, кількість випускників середніх спеціальних і вищих навчальних закладів так збільшилася, що неможливо всіх перелічити. Вони роз'їхалися по всьому колишньому Радянському Союзові. Там поодружувалися, створили сім'ї. Внаслідок розпаду імперії багато з них опинилися жити за кордоном не зі своєї волі.

Отак жителі села творили й творять красу не тільки в праці, а й в освітньому житті.

Духовність села

Село заснували біженці з навколишніх сіл, які чудом врятувалися від нашестя монголів. Від тополиного лісу перше поселення з часом назвали Тополівкою. Відповідно була побудована і невелика церковця. Через 110 років уже татари знищили і це поселення. Вцілілі жителі заснували нову Тополівку, але за болотом, в урочищі Сливкова. Село розбудувалося. Побудували нову церкву. З часом це поселення знищили молдавани. Польська влада поки що не захищала своїх підданих.

Потім трохи вище від першого поселення заснувалися Топорівці. У 1700 році Львівська єпархія прийняла унію. В селі церква стала уніатською із збереженням східного візантійського обряду. Під час приходу австрійської влади на наші землі відношення до релігійності в наших краях різко поміняло. Австрія була католицькою державою і Українську уніатську церкву поставила в правах поряд зі своєю католицькою, лише змінила назву: Українська уніатська церква стала називатися греко-католицькою. Почали будуватися нові церкви і відкриватися відповідні заклади для навчання священнослужителів.

Під час правління Речі Посполитої такого не було. Православ'я не визнавалося. Польська інквізиція не те, що не дозволяла будувати нові храми, але й забороняла ремонтувати старі, забороняла відновлювати ті храми, які спалювалися під час татарських набігів. Отже, релігійні обряди проводили рядові селяни. Тато передавав свої знання й уміння синові, той — своєму і так із покоління в покоління.

У 1852 році в Топорівцях на місці старої церкви почали будувати нову велику церкву. Будівництво здійснював місцевий пандідич Вітус Комар. Головний престол з антимінсом освячений отцем-єпископом Левом Шептицьким 28. 08. 1854 року. Три побічні олтарі: Успення Пречистої Богородиці, Святого Николая і

Святої Варвари з антимінсами освячені отцем-єпископом Іваном Баженським 27. 06. 1856 року.

Греко-католицька церква почала засновувати сільські школи. В школах розпочалося навчання. Все це проводилося під контролем священослужителів. Усі галицькі державні діячі тодішньої доби, вчені, письменники, композитори були священиками або священичими синами. Тільки це одне свідчить про те, яку роль відігравала греко-католицька церква в житті українського народу. Тоді це була єдина українська церква, яка згуртовувала навколо себе народ. Народ їй вірив, поважав і шанував.

Помітний слід у духовному розвої села залишив після себе парох о. Іван Стрийський, який перебував на парохії з 1842-1891 р. р. Хоч був ярим москвофілом, але ревно дотримувався церковних правил і вимагав цього від парохіян, утверджував тверезий спосіб життя. Одним з перших у деканаті заснував у селі товариство «Читальня» імені Михайла Качковського. Хоч воно великого успіху не мало, але залишило свій слід в історії села.

Великою честю для села було те, що парохом кілька років служив о. Тит Войнаровський (нащадок мазепинських Войнаровських), опікун народних мас, який з 1909 по 1938 роки завідував столовими дібрами Галицької митрополії. Довший час парохом служив у селі брат отця Тита, о. Юліан Войнаровський. На відміну від свого брата, теж був заклятим москвофілом, але ще до першої світової війни заснував у Топорівцях товариства «Спілки ощадности і позички» та «Товариство взаїмного обеспечення худоби». Під час польської окупації виступив засновником і ініціатором створення товариства «Кружок Українського протиалкогольного товариства «Відродження».

У 1920-х роках виникла потреба відновити культурно-патріотичне життя. Працю вирішили починати з Богом. Доктор Теофіл Окуневський, голова філії «Просвіти» в Городенці, домовившись із сельчанами, заїхав до о. Юліана і попросив, щоб той сказав своє слово з проповідальниці про те, що цього дня відбудуться збори «Просвіти». Отець Юліан був у душі зворушений такою візитою великого і шанованого на Городенщині гостя і в проповіді сказав, що «церква, школа і читальня — це три нерозлучні сестри». Після обіду сам прибув на ці збори і першим вписався в книгу членів «Просвіти», чим викликав велике здивування у своїх колишніх соратників «общерусских».

Добрим словом односельці і по сьогодні згадують добрі справи справжніх парохів-українців о. Михайла Романчука і о. Теодора Олексіїва.

Село дало світові кількох священиків. Серед них: Еміліан Стрийський, Володимир Стефанів, який свою працю закінчив у Канаді в м. Едмонтон, Почесним Консисторським Совітником із правом вживати набедреник при відправі Святої Літургії; Василь Попович, Іван Семенюк, Михайло Никифорук, Іван Марковський, Дмитро Сливчук, брати Микола й Іван Мохоруки, Василь Марковський, Василь-Марко Марковський. Так пастори виноградника Христового творили і творять красу, працюючи в духовному житті села. Їхня краса праці виражалася і виражається у святкуванні традиційних свят, звичаїв та обрядовості. Церковні свята давали людям відпочинок від цілоденної важкої роботи, але різдвяними колядками, йорданськими щедрівками, великодніми гаївками люди дякували Господеві Богу за кожний прожитий день, за можливість красиво працювати, одночасно в колядках, щедрівках, гаївках славили Небесного творця, Господнього Сина, Святого Духа і самі себе.

Хвала рукам, що пахнуть хлібом

У селі є різноманітна праця, і кожна красива, як пісня. Всієї і не перелічиш. Але найважливіша — хліборобська. Моє село — рідна, священна земля моїх дідів і прадідів. Тут споконвіку шанують хліб на столі, рушник на стіні, мамину пісню, яворову колиску. Тут здавна понад усе любили працю.

Сільські будні... Праця до сьомого поту... Але які прекрасні мої земляки в роботі! Вони красиві у праці, натхненні і невтомні. Коли я бачу їхні натруджені мозолясті руки, то ще більшою любов'ю проймаюся до матері-землі. Хвала рукам, — співається в пісні, — що пахнуть хлібом!

Так найпрекрасніша праця в селі — це праця хлібороба. Вона — як пісня... Хліборобом є кожен житель села. Бо хліб — усьому голова, це святиня, без якої людина не може прожити й дня. Вирощувати хліб — справа нелегка, але така необхідна. Тому люди з великим натхненням вирощують його, щоб мати їжу, щоб збагачувати святкові столи, щоб зустрічати ним дорогих гостей. Бо буде хліб — буде і пісня.

Коли починає буяти жито і дзвенять у високості золоті струни жайворонків, я бачу обличчя своїх односельців, які обробляють цю землю, оберігають, ощедрюють дорідними врожаями. Тоді і розумію, що їхня праця — це гімн праці людини, яка своїми руками вирощує хліб, і тому створює всі земні блага. З первовіку мій народ — хлібороб. Щоденна важка праця коло землі дала йому ключі до щастя.

І хоча за радянських часів праця була важкою, але влада вміла облагороджувати кращих із кращих, відзначаючи їх успіхи урядовими державними нагородами.

Ось вони звитяжці Трудової Слави!

Іван Грищук

Марія Дідух-Ковблюк

Олена Ковблюк

Михайло Грищук

Олена Вуйців

Ганна Грищук

Параска Грищук

Михайло Грищук

Марія Процик-Грищук

Знову ж таки праця є різною. У когось таку працю, таку красу можна побачити в городі, на полі, де все посаджено і висапано з особливою любов'ю (в городі — як у музеї або в магазині).

Колись у хатах не було сучасних меблів, були саморобні, але все було зроблено з любов'ю і відчуттям краси. Наприклад, вирізьблені скрині, креденци, бомбетлі, ліжка, столи. Від цього відчувався якийсь особливий затишок, аура. Доповнювали цю красу вивішені на стінах мальовані тарелі, образи, обрамлені вишитими рушниками, розмальовані широкі стрічки паперу, різнокольорові голубчики.

Хтось «красиво», по-своєму, з любов'ю копав криниці, бляхарив, клав печі, робив огорожі. Були то сільські умільці-самородки, для яких це було звичне ремесло, але воно народжувало красу. Наприклад, більшість криниць у селі викопав Андрій Марковський. Він не накопив з цього ремесла якогось капіталу, але його праця була необхідною, без неї не могли обійтися. Хоч як було важко ко-

пати на великих глибинах, в багнюці, у воді, але інколи звідти було чути його задоволення від тієї праці, виражене у пісні, яка лунала з підземелля.

З якою любов'ю споконвіку у селі ставилися до «громадських» місць, скажемо, джерел у полі або біля доріг. Як біля таких джерел облаштовували «територію», ставили горнята чи просто бляшанки для того, щоб кожен міг напитися...

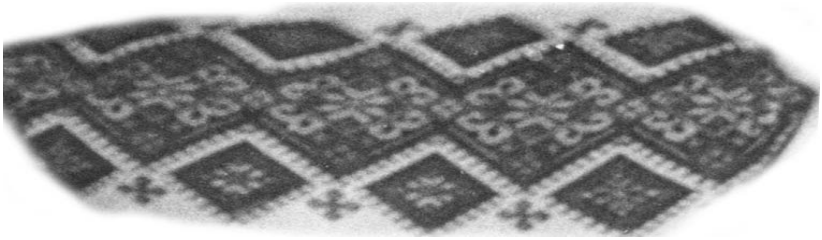
І робилося це не за якусь винагороду чи подяку. Просто це робили, бо інакше не могли.

Милують око своєю працею вишивальниці. А вишивають у нас у кожній хаті.

І, мабуть, немає в селі такої дівчини, жінки чи старенької бабусі, яка б не вміла вишивати. Вишитими рушниками, доріжками в нас ще й досі прикрашають оселі. Бо рушник і справді відіграє велику роль для наших людей. Без рушника, як і без пісні, не обходиться жодна урочистість чи свято, ні народження, ні одруження, ні похорон. Рушниками прикрашають образи, перев'язують кумів на хрестинах, старостів на весіллях, хлібом-сіллю на рушнику зустрічають у нас дорогих гостей.

«Хай стелиться вам доля рушниками!» — кажуть люди, бажаючи щастя, добра, миру, злагоди і любові.

Особливо відзначилися в селі своїми вишивками Харук Марія Петрівна — вишивальниця сорочок, рушників, пішев, церковних риз. Пані Марія вишиває і нитками, і бісером, і лелітками.

А ще захоплюють вишивки Попович Галини Василівни, яка вишиває запаски бісером, лелітками, візерунок для яких складає сама, циркує жіночі сорочки.

А Попович Олена Дмитрівна вишивала хрестиком, гладдю, в'язала гачком серветки, комірці, пішви.

Мельничук Галина М. також вишивальниця, в'язальниця. Але улюбленим заняттям цієї жінки є вироби з паперу: решітки, голубчики, якими прикрашають усередині хати.

До основного виду діяльності жінок відносять у нас ще й ткацтво. У багатьох хатах у селі був колись ткацький верстат. На верстатах виготовляли візерункове полотно з орнаментом, утворюючи комбінуванням переплетінь ниток основи і підткання. Але для того, щоби мати з чого ткати, потрібно було посіяти льон чи коноплі. Як тільки льон достигав, його змикали і в'язали в сніпки, кожен з яких складався із п'ятнадцяти жменьок. Сніпки вистоювались протягом кількох днів, їх обмолочували і викладали у воді для вимочування протягом двох-трьох тижнів. Потім полоскали у воді і складали по кілька сніпків для просушування. Висохлі сніпки сортували і тіпали на терлицях, щоб відділити волокно від терміття. Одержане волокно ще дергали на дергівках, на гребенях. Через деякий час, коли сировина вилежувалась, прив'язували куделі до гребенеподібного пристрою-потася і пряли веретеном нитки. Лесюк Марія Василівна донедавна ткала на верстаті. Ткала рушники, тайстри, запаски і візерунки до них видумувала сама.

Обробка вовни, як і льону та конопель, відома в селі здавна. Спершу мили овець, потім обстригали з них вовну. Настрижену вовну знежирювали, протираючи попелом, промивали, сушили. Потім сировину били і вичісували на дерев'яних гребенях. М'яку вовну пряли з кужеля веретеном так само, як і рослинну пряжу. Починалося снування і ткання килимів. Нанесення на них візерунків робилось у такий самий спосіб, як і на полотнах. Барвники були рослинного і тваринного походження. Закріплювалися кольори капустяним і огірковим розсолами.

Килими, які ткала Пішак Марія Андріївна, милували око своїми надзвичайними узорами і взаємопоєднаними кольорами.

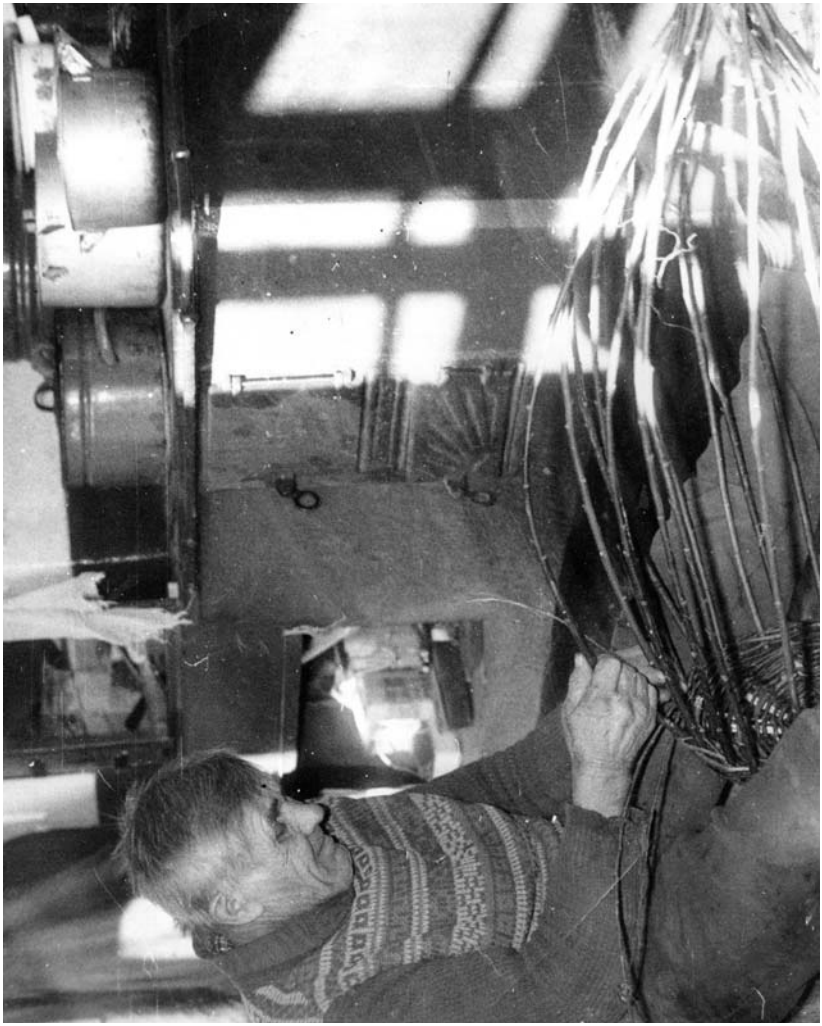
Дерев'яні вироби теж відомі з найдавніших часів, де основним матеріалом є деревина. З деревиною працювали теслі та столяри, які обробляли деревину для будівництва, а також виготовляли знаряддя праці. Вправним столяром в селі є Никифорук Іван Васильович, який виготовляє вікна, двері, підлоги. Майструє верхи на хатах, накриває бляхою.

Грищук Дмитро Іванович — стельмах, шиномонтажник. Виготовляє колеса для возів, цебри, діжки, корита.

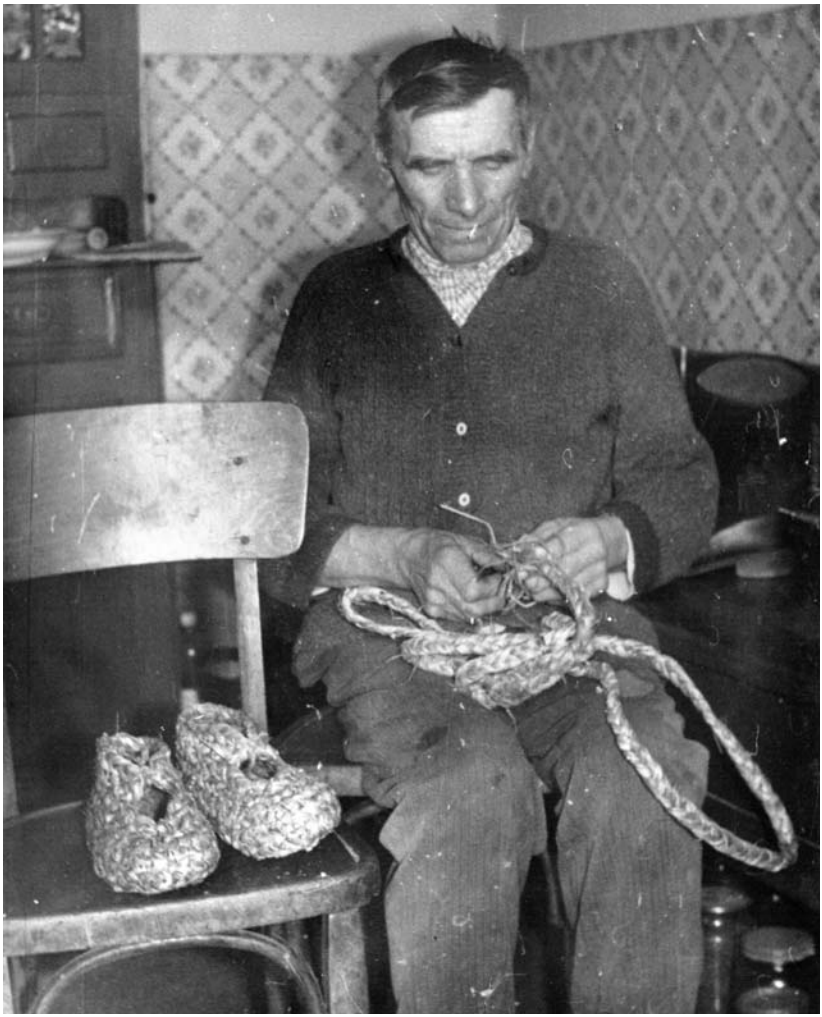
Ще в селі займаються лозоплетінням. З вербової лози виготовляють густоплетені й ажурні кошики циліндричної, овальної та напівсферичної форм для транспортування продуктів рослинництва нашими односельчанами. Справжнім майстром у цій справі є Деляр Петро Миколайович. З вербової лози він виготовляє кошики, мітли.

Поряд із лозоплетінням у селі ще займаються соломоплетінням. Наприклад, Пішак Василь Андрійович був майстром з виготовлення солом'яних капелюхів. У жнива він заготовляв стебла вимолочених колоскових, переважно із жита. А в довгі зимові вечори плів кісочки і зшивав з них капелюхи:

А Волошин Степан Михайлович, крім того, що виготовляв чоботи, черевики, жіночі туфлі, ще й плів з осоки кісочки, з яких шив оригінальне взуття, яке в Топорівцях називають берладжі. На дерев'яну підошву перший ряд кісочки прибивався акуратно цвяшками, потім кісочки кріпилися одна до одної швом з міцних ниток. У післявоєнний період у такому взутті діти ходили до школи:

Сім'ю Тичинських можна з гордістю назвати щіткарями. Тичинська Марія Василівна з осоки (в Топорівцях називають різоха), виготовляла щітки для побілки.

І рідко в якій хаті не білили їхніми щітками. Та не тільки в нашому селі, а й у навколишніх.

Сливчук Параска Дмитрівна займається особливо унікальною справою. Вона виготовляє віночки, букети для наречених. Форми і конфігурації квіток видумує сама. Майстриня виготовляє квітки з полотна. Жодне весілля в селі не обходиться без виробів пані Параски. Їх вона ще відправляє і до Києва.

Умілі руки мають у селі і шевці. Серед них виділяється своєю майстерністю Боднарчук Іван Олексійович, який ще і столяр, і пічник, і муляр, шофер, електрик. Про таких у народі кажуть «Майстер на всі руки».

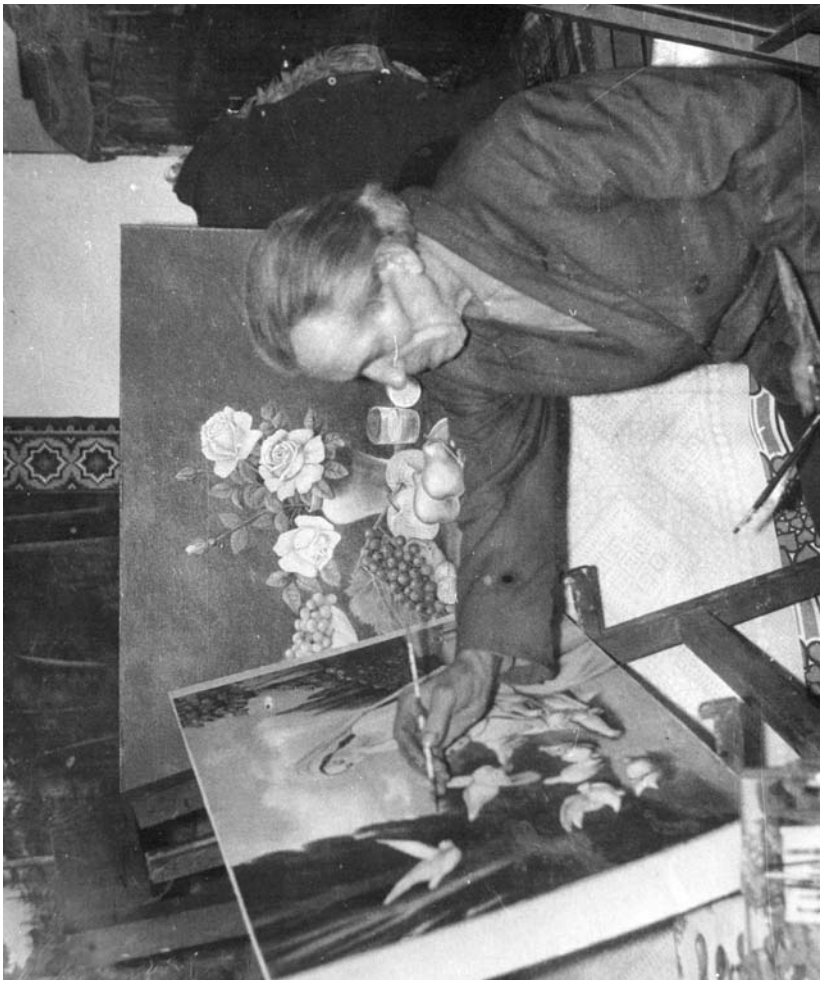
Попович Михайло Іванович — бляхар, крив хати в селі, виготовляв водостічні труби.

Без виробів коваля Баб'юка Федора Івановича не обходився майже ніхто в селі.

Картини Волошина Василя Миколайовича, самодіяльного художника-копіїста, художника-сценографа, художника-скульптура можна побачити в багатьох оселях, сільській і навколишніх церквах. У багатьох навколишніх селах височать пам'ятники-обеліски воїнам, які не повернулися з фронтів Другої світової, виготовлені за проектом скульптура Василя Волошина. Крім того, він ще й неперевершений майстер з виготовлення столярних виробів.

Крім Василя Волошина, село мало ще одного вродженого митця — Мохорука Михайла Петровича, який у 1932 році навіть допомагав заїжджим малярам розмальовувати всередині церкву. Михайло Мохорук намалював свій автопортрет.

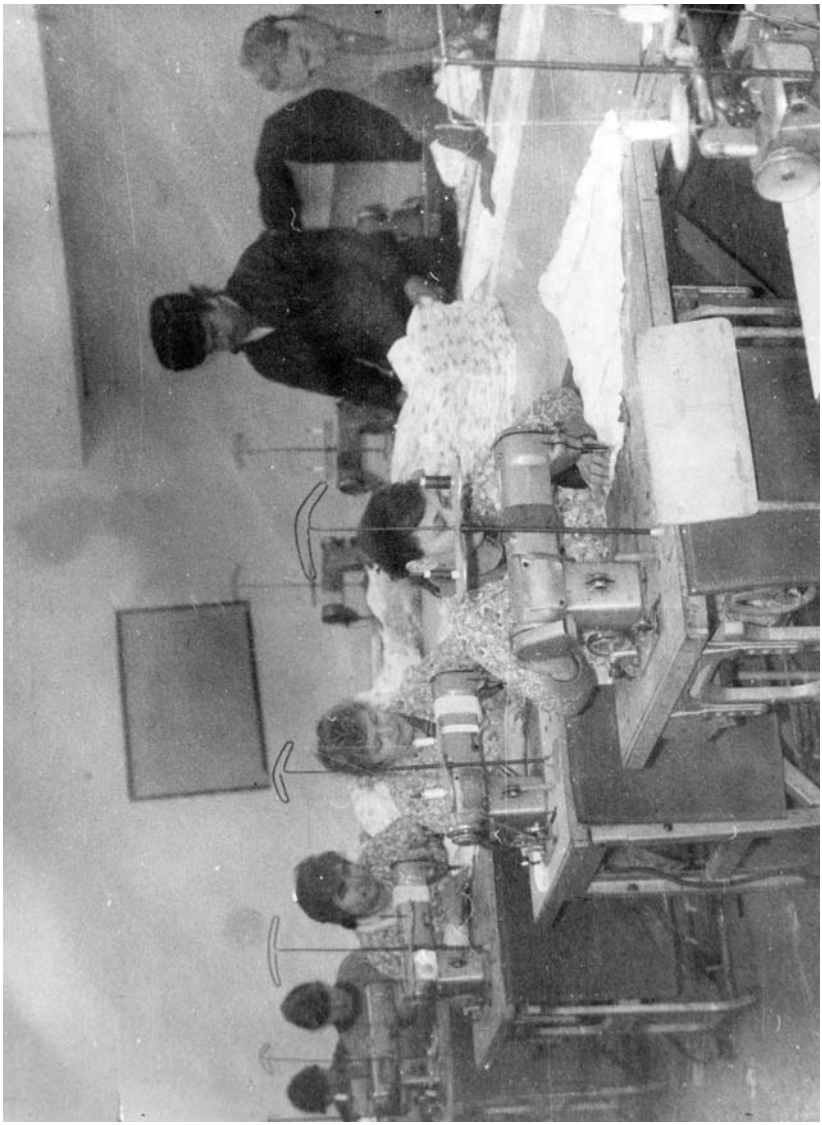
Його життєвий шлях переплівся із ветеринарією, потім керівною господарською роботою, і він не розвинув свій талант. Помер від ран на фронті. Похований у Польщі.

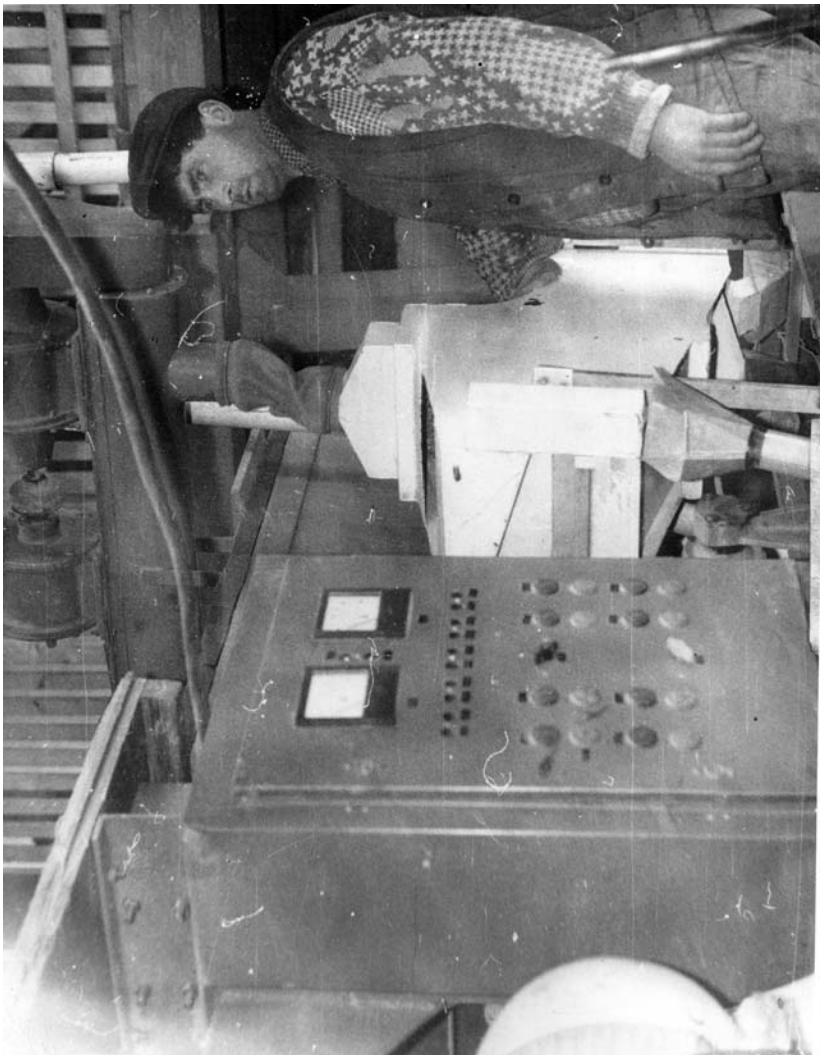
А чи можна обійтися без сільських куховарок? Та не тільки в нашому селі, а й у навколишніх. Бо ці жінки готують зі смаком, великою фантазією. Про них говорять, що в них «золоті» руки.

Одягають село наші кравчині. І це також заслуговує пошани. Бо робота з голкою — не проста, крім того, нелегка праця. Вона вимагає уваги, великої витримки, терпіння, смаку, вміння.

Колись почесною працею було мельникування. В кожному селі був млин, а то й два. Все зерно, вирощене на полі, йшло на помел. Хіба можна забути давніх і теперішніх мельників: Антона Паштетника, Кароля Грушинського, Федора Гнидку, Дмитра Луканюка, Миколу Василика, Михайла Малиновського, Івана Мохорука.

Сільська вишивальниця і писанкарка Марія Сливчук

Більшість старожилів ще довго будуть пам'ятати сільських пошивальників (пошивали хати і надвірні споруди соломою): Василя Ковблюка, Василя Сопотика. Поворозників Степана Гранішака і Василя Томащука (плели шнури, посторонки для упряжі із личя). Коноплі сіяли густо на полотно, а коноплі, посіяні рідко, називалися коловатні, бо росли високими і товстими. З них дерли волокно. Це називалося личя. Усі вищеперечислені роботи були дуже потрібними в селі і вони були прекрасними, як пісня.

У Топорівській середній школі дали писати твір на тему: «Яка в селі праця красива, як пісня?» Ось що написала з цього приводу учениця 6-а класу Ольга Мурмилик:

– Тихий шепіт стиглого колосся в полі, п'яний аромат цілющих трав, ласкавий плюскіт кришталевої води, чарівність срібного місяця в бездонному нічному небі, людська любов і ненависть, щастя і горе, смуток і радість постають переді мною, коли я задумуюсь над словами «рідний край».

Моїм рідним краєм, моєю найдорожчою землею є миле моєму серцю село. Село моє рідне... Щодня бачу я тебе, любуюся тобою і не можу намилуватись. Тут усе мені рідне, дороге: спів соловейка, чудові пахощі матіоли, хор цвіркунів, серпанок місяця, мерехтіння зірок, лагідна прохолода вітру, цвіт бузку за вікном. Тут найпрекрасніше місце на землі — моя домівка, мій зелений рай. Оселя, де вперше я відчула ніжний дотик материнських рук, побачила лагідні очі батька, зробила перший крок, навчилася пізнавати світ. Я іду по тобі, рідна земле, і бачу чисте небо над головою, ясне сонце у високості, чую спів жайворонка, який славить новий день, який співає про красу праці на землі. На душі робиться спокійно, і я розумію: яке красиве ти, моє рідне село, і яка щаслива я, що живу саме тут, на цій рідній землі!

Мені хочеться на повні груди вдихати повітря рідної землі і співати гімн людині праці, яка створила всю красу. А краса людської праці безмежна. Це вона, людина, вирощує першооснову життя на землі — хліб наш насущний. У скибці нашого хліба — і праця, і на-

ука, і пісня, і танок, і мрії, і щастя людське. У ньому початок і кінець нашого земного життя. Тож як не цілувати мозолясті натруджені руки хлібороба, як не оспівувати його працю на землі?

Ідучи далі рідним селом, я бачу прекрасні будинки, пам'ятники, могили, святиню нашу — церкву. Це все створено умілими робочими руками, бо багата наша земля талантами. Саме вони створюють земний рай, щоб милувати око як односельчан, так і гостей села. Кожна вулиця мого села має своє обличчя, гармонійно вписується в структуру села.

А ще прикрашають моє село пам'ятники, могили героям, які своїм життям наблизили світлі часи. Вони пробуджують високі, прекрасні почуття гордості, патріотизму. Низько схиляю голову перед їхньою світлою пам'яттю і дякую за їхню працю, їхню жертовність заради життя на землі.

Я тільки починаю своє життя. Але твердо знаю, що завжди буду вірна своєму селу, людям, які живуть у ньому. І куди б не закинула мене доля, обов'язково повертатимусь у рідне село. Я сповнююсь любов'ю і гордістю за рідний край.

Я щаслива, що саме тут проходять дні мого життя, і вдячна долі за такий щедрий подарунок.

А учениця 11 класу Мар'яна Великоча написала так:(уривки)

Пісня і праця — великі дві сили
Їм я до скону бажаю служить.

Іван Франко

Праця — це засіб існування. Але якби вона зводилася лише до цього, навряд чи її хтось став би оспівувати. Насправді праця — зміст і радість життя. Адже не можна не погодитися із твердженням Олександра Довженка про те, що «...нема нічого прекраснішого в світі, як людина в праці. Нехай то буде косар на ниві...чи коваль коло палаючого горна, а чи садівник коло посадженого ним деревця, чи безсонний композитор, що десь на світанку творить свою

пісню, а чи поет, що дарує нам вогонь в одежі слова. Немає нічого прекраснішого, як людина в мислі, дії, в творчості...» Через працю й пісню найвиразніше змальовується душа народу.

Смілива думка, смілива мрія і працьовиті руки створюють усі матеріальні та духовні цінності. Про це ми теж можемо знайти у Івана Франка влучний рядок:

Лиш в праці мужа виробляється сила,
Лиш праця світ таким, як є, створила
Лиш в праці варто і для праці жить.

Людина і праця, людина і пісня, людина і витвір мистецтва — це все вічне, безсмертне, щось своєрідне і глибоко вражаюче. Наш український народ працьовитий, щедрий на таланти, здібний, обдарований. Якщо працювати — то до сьомого поту, якщо співати — то дзвінко, розложисто, якщо творити щось — то неповторно, захоплююче. Такими є і топорівчани, люди обдаровані, творчі, енергійні, які активно працюють у всіх сферах діяльності села, люди, які свято бережуть традиції, обряди й святині села, люди, які з натхненням продовжують працю своїх дідів-прадідів.

Отже, красива, різноманітна і корисна праця охоплює душі моїх односельчан.

І хочеться відзначити, що працюють вони з великим ентузіазмом, натхненням, бо знають, що це все для села, для його розбудови, високого рейтингу серед інших сіл. Я як повноправна жителька села, людина, за якою майбутнє моєї батьківщини, низько схиляю голову перед всіма людьми праці, ніжно цілую їхні мозолясті натруджені руки і прошу Божого благословення для них самих, їхніх родин і взагалі всіх людей доброї волі. Я горда тим, що народилася тут, виросла, взяла перші уроки життя і палко обіцяю не зраджувати своєму селу, а докладати всіх зусиль, щоб і мої руки зробили часточку чогось корисного для нього.

Лунай, пісне, працюйте люди, розквітай, моє рідне село!

2. СКРОМНІСТЬ — ЦЕ ПРАЦЯ СЕРЦЯ

«Людство завжди жило економікою, і лише на цій основі могли існувати політика, релігія, наука, мистецтво. Недостатній розвиток економіки — головна причина згаданих уявлень про ці ери (епохи).» (Карл Маркс)

На селі основним принципом життя є побудувати хату, викопати криницю, посадити сад, виростити сина. Проте не треба забувати, що збудований дім починає руйнуватися від часу його збудування, криниця починає занепадати, сад починає старіти і син уже від народження починає вмирати. Питання в тривалості. А це вже залежить від нас. Щоб продовжити вік цьому всьому надбанню, треба працювати і працювати від серця. Це також один із принципів нашого життя. Але існує ще таке життєве правило: «Найбільше багатство, що може дати кожний батько своїй дитині, навчити її працювати». Ці пророчі слова належать великому педагогу Костянтину Ушинському.

За радянських часів основним принципом моралі на державному рівні було побудувати суспільство голодранців, адже вони завжди були міцніші у своїй вірі. Держава повинна їх у всьому забезпечити. Їм нічого свого не потрібно. В більшості народ не розумів, якщо їм не дадуть розбагатіти, то будуть мати отару слухняних овець, сліпих у своїй покірливості. Тому люди мовчали і роками чекали на своє житло, тулячись в одній кімнатці по 6-8 осіб, а то й більше.

Моральні чесноти — це результат праці над собою. Основними чеснотами, що облагороджують людину, є скромність, щирість, доброта, чесність, працелюбність, висока духовність, повага до старших, молодших, уміння розуміти людину.

Кажуть, скромність — перша ознака розуму. Людина, наділена цією рисою, може об'єктивніше оцінити себе і свої знання, вона не хизується, не вихваляється, не проявляє брутальності чи нахабства. Вона викликає повагу і довіру, вміє мудро тримати себе

в руках. Стримана у поводженні, вихована. Така, яка нічим не виділяється серед інших.

Звичайно, всьому потрібна міра. Занадто скромна людина не може повністю реалізуватися, інколи відчуває дискомфорт, невпевненість.

Візьмемо за основу сільську сім'ю Миколи Угрина. Скромність — це була праця їхнього серця. Сам Микола не мав освіти, але Бог наділив його від роду розумом, кмітливістю, хитрістю. Це й дало йому можливість попрацювати двадцять п'ять років (1880-1905 р. р.) сільським війтом в часи Австро-Угорського панування.

У подружжя Угринів було шестеро дітей: Марія, Анна, Василь, Онуфрій, Параска та Іван. Хоча їхній тато був великим багачем у селі, всі вони були досить працьовитими і скромними. Всі поодружувалися і працювали не тільки для себе, але й для блага села.

Дочка Анна вийшла заміж за сільського багатого парубка Андрія Сопотика. Один із їхніх синів — Іван пішов по дідовій лінії. У 1930 1935 р.р. працював війтом у селі, а коли польська влада провела адміністративно-господарську реформу місцевого самоврядування ліквідувавши гмінні управи, був призначений головою Чернятинської збірної громади.

Другий син — Микола, працював головою Топорівської сільської ради після визволення села від німецьких окупантів.

Найздібнішим був син Онуфрій, який у часи заснування товариства «Січ» був обраний громадою села в січову старшину — осавулом, а при правлінні Західно-Української Народної республіки був призначений начальником громади села. Його син — Василь був громадсько-культурним діячем села. Другий син Онуфрія Угрина — Микола закінчив Краківський університет і Львівську торгову школу. Працював управителем «Українбанку» в Городенці і був членом Городенківського проводу ОУН. У 1939 році заарештований органами НКВД і в 1941 році розстріляний на березі р. Сир-Дар'я.

Ще один син Миколи Угрина — Іван, при заснуванні сільського товариства «Січ» був обраний громадою обозним. Через сімейні обставини разом із сім'єю виїхав до Львова і там разом з дружиною служили в покоях Галицького митрополита о. Андрея Шептицького. Пізніше працював управителем у селі Якторів Долинського повіту на Станиславівщині, де знаходився великий митрополичий маєток і вілла. Старший син Івана Угрина — Дмитро служив в УГА підхорунжим. Пізніше закінчив Подебрадську сільськогосподарську академію у Чехо-Словаччині. Другий син — Василь Угрин служив в УГА хорунжим, перед приходом радянської влади у 1939 році працював головою Тишківської збірної громади на Городенщині. На основі цих коротких даних можна судити лише про одну топорівську сім'ю, яка вона була працьовита, віддана своїй справі. І скрізь, у всьому, всюди — скромність, скромність і скромність... Усе це пішло від їхнього діда Миколи Угрина, а той перейняв це від своїх родичів.

У подружжя Стефанівих було десятеро дітей. Петро з Марією вели почергово кілька класів, у дві зміни. Старалися охопити навчанням усіх сільських дітей. Це була надзвичайно важка праця. Крім цього, вони ще вели велику господарку. Утримували всяку худобу, мали багато поля. Навіть вирощували за державною ліцензією тютюн і мали в цьому непогані успіхи. За що Петро Стефанів від самого найяснішого одержав золоту медаль і велику грошову винагороду.

Звичайно, цього всього навчили і своїх дітей, привчили їх до скромності, науки і праці. В міру того, як підростали, кожне виконувало свої обов'язки і добре вчилися. Конкретно, як це виглядало, ми можемо лише здогадуватися. Про це нам історія не залишила майже нічого. Але прояснила, який помітний слід залишили на нашій землі діти Стефанівих.

Євгенія закінчила сільську школу, продовжила навчання у Чернівецькій вчительській семінарії, вийшла заміж, і хоча була по-

падею, все своє життя продовжувала справу своїх батьків. Працюючи вчителькою, виховувала підростаюче покоління.

Володимир закінчив сільську школу і продовжив навчання у цісарсько-королівській Коломийській гімназії, потім закінчив Львівську духовну семінарію. Був священиком у кількох парохіях: Городенського, Заліщицького, Коломийського, Косівського деканатів. Помер у м.Едмонтон (Канада), будучи почесним радником Едмонтонської єпархії.

Гнат, закінчивши сільську школу, продовжив навчання у цісарсько-королівській Коломийській гімназії, але після закінчення п'ятого класу здав вступні іспити до Львівської цісарсько-королівської кадетської школи імені Франца-Йосифа. Закінчив школу у 1906 році, потім вищу військову у 1911 році. Брав участь в українській визвольній боротьбі. У листопаді 1918 року був Начальним Командантом Галицької армії у чині полковника. І то всього в 33 роки. Потім начальником постачання УГА, командантом етапу армії УНР. Брав участь у першому зимовому поході, як командир кінного полку. Під час тих подій, опинившись на Закарпатті, що було віддане Чехословаччині, був консулом ЗУНР в Ужгороді, а також командантом військових робітничих відділів. У 1947 році український уряд в екзилі за великі заслуги перед Україною підвищив його до звання генерал-хорунжого УНР.

Юліан закінчив сільську школу і продовжив навчання у Коломийській гімназії. Після закінчення вчився у Львівській сільськогосподарській школі у Дублянах. Під час першої світової війни воював у легіоні січових стрільців. Під час визвольних змагань 1918 року служив у Українській Галицькій армії стрільцем. Займався особистим господарством у селі Устечко Заліщицького повіту на Тернопіллі.

Клим закінчив сільську школу і продовжив навчання у Заліщицькій вчительській семінарії на Тернопіллі. Вчитель за фахом. Учасник першої світової війни. Під час ЗУНР брав участь у визвольних змаганнях як поручник УГА, командир скорострільної

сотні 1-го куреня 9-ої Белзької бригади. Був членом УВО, політичним в'язнем у Польщі, послом до польського сейму від Української радикальної партії. Був директором школи у Дзвинячу й Устечку Заліщицького повіту на Тернопіллі та у Яблінці Богородчанського району Станіславської області.

Роман закінчив сільську школу. Продовжив навчання у Коломийській гімназії. Але важка недуга на 24-му році життя загнала у могилу.

Тит закінчив сільську школу і продовжив навчання у Коломийській гімназії. Коли закінчив навчання розпочалася перша світова війна. Воював у Легіоні Січових Стрільців. Перебував у полоні в Росії. Під час ЗУНР воював у лавах УГА поручником. Після опинився у Чехо-Словаччині і закінчив Празький університет, здобувши ступінь доктора права. Вступив до УВО. Опинившись на території Польщі працював адвокатом, а потім сидів у тюрмі у Березі Картузькій.

Ольга закінчила Коломийську міську школу, потім гімназію і продовжила навчання у Коломийській вчительській семінарії. Вчителька. Після війни опинилася в Мюнхені (Німеччина), де об'єднала українських жінок і заснувала Об'єднання Українських жінок. Пізніше заснувала ще молодіжну організацію — Українське Християнське Об'єднання молоді. Була головою й одночасно головним редактором бюлетеня, який видавало це об'єднання.

Зенон закінчив Коломийську реальну школу, продовжив навчання у гімназії, але навчання перервала перша світова війна. У 1918 році зі своїм товаришем тікають до Києва і вливаються в ряди славного стрілецтва в складі Гуцульського куреня, а пізніше 9-ї Белзької бригади УГА. У 1920 році підхорунжий Зенон Стефанів внаслідок зради попав у полон і був інтернований у польський табір для військовополонених у Тухолі.

У 1922 році повернувся до Коломиї, але був заарештований польською владою за брата Гната і за себе, що обидва воювали

проти Польщі. Після ув'язнення закінчив гімназію і продовжив навчання у Празькому університеті на правничих студіях. Автор кількох історичних книг на військову тематику, засновник і голова Коломийського міського молодіжного товариства «Союз Української Поступової Молоді імені Михайла Драгоманова «Каменярі». Багатолітній редактор газети «Життя Покуття». Доктор права. За політичну діяльність сидів у тюрмі в Березі Картузькій. Сотник УНА. Як емігрант у США з 1949 року був директором Дослідно-військового інституту при НТШ у Нью-Йорку

Наталія закінчила гімназію в Коломиї і природничий факультет Варшавського університету. Громадська діячка і журналістка. Автор кількох книжок. Активна учасниця «Союзу Українок» у США. І скрізь, у всіх і в усьому, скромність, скромність...

Згадаймо дітей Гуміліовичів. Ще будучи дітьми, давали в читальні концерти. Їх привчили до танців, до співу. Вони вже змалку були артистами. Ось хоч би найменший Степан. Закінчивши гімназію, почав учителювати в Балинцівській сільській школі тодішнього Коломийського повіту. Щоденно їхав велосипедом на роботу, повертався в Коломию і ходив ще на тренування, бо був воротарем міської команди копаного м'яча «Сокіл», а пізніше — «Довбуш». Увечері диригував хором у міському народному домі. Член ОУН. Вступив до Вищого музичного інституту ім. Миколи Лисенка у Львові. Він якось зумів організувати і диригувати сільським хором «Просвіти» в Топорівцях у 1938 році, коли повсюди святкували 950-річчя Хрещення Руси, 70-річчя «Просвіти» і 20-річчя ЗУНР. Воістину шалена праця.

В ім'я чого така жертовність? В ім'я того, що його так навчили працювати родичі.

І знову ж таки тут напрошуються слова: «Скромність — це праця серця».

Селянин за своєю природою скромна людина, яка не любить фальшивої похвали, але хоче працювати так, щоб мати відповідні матеріальні блага, щоб завоювати повагу серед людей.

За радянських часів біля центральних садиб у колгоспах чи на підприємствах були встановлені дошки пошани передовиків, на яких вивішувалися фотопортрети кращих людей колгоспу чи підприємства. Були районні дошки пошани, обласні, республіканські. Часто на дошках пошани, в газетах ішлося про передовиків виробництва. Часто-густо там розповідали про людей, які не заслуговували на таку похвалу. Але не всі знали про те, щоб занести на дошку пошани фотопортрети кращих людей, там були свої вимоги. Наприклад, як це робилося. На нарадах давалася команда керівникам підрозділів дати списки кращих людей. Ті старалися зі своїх міркувань. Може він і не такий аж працьовитий, але з їхньої родини, а цей слухається на роботі, цей працює найкраще, але огризається в роботі. Як такого подавати? Як правило, цим займалися секретарі партійних організацій. Зібравши такі списки, він погоджував це з головою колгоспу. Наприклад, треба було підібрати двадцять людей. У поданих списках є сорок. От і підбирали.

– Цей колгоспник, наприклад, Петренко, чудовий працівник!

– Ні-ні! — червоніє голова, — цей ніколи. Йде попри мене і навіть не дивиться в мою сторону. А цей з моєю жінкою на вулиці не вітається. Як таких пропонувати на дошку пошани? Таже вони будуть з нас сміятися.

Нарешті підібрали двадцять людей. Здавалось би, все добре. Але дехто з них колись співпрацював або його рідні з українськими буржуазними націоналістами, як тоді говорили, тобто повстанським рухом. Нарешті, представники з районного комітету компартії України дають зауваження, чому мало на дошці пошани передовиків-комуністів. Поки дійде до фотографування цих передовиків, то на дошці пошани опинялися люди, які не заслуговували на таку похвалу. Та їм самим соромно було, бо вони розуміли, що є люди, достойніші від них.

Усі розуміли, що селянин за своєю природою скромна людина, яка не любить фальшивої похвали, але хоче працювати так, щоб

мати повагу серед людей. Ми ніколи не задумувалися, чому окремі селяни, звичайно, це одиниці, такі собі скромні, чесно працюють, багато не говорять. Але коли заговорять, то всі замовкають і уважно слухають. Це так звані сільські некороновані лідери. Бо голови колгоспів, голови сільських рад, директори шкіл — коронованні лідери. Їх призначали чи вибирали, в них була печатка — символ влади. Перед ними замовкали лише через те, що вони мали в руках владу. Як правило, були членами комуністичної партії. А сільські некороновані лідери не мали ніякої влади, безпартійні. Коронованні лідери приходили і відходили, а некороновані залишалися. Далі собі скромно працювали, працювали від серця, і далі їх слухалися люди. Вони, напевно, ніколи не задумувалися, що мають дар від Бога. З такими людьми можна говорити про всяку всячину. Вони багато всього знають. Просто доводиться дивуватися, як у тій голові так багато поміщається. А є люди з вищою освітою, навіть мають дві, і цим дуже хизуються, дмуться вверх, але станьте з ними говорити, а говорити нема про що. Їхній світогляд такий завеликий, як у осла вуха. Як прикро дивитися, коли людина високоосвічена, дуже вчена, заслужена, але дуже чванлива, грубіян, не помічає нікого навколо себе, говорячи, дивиться то вверх, то вбік, високої думки про себе. Були сільські керівники, які багато зробили для свого села, але вони так багато про це говорили, що людям це просто надоїдало. Таким людям Бог не дав розуму, а його ніде не купиш і не позичиш.

Часто межи людьми ходила така бувалиця. Якщо йдеш по дорозі і знайдеш купку грошей і розум. Можна взяти лише одну річ. То що ти візьмеш? Більшість відповідали, що розум. Ніхто не задумувався над тим, що зробиш з тим розумом? Причепиш собі на шию, чи будеш носити в рюкзаці на плечах.

Другою моральною чеснотою є — щирість. Щира людина прямо безкорисливо щиросердечно виражає свої почуття, думки. Відверта, правдива. Від щирого серця, щира дружба, сердечна, чиста, правдива.

Не раз чути в розмові, що це мій знайомий. Це значить два-три старші чи молоді чоловіки або й жінки познайомилися між собою десь у автобусі чи в поїзді, на весіллі. Коли зустрілися кілька разів, ближче познайомилися, значить, уже приятелі, тобто заприятелювали. Коли зустрілися десь на зборах якогось товариства, обговорювали спільно якесь питання, разом голосували за якесь рішення, то після цього залишилися товаришами. На вічах і зібраннях у часи встановлення й утвердження незалежності нашої України деякі оратори договорювалися до того, що товариш це не наше слово. Це незнання нашої історії. У другому томі цього збірника описано, як створювалися товариства «Січ». Там якраз обов'язковим атрибутом було звернення січовика до свого побратима чи до когось зі старшини: «Здоров будь, товаришу!» чи «Здорові будьте, товаришу осавуле!» До дівчат чи жінок «Товаришко!»

Ще є таке слово, як друг, дружба, щира дружба. Друг ніколи тебе не підведе, не зрадить, не продасть. Завжди захистить, допоможе, поділиться останнім шматком хліба. Якщо потрібно — віддасть життя. Дуже важко мати такого друга, бо не всі достойні бути другом. Важко дотриматися цих принципів. Тому-то в нашому житті дуже мало вірних друзів. Хто називає себе другом, б'є себе в груди кулаком, мовляв, останню сорочку зніму з себе і віддам другові, це більш подібне на лицемірство.

Доброта — чутливе, дружнє ставлення до людей. Привітність, ласка, прихильність. Тут я би навів приклад, як у 1947 році до села прибилося багато молдаванів. Їх тоді називали «басарабами». То був голодний рік, неврожай. Голод і нестатки пригнали їх сюди. І хоч і в нас голодували люди, був неврожай від посухи, а що зібрали, все забирали державі. Все-таки люди різними способами ухитрялися десь хоч трохи сховати зерна, продуктів і ділилися з молдаванами, і підпілля ОУН та УПА утримували за свій рахунок. Дружньо ставились до молдаванів, прихильно, із ласкою. Розуміючи, що то теж люди.

Працелюбність — це одна з основних рис людини, яка любить працю, старанно, ревно і з запалом працює. Працьовита людина завжди поважає працю інших. Вона ніколи не зламає дерева, не переступить через межу сусіда, не зруйнує будівлі, не завалить криницю, не скаламутить у ній воду, бо знає, що там вкладено велику працю. Працьовита людина дуже скромна, все робить від серця і ніколи не стане пияком, не буде аморальною.

Великий філософ Томас Манн писав: «Скромність чудових людей, котра часто видається нам вражаючою, в основному пояснюється саме тим, що вони, як правило, мало знають про самих себе, рідко думають про своє «я» і по праву відчувають себе звичайними людьми».

Сенека з цього приводу говорив: «Велика та людина, котра глиняним посудом користується, як срібним, але не менш велика і та, котра срібним користується, як глиняним».

Високою духовністю володіє той, у кого висока духовність зв'язана з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її. Протилежне значення цьому вислову — світський. Священики володіють високою духовністю, зв'язаною з внутрішнім життям людини, проникають у її моральний світ у сповідях. Проте є люди, які не мають нічого спільного з духовністю, але від природи є психологами, вони теж уміють проникати в людські душі, і ті їм відкривають свої переживання, тривоги, складнощі у сімейних відносинах чи на роботі. Таким людям і дано від самого Господа Бога вміння порадити тому, хто потребує цієї поради. Такі люди потрібні суспільству. Не завжди все можна розповісти навіть священику.

Колись була велика повага до старших. Їм завжди вступали місце за весільним столом, поступалися місцем щоб де-небудь присісти, ніколи не перебивали у бесіді, навіть якщо старші були неправі. Завжди віталися зі старшими. В цьому була своя мораль. Я пам'ятаю старшого Івана Угрина (Тамбура). Най би попробував хтось із молодших не привітатися з ним. Услід довго лунало: «Ні-

мий! Німий пішов! А чия це така нечемна дитина! Хто його тато? Тото має чемного сина!» Лунали й інші слова. Головне, що піднімався крик на всю вулицю. Усі із-за парканів чи плотів виглядали на кого це кричать. І горе було тому іти під засуджуючими поглядами. Або, не дай Боже, щось попискувати учителеві в школі. Горе було тому учневі, на якого вчитель пожалівся батькам. Сьогодні зовсім по-іншому. Ніхто не має права зі старших зробити зауваження на вулиці комусь із підлітків чи парубкам. Не кожний учитель може зробити серйозне зауваження учневі. Бо зразу приходить хтось із батьків і може навіть при учнях насварити вчителя.

І знову повертаємося до скромності. Людина повинна бути скромною! Це закладено у її генах. Це твердження в наш час не дуже популярне. Бо буває, що скромність не допомагає зближенню з людьми, а робить її «білою вороною» серед рідних і друзів. Ні!... Скромність потрібна всюди й завжди, нам і тим, хто довкола нас.

Зрозуміти красу душі людини й чар природи, ніколи не бути байдужим і зловтішним — ось що означає бути скромним, щирим і добрим. Вагомими складниками цієї риси є уміння коректно сперечатися, толерантно поводитись, непомітно допомагати, терпимо ставитися до чужих міркувань і вірувань. Але це так важко! Ох, як важко!

Звичайно, такі риси, як щирість і доброта — досить суперечливі. Наприклад, говорять у народі, не будь гірким у роті, бо люди виплюнуть, не будь солодким, бо злижуть.

Бракує, дуже бракує нашим часам скромності, щирості, доброти. Злість, лайка, нетерпимість, бруд майже заповнили все навкруги. Та й саме слово «скромність» вимовляється переважно з відтінком цинізму. А жаль, бо гарний непоказний вчинок за який не чекаєш похвали, — арсенал скромності — не пошкодили б нікому і зробили б нас гідними кращого життя.

Розкриваючи таке питання, неможливо не згадати про протилежні риси людей: заздрість, підлість, підлабузництво, про лакиз.

Я довгий час працював на керівних посадах, і мені часто доводилося з цим зустрічатися. Одного разу я приїхав в одне господарство, де мене мали обрати головою колгоспу. Як правило, перед зборами проводилися партійні збори, на яких комуністи мали схвалити рішення вищестоящого партійного органу про зміщення попереднього керівника й обрання нового. Як приємно було сидіти на цих зборах і чути, як рядові комуністи, комуністи-керівники середньої ланки ревно захищали голову колгоспу, свого товариша по роботі, з яким працювали дотепер. Прикро, але на мене тоді ніхто з них не звертав уваги.

Яке було моє здивування, коли після наступних зборів, де мене таки обрали, всі щиро віталися зі мною, улесливо дивилися в очі, прямо твої щирі друзі і товариші. Тоді у мене ще не було великого досвіду, я був ще досить молодий для такої посади, але розумів усю ницість і нещирість свого нового оточення. Знав, що добре ставляться не до мене, як людини, а опинився би на моєму місці інший, то так само би поводились і з ним. Звідси невтішний висновок: людина для них не значить нічого, значить тільки місце, посада і становище. Розуміючи це все, я мусів все-таки до них горнутися, любити їх, поважати, щоб не бути чужим у новому колективі, не відчути самотності та порожнечі довкола себе, створюваної владою.

З часом мені довелося очолити нововідкрите підприємство, формувати новий колектив. Здавалося б, уроки минулого треба врахувати. Якщо у попередньому колективі я всіх застав на відповідальних посадах, а всіх замінити не було на кого, та й чи була в цьому доцільність... Отож хотілося набрати на роботу таких керівників і головних спеціалістів, щоб вони тебе розуміли, а ти їх. Постала дилема. Приймати на роботу, здавалося б, вірних, віддан-них, тих, що дивляться тобі в очі і в рот. Ти вказав перстом уперед, вони всі побігли. Чого? — самі не знають.

Чи приймати керівників і спеціалістів, які володіють високими фаховими якостями? З грамотними людьми легко працювати в

роботі. На вказаний перст не всі побіжать, а спершу подумають. Відомо було й те, що серед них будуть підлі люди, заздрісники, лакизи, підлабузники. В кожного свій характер. І все-таки я пішов на це. Заради виробництва, заради впровадження нових технологій, які були передбачені на цьому виробництві. Практика показала, що обрано було правильний шлях. Підприємство домоглося високих показників господарювання. Це завдяки висококваліфікованим кадрам. Проте працювати з ними було дуже важко. Кожний мав щось своє і то оригінальне. І хоча до окремих мав серйозні претензії, може й зневагу, але також горнувся до них, бо без них був слабим, безсилим, особливо перед заздрісниками, яких не меншало, а все ставало більше.

Кожний керівник чи теперішній бізнесмен змушений терпіти підлих людей, лакиз. Знаєш, що це підлий чоловік, знаєш, що підлабузник. Любить не тебе — лиш себе, лише свою шкуру. Знаєш і... нічого не можеш вдіяти. Бо багато охочих поживитися надурняк. Той має відповідну посаду, від цього ти залежний у роботі. І їх треба задовольнити. Треба давати свого роду подачки. Якщо не ти, то буде інший на твоєму місці. Для виконання цих «услуг» чесна людина не підходить, та вона і не погодиться. Отож, і приходилося шукати, отих підлабузників. У кожного керівника між підлеглими існує певна субординація у відносинах. Інколи ця субординація переростає у відповідну пустоту, самотність керівника. Чесна людина не наважується вступити в цю пустоту, тільки підлабузник уповзає туди на череві. Слизькі черева у підлабузників, змащені холодним потом вічного ляку і лоєм підлоти.

Закінчуючи цю тему, можна зробити такий висновок, що кожному потрібно постійно працювати над собою, адже, скромність — це праця твоєї душі і серця. Усім потрібно подолати свої амбіції і вади, щоб змусити працювати своє серце, яке б було щиро віддане найбільшій вартості життя — Скромності.

3. ЩО ВОДА ТВОРИТЬ, А ЩО РУЙНУЄ?

«Природа — не середовище, де існує людина, а сутність усіх природних речей і явищ», — говорив давньогрецький філософ Аристотель. Не можна не погодитися з цією мудрою думкою. Природа покликана бути не навколишнім середовищем, а стати для людини рідним домом, що дає не тільки життя і здоров'я, а й духовну і душевну красу.

Краплини ранкової роси можуть сяяти прекрасніше, ніж коштовне каміння. Тендітна травинка, що вперто пробивається крізь сірий асфальт, безодня нічного зоряного неба, ласкава чи сердита річка, громаддя гір, ширяння орла або політ бджоли — все це несе невичерпний заряд краси. Так, краси і нового життя.

Вода — початок і джерело життя на Землі. Вона напуває все живе. Без неї не виросла б жодна рослина, не вижила б жодна тварина. Та й людський організм складається з води. Вода — життєдайна дочка Матінки-Природи. Цю істину знають усі з дитинства. Без води, як без Бога, ні до порога. Жодна оселя, жодне село не засновувалось, якщо не було близько води, і то доброї. Це стосується і заснування першого поселення Тополі, потім другого і вже до самого села Топорівці. Вище було сказано, що кожний господар крім побудувати дім, посадити сад і народити сина, обов'язково має викопати криницю.

Без води людство не може жити, нічого не може розвиватися ні в рослинництві, ні в тваринництві. Це всім відомо, але мало кому відомо, що звичайна вода є ідеальним носієм інформації, реагує на молитву, музику, настрій людей, добре і лихе слово.

З давніх-давен на свято Йордан в одних селах воду освячували на річках, в інших на водоймах або біля церкви в бочках. Срібло є феноменом антибактеріального впливу на навколишній світ, особливо чудово діє на воду. Основний принцип освячення полягав у тому, що срібні хрест і чаша при зануренні в воду вбивали всю шкідливу мікрофлору у воді. Вода від того робилася чистішою і здоровішою. При водосвятті на водних джерелах здавалося, що

вода не є такою чистою, як біля церкви у бочках. Ніхто ніколи не звертав уваги, що освячення супроводжується відповідним ритуалом з молитвами. Тільки в останній час учені довели, що вода дуже позитивно реагує на слово Боже.

Освячена словом Божим хрещенська вода володіє здоров'ям і благодаттю. Якщо у звичайнісіньку воду додати трохи освяченої, вона вся автоматично набирає її цілющих властивостей. Тому з давніх-давен господарі, несучи в хату освячену воду, обов'язково підходили до криниці і частину її виливали туди. Так робив його тато, дід, прадід і т. д. В одних селах водосвяття робили на річках, у інших — у церквах. Вода в річках, криницях між собою має кругообіг. Кожна криниця, джерело, малий струмочок мають природний зв'язок зі світовим океаном. Буквально через якийсь час уся вода на земній кулі стає освяченою. Хіба це не чудо? Це, напевно, є одним із великих чудес, які творить вода.

Тому не випадково у Топорівцях, як і в кожному селі, використовують освячену воду при народженні, кроплять освяченою водою на Йордан усі хати, коли молоді йдуть до шлюбу, коли проводжають на службу до армії, коли прощаються з покійником, місце під майбутню забудову, нові хати і приміщення, транспортні засоби, худобу, коли перший раз навесні виганяють на пасовище. Вважається, що освячена вода очищує повітря від шкідливої мікрофлори, очищує приміщення від неприємних запахів, від злих духів, зміцнює любов і вірність наречених, оберігає солдат від дурної кулі, допомагає покійнику розстатися з душею. І всі, без перебільшення, вірять у її чудодійну силу.

Вода творить здоров'я і чистоту. Нормальна, чиста вода і здорові продукти дають здорову їжу. Здорова їжа — запорука здоров'я. Як приємно на душі, коли ви п'єте із джерела чи криниці прохолодну і смачну воду. Вона наповнює ваше тіло і ваше серце життєдайною силою, здоров'ям. Вам хочеться напитися ще і ще. Отож треба усім пам'ятати, як ми прочищуємо водні джерела, щоб доброю була вода, так усі люди повинні прочи-

щувати своє тіло, свої душі від усього того поганого, що заважає нам жити.

Особливо приємно, коли підходите до гарно обрамленої криниці: гарне цямриння, верх, гладкий вал, на ньому чистий ланц, добротне відро. В думках зразу визначаєте, що на цьому подвір'ї є добротний ґазда. І вода добра, і хочеться пити. Або побачите на полі джерельце. Гарно почищене, навколо гарно прибрано, вода має гарний відток, рядом на траві кварта. Видно, що в цьому селі є господарі або недалеко живе добротний ґазда, який слідкує за порядком біля джерельця. Здається, що така криниця чи джерельце веселі, радісні. Приємно побувати подорожнім, проїжджим людям чи туристам. Про такі місця довго згадують. Згадують і про протилежне. Коли хочеться пити, вдалині бачиш криницю. Очі загоряються від радості, душі легшає, що скоро буде вгамовано спрагу. Але як на душі стає гірко, коли ви підходите ближче, вершок на криниці прогнилий і звисає на один бік, валок теж, ланца і близько нема, а про відро нема що говорити. У воді плаває прогниле листя, гілляки. Від такого вигляду криниця ніби плаче, їй соромно дивитися на подорожніх. Колись давала чисту і прохолодну воду, про неї думали, піклувалися, чистили, ремонтували верх, цямриння, а тепер... Ціле село носило звідси на коромислах воду. А тепер вона мовби мертвець, ніби хтось познущався над Божим творінням. «Це гріх!»— хочеться кричати.

Давайте порівняємо вищесказане із нашим життям. Як приємно пройтися повз гарний будинок. Маємо на увазі не попри сучасні вілли. А давні господарства — хатки побілені, вікна й двері помальовані, навколо оббетоновані, на подвір'ї росте травичка, недалеко виблискує красиво оздоблена криниця, в порядку господарські будівлі. Гною не видно, кури на подвір'ї не гребуться, на городі викопана яма, куди зсипається сміття. Приємно побувати на такому подвір'ї, погомоніти із газдою, господинею. А як неприємно, коли прийдеш на подвір'я окремих господарств, а там біля воріт складується гній, рядом вбиральня, на дорогу рівчаком

течуть гноївка і нечистоти, на подвір'ї повно птиці. Або бачиш, як по сільській вулиці йде старенький чоловік чи жінка, одягнуті простенько, але все на них чистеньке, акуратне. А тут враз появився молодий чоловік. Штани на ньому такі засмальцьовані, що аж блищать, піджак так само, ще й сам неголений.

Скільки щодня дарує нам небо сяйва, чистоти, світла, тепла. Чому не всі цим користуються? Напевно, це виховання з діда-прадіда.

Хотілося б навести роздуми відомої письменниці Калини Ватаманюк: «...водні джерела, ріки, озера, моря на землі — це очі Бога. Уявляєте собі, Ангелики мої, що значить заливати очі Богу брудотою? Який жах! І це не залякування, не ілюзія. Засмічення водних джерел завжди обертається до людей великими бідами: ідуть невиліковані виразки на шкірі, погіршується зір, а по великих рахунках — руйнується здоров'я, людські долі. Якщо людина не хоче жити на землі творцем, мудра природа бунтує, сама себе рятує, захищає — вона просто перестає наживлювати енергіями світла і життя свого руйнатора. Тому біймося плювати Богу в очі! Це стосується і тих людей, які засмічують береги річок, озер, які викидають у ріки усіляке сміття, непотріб...» Нам залишається лише подумати над цими словами і зробити відповідний висновок.

Без води не може існувати медицина. А медицина — це здоров'я. Усі таблетки, мікстури, уколи не обходяться без води, і то доброї. Коли болить голова, ставимо мокре полотенце, коли болять внутрішні органи, ставимо на болюче місце гарячу грілку з водою, від простуди п'ємо гарячий чай і паримо у гарячій воді ноги. Коли хто налякався чи від вроків у нашому селі всі йшли до Ганни Сливчук (по сільському до Бубички). Вдосвіта треба було набрати пляшку води з криниці. Цю воду вона виливала в миску, клала на голову, розігрівала ложку воску і кидала в миску на воду, при цьому примовляючи молитви. Потім давала пити з чотирьох місць миски навхрест, промивала кінцівки, груди, обличчя. І хворому легшало.

Хто з нас не хоче бути чистим, помитим. Це все завдяки воді. А білизну хіба випереш без води? А посуд? Миття підлоги. Навіть побілка стін не обходиться без води. А в містах хіба може працювати каналізація без води. Є спеціальна служба «Водоканал». Без води не може бути в природі чистоти. Не раз, як довго нема дощу, на дорогах, у полі появляється курява пилу: за худобою, за машинами. Коли до цього пече сонце, то дихати нічим, сховатися ніде. Як усі позирають на небо і чекають дощу. А коли дощ починає падати, стає легше дихати, повітря свіжішає. От що творить вода.

Вода творить благодать і добро. Японський учений Масару Емото недавно провів унікальне дослідження. Помістив заморожені крапельки води у спеціальну морозилку з мікроскопом. Підключив до нього фотоапарат. На ці кристали вчений поперемінно «впливав» різною музикою, молитвами, словами, художніми зображеннями і навіть просто думкою. Результати були дивовижними. Виявляється, вода зовсім по-різному реагує на добро, зло, позитивні і негативні емоції. Від промовленого магічного слова «любов» заморожена крапелька своєю кристалічною структурою, дуже схожа на красиву сніжинку. «Вдячність» вигадливо розпушує її грані до форми кучерявої квітки. А слова молитви довершено формують кристал, чимось схожий на образ.

Проте слово «дурень» узагалі руйнує структуру заморожених крапельок. Тому вчений, перш ніж узяти до рук кварту з водою, радить не сваритися та кричати непристойні слова над водою, а заплющити очі, налаштувати себе позитивно, приємно всміхнутися, вимовити кілька чудодійних слів і тоді пити. Вода відповість великою благодаттю та добром.

Вода творить цілющі властивості. Український цілитель Федір Ліхацький створив цілу серію приладів, яким надає унікальності, у тому числі й зображена по центру все та ж шестикутна фігура у вигляді накладених один на одного двох трикутників. Він називає ці символи «заповітними ієрогліфами, які містять зміст і суть великої світобудови». Під ними винахідник розмістив дріб-

ні шматочки найсильніших в енергетичному сенсі мінералів, що здатні випромінювати біологічно активні частоти природного спектра. Один із цих приладів він назвав «Тера». «Настояна» на однойменному приладі, вода справді набула цілющих властивостей. Після проведених клінічних випробовувань у ряду столичних лікарень, включаючи авторитетний інститут ім. Шалімова, виявилося, що така вода очищає і зцілює організм, «налаштовує» людину на добрий лад, додає росту кімнатним рослинам.

Вода творить формулу життя. Вона має унікальне значення. «Вона є високорозвиненою, лабільною, розумною, живою субстанцією. Точніше, формулою життя, яка активно взаємодіє з його усіма іншими формами — рослинною, тваринною, людською. Вода має всі ознаки високорозвинених живих систем, тобто сприймає, утримує і передає інформацію, а також страждає, коли її пригнічують і поневолюють, радіє, коли проявляють до неї любов, і, відповідно, може бути здоровою або хворою.

Проте, якщо говорити про руйнацію, то в нашій уяві це слово виникає, коли вода лупає береги. Тополівка не є бурхливою річкою і береги майже не лупає. Деякої шкоди колись завдавали водяні млини, яких уздовж Тополівки працювало до десяти. Річку перекривали і воду спрямовували на млинове колесо. Всяк школяр знає про кругообіг води у природі. А ці перекриття, то були перешкоди у системі водного кругообігу. Ми всі знаємо, до чого призводять тромби у кровоносній системі людського організму. Це з одного боку. А з іншого, вода, проходячи через млинове колесо, створювала безліч бризг, чим збагачувалася киснем. Вода всеодно була здоровою, чистою. В ній водилося багато риби, раків.

Здорова вода в річці, здорова вода була і в криницях та джерелах. Багато говорять, що люди колись так не хворіли. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, понад 80 відсотків усіх хвороб пов'язані безпосередньо з уживанням неякісної питної води. Яка може бути якість води, коли у такої невеличкої річки, як Тополівка, надмірно засмічені береги різним сміттям. Колись,

за радянських часів багато вносилось у грунт хімікатів, гербіцидів, пестицидів, що, по наших здогадках, і знищило в річці рибу та раки. Але вже сімнадцять років ніхто не вносить цих шкідливих речовин, а риби і раків нема. Значить, не це основна причина погіршення якості води. Якість води руйнує забруднене довкілля біля річки. Часто можна побачити , як у воді пливе сміття, поліетиленові пляшки, падаль. Хіба це колись було? Хіба це нам передали у спадок наші батьки, діди, прадіди? І що найгірше, ніхто на це не звертає уваги. Самі себе помало знищуємо.

Можна, звичайно, заперечити: хіба ми особисто винні у тому, що сталося з природою? Так, ми винні всі разом як народ, як частина людства. Винні, насамперед, своєю байдужістю до того, як житимуть (чи виживатимуть?) наші діти й онуки, і яку планету ми їм залишимо у спадок.

Світ, як кажуть учені, надзвичайно тісний. У ньому нічого не з'являється випадково і нічого не може минути та зникнути безслідно. Закон карми ніхто не скасовував і не скасує: що посієш, те й пожнеш.

4. ЯКА ІСТИНА ДОРОЖЧА ЗА ГРОШІ?

Усе добре в людині — з дитинства. З перших вражень, першого досвіду, перших казок, пізнання світу. Дитинство моє!... Шкільні роки!... Олівці, зошити, книжки!... Нерозлучні супутники дитячих літ. Ніколи не забуду, як уперше взяв до рук підручник, відчув запах друкарської фарби. Що не сторінка — то нові відкриття.

Перший дзвінок, перший клас... Ніколи не забуду і не зітру з пам'яті, як моя бабка вчила мене отченашу. Тепер, у старшому віці часто зринають спогади з дитинства — про Святий вечір, коли збиралася до столу вся наша родина, як усі молилися. Потім тато водив за руку до сусідів колядувати. Вкінці віншування я обов'язково закінчував словами:

Проживайте на многії літа,
Поки не стане ні одного совіта.

Тато в цей час стояв на воротах і дивився, чи не видно когось із чужих. По всіх дворах лунали дитячі колядки. Другого, третього дня лунала коляда дорослих, прославляючи новонародженого Ісуса Христа. Хіба цю істину можна забути? Хіба це можна купити за гроші? А першу сповідь, перше причастя...

У казках завжди перемагає добро і правда. Істина правди. У житті також, тільки ми не завжди це помічаємо. Щоб переконатися в цьому, іноді потрібні роки, десятиліття, життя кількох поколінь. Цей закон спрацьовує і в загальнолюдському, і в житті окремих людей.

Після закінчення технікуму я за направленням працював на Буковині, потім перейшов на Снятинщину. Тут зразу впало в поле зору проведення вечорів «Ніхто не забутий, ніщо не забуто!» На Буковині про це я нічого не чув. Впало в «око» і те, що на цих вечорах розкручувалося питання лише про українських буржуазних націоналістів. Скільки людей було розстріляно німецькими окупантами, скільки невинних людей вивезено до Німеччини, депортовано до Сибіру. Про це ні слова. Йшла гра лише в одні ворота.

Тоді ще не все розумів, та й не було у кого спитати. Дома при згадці про ці події всі замовкали і розмову переводили в друге русло. Про це говорити не можна було.

Запитань було більше, ніж відповідей. Якось чудового керівника-завідуючого фермою у колгоспі, де я працював головним зоотехніком, заагітували вступити до лав Комуністичної партії України. На засіданні бюро Снятинського райкому Компартії України в прийомі йому було відмовлено. Мотивація — співпрацював з оунівським підпіллям. За що був засуджений на 25 років позбавлення волі. Секретарю парткому колгоспу оголосили сувору догану із занесенням в облікову картку за те, що приймає у партію колишніх «бандитів». Завідуючого фермою звільнили з роботи.

На одній із сільськогосподарських нарад перший секретар Снятинського райкому Компартії України зробив наголос, що весь партійний актив району повинен створити такі умови для колишніх українських буржуазних націоналістів, щоб у них під ногами земля горіла.

Ще більше постало питань у часи святкування 50-річчя Радянської влади. Це відбувалося у 1967 році. В кінці жовтня у другій половині дня із завідуючим Рожневопільським ветеринарним відділенням перебували на скотомогильнику, де робили розтин загиблої корови. Нам було чути якусь тріскотню у селі, але ми на те не звернули ніякої уваги. В осінній час скоро починало вечоріти і коли ми прийшли на ферму, то замітили, ще не прийшов той час, щоб працівники ферми уже були на робочих місцях. А тут з'явилися майже всі і про щось інтенсивно перешіптувалися довкруг оглядаючись. Де в кого перелякані обличчя. Нам почали розказувати неймовірні речі.

Після обіду в сільській школі зібралася така собі компанія: завідуючий сільським клубом, директор школи, кілька сільських жителів. Усі були напідпитку і грали в карти. Зробилася сварка. Завклубом ударив у лице одного із напарників по грі в карти з криком:

— Ти колись приставляв пістолет до скроні мого батька і ледь не вистрелив!

З'ясувалося, що цей товариш під час повстанського здвигу служив у боївці служби безпеки районного проводу ОУН, за що відсидів у сибірських таборах.

— Я й тепер можу це зробити з тобою, — спокійно мовив той, відкладаючи в бік карти і вибігши надвір.

Через кілька хвилин перед школою пролунав вистріл. Ті, що залишилися в школі, виглянувши через вікно, побіліли. Там ходив з обрізом їхній напарник. Кинулися до дверей і зачинилися зсередини, забарикадувавшись. Тут же зателефонували в райвідділи КГБ і міліцію, волаючи про порятунок. У Заболотові в той час були відділення районних відділів КГБ і міліції. Першим приїхав із Заболотова майор міліції і разом із головою сільської ради пішли за село до ставу, куди, за слухами, пішов озброєний «бандит». Справді, там понад водою походжав озброєний чоловік. На окрик голови сільської ради звідти пролунав вистріл. Над головами представників влади пролетіла куля і вп'ялася у грушу. Ті присіли. Почало вечоріти, і майор міліції став стріляти на ураження. Але з того нічого не вийшло, бо була занадто велика віддаль.

Ми підійшли до сільської ради, щоб уточнити про почуте від доярок. Тут уже було більше десятка міліціонерів, з них кілька кінологів із віддресерованими собаками. Собаки взяли слід від ставу у напрямку села і дійшли до проїжджої дороги. Далі слід загубився. Справа в тому, що у протилежній стороні від сільської ради колгоспниці копали цукрові буряки. І, звісно, по цій дорозі шофера возили їх до бурякоприймального пункту у Заболотові.

Але стало ясно, що «бандит» перебуває в селі. Він очевидно хоче поквитатися зі своїм картярським товариством, і, напевно, хоче попасти додому, щоб узяти дещо з харчів, одежі, а головне — документи. З цих міркувань стареньку хатину зразу оточили. На всі навколишні залізничні та автобусні станції послали наряди міліції

із сільськими представниками для опізнання. Здавалось би, обставили навколо червоними прапорцями й полювання на «вовка» почалося. В цей час село оповив сильний туман, ніби хотів цим захистити невинного чоловіка. У жодній хаті не світилося. На вулиці нікого, хоч виколи око.

У сільській раді вже перебували майже усі сім'ї картярського товариства і декого з сільських активістів. Молодші жінки голосили, старші молилися. Начальники райвідділів КДБ і міліції скликали весь актив колгоспу і попередили, щоб ніхто із керівництва й активістів колгоспу та сільської ради не ночували вдома. Цю ніч треба було перебути в колгоспній конторі або в сільських радах. (На території колгоспу було дві сільські ради).

Удосвіта сільський коваль, який жив біля поля, пішов у город накосити люцерни для своєї худоби. Біля межі побачив труп. Негайно сповістив до сільської ради. Вся каральна рать кинулася до місця злочину. Справді, біля межі лежав убитий «бандит». Вистріл одержав у рот, ззаді вилетіло майже півголови. Обріза біля нього не було. До появи представників органів біля убитого вже побували сусіди коваля. По селу розійшлася звістка, що, припустимо, Василя вбили свої, а обріз забрали. Значить, у селі діє підпілля ОУН. Чутки щогодини обростали різними версіями. До сільських рад працівники райвідділу КДБ почали викликати колишніх політичних в'язнів сибірських тюрем.

Через кілька днів біля стежки, по якій колгоспниці ходили на бурякове поле, знайшли підкинений обріз, з якого напередодні стріляв Василь. Тут підійшли жовтневі свята. У зв'язку із святкуванням 50-річчя встановлення радянської влади майже всі відкриті кримінальні справи були амністовані. Попала під амністію і вищеописана справа. Через кілька місяців керівник Заболотівського відділення районного відділу КДБ пішов на підвищення в обласне управління КДБ.

Через кілька років мене направили на роботу у Верховинське управління сільського господарства. Перед наступними жовтневи-

ми святами я зауважив, як пожежні машини обливають дерев'яний міст водою, який з'єднував дві половини районного центру селища Верховина. Від знайомих я дізнався, що під час святкування 50-річчя встановлення радянської влади з 6 на 7 листопада згорів такий же міст у Верховині, який був збудований нижче від цього, центрального. Звичайно, ніяких підпільних оунівських організацій тоді вже не діяло. Все жорстоко було знищено досвідченими чекістами в минулому.

Значно пізніше пішли розмови, що всі такі речі були спровоковані працівниками КДБ для підняття свого авторитету в очах керівників центральних органів КДБ, збільшення працівників апарату обласних управлінь. Усе це робилося навмисне для нагнітання нездорової ситуації в Західних областях України. Тож недаром і по сьогодні нас, західняків, називають бандерівцями.

Пройшли роки. Постала наша незалежна держава. Тоді і почало все прояснятися. Тоді-то всі заговорили правду про повстанський рух на наших теренах у 1944-1952 роках. Правда вийшла наверх, хоча її розстрілювали, вбивали, катували, морозили по Сибіру. Хіба цю істину можна купити за гроші? Вона набагато дорожча.

У четвертому томі цього збірника детально розказано, як зароджувалося підпілля ОУН у селі: бандерівське і мельниківське, причому одне другому не шкодило, адже в них була одна мета: здобути Самостійну Соборну Українську Державу. Як була створена і діяла повстанська станиця. Майже тридцять односельців вступили до Організації Українських Націоналістів, майже сорок — до Української Повстанської армії, вже не кажучи про їхніх симпатиків, які допомагали їм чим могли. Всі вони брали участь у громадянській війні, розв'язаною радянською владою. Як з'ясувалося уже тепер, не було такої хати у повстанчій станиці, де б не допомагали членам ОУН, боївкарям СБ чи воїнам УПА. Більшість із них загинули за волю України. Їхні імена навічно вкарбовані на надмогильних пам'ятниках і кам'яних скрижалях.

Правдою є і те, що 405 односельців села воювали у Червоній армії за визволення своєї землі від німецько-фашистських загарбників. Щоб там хто не говорив, але вони проливали свою кров, щоб наша українська земля була вільною, щоб наші люди жили щасливо. Багато з них дійшли аж до Берліна, щоб погубити до останку проклятого ворога.

Хочеться повторити цитату із четвертого тому цього збірника: «...Не повернулися, залишилися навічно лежати у своїй і чужих землях, зросивши своєю кров'ю — 166 наших односельчан. У тому числі: загинули в боях — 57 чол., померли від ран — 33, пропали безвісти — 39, пішли на війну і не повернулися — 35, два загинули у німецькому концтаборі. Скільки було пролито материнських, удовиних і дівочих сліз... Це вже історія. Слава про полеглих героїв буде вічно жити в серцях нащадків.»

У другому томі цього збірника висвітлено відомі і маловідомі факти, архівні матеріали, свідчення старожилів і припущення, як проводило село своє громадсько-культурне життя в кінці XIX і першій половині XX століть. До першої світової війни у селі діяли дев'ять клітин (первинних організацій) різних громадських і політичних течій. Під час польської окупації так само. Але найбільшої користі принесло заснування у 1900 році доктором Кирилом Трильовським товариства «Січ» у Топорівцях». Січовий Батько правильно спланував, що з Топорівців «Січі» поширяться на всі навколишні села і на весь Городенський повіт. Кошовим топорівської «Січі», за рекомендацією управителя сільської школи Петра Стефаніва, було обрано Андрія Мохорука.

Топорівські січовики ходили від села до села і допомагали засновувати все нові й нові січові товариства. Так само під час польської окупації працювали луговики, через що польська влада негайно заборонила товариство «Луг» у Топорівцях, побоявшись їхнього патріотичного впливу на інші села.

У 1939 році з приходом радянської влади на наші терени всі громадські організації були заборонені. Про них навіть не можна

було згадувати. Здавалось би, що все те буде поховано назавжди. Але світ не стоїть на місці. Це також істинна правда і вона дорожча за гроші.

Аж у 1989 році повіяло свіжим вітром свободи, волі, правдою і багато чим , що декому навіть не снилося. Під керівництвом сільської активістки, пізніше громадсько-культурного діяча села Параски Гультай вкотре було відновлене і наново створене товариство «Просвіта». На початках проголошення незалежності України актив товариства на чолі з Параскою Гультай, як і дев'яносто років тому наші діди, прадіди ходили від села до села допомагати створювати січові товариства, взявши в руки синьо-жовтий прапор, церковні хоругви ходили від села до села Городенківського та Снятинського районів, у другі райони Івано-Франківської та Чернівецької областей допомагати утверджувати незалежність нашої молодої держави. В ті часи — вдруге у XX столітті — воістину здетонував народ.

Виступ учасників художньої самодіяльності в районній бібліотеці в честь шанування Богдана Лепкого, Романа Купчинського і Степана Бандери. 1989 рік

Урочистості присвячені відкриттю Народного Дому в Топорівцях. 1989 рік

Січове свято

Похід до стрілецької могили
(На передньому плані сільський активіст Іван Бадик і Параска Гультай)

Урочистий хід на посвячення сирілецької могили в с. Підвисоке. 1991 рік

Виступ топорівчан на осяченні могили січовим стрільцям у с. Підвисоке. 1991 рік

Участь топорівчан в етнографічному святі м. Тлумач. 1991 рік

Учасники ансамблю "Не сумуй", чоловічого хору з учасниками капели "Червона Калина" у м. Коломия. 1992 рік

Виступ топорівчан в с. Русів Снятинського району на посвяченні могили січовим стрільцям. 1993 рік. В тому ж році з аналогічними програмами виступали в селах: Торговиця, Вербівці, Чернятин, Вікно, Ясенів-Пільний Городенківського району та Потічок, Белелуя, Задубрівці, Ганьківці, Стецеві, Снятинського району

Різдвяний вертеп

Учасники ансамблю "Не сумуй" на фестивалі "Ремесла села" в м. Заставна Чернівецької області. 1995 рік

Учасники ансамблю під час козацьких забав у м. Городенка

Топорівська церква Успіння Пресвятої Богородиці

Виступ чоловічого народного хору та народного ансамблю "Не сумуй" на Чернівецькому телебаченню з різдвяними колядками. 1998 рік

Виступ ансамблю на святі присвячене 10-ій- річниці Незалежності України в м. Городенка

Виступ ансамблю на районному святі "Родина". Демонстрація ноші села. З подібною програмою виступали на всеукраїнському фестивалі "Родослав"з фрагментом топорівського весілля "Покладання барвінкового вінка". 2001 рік

Виступ ансамблю "Не сумуй" на Шевченківському святі в с. Серафинці. 2003 рік

Велику справу для села дала освіта, особливо її керманичі Петро Стефанів, Володимир Гумінілович (управителі школи), директори — Іван Мертушко, Юліан Морозевич, Степан Угрин, Іван Сьомка, Іван Березовський, Василь Боюк, Лариса Оверчикова, Марія Косогова, Петро Прокопенко, Леонід Возняк, Юліан Радевич, Степан Пішак, Петро Ковблюк, Степан Мохорук зі своїми педагогічними колективами виховали багатьох односельців і дали не тільки нашому селу, а й світові багатьох визначних людей.

Знання, талант, пісню, музику, здоров'я не купиш ні за які гроші. Це є істина і вона дорожча за гроші. За гроші можна купити: багатство, все те, що має ціну чи вартість. Хто придумав гроші, до сьогодні невідомо. Гроші — це теж товар, але зручніший. Бо що легше нести: 40 гривень у кишені чи 100 кг зерна на плечах? Витвір грошей — мистецтво. У шостому томі показано, які гроші ходили на території села у різні часи. Звичайно, вони зображені у біло-сірих тонах, але й такі вони досить цікаві. Гроші одержують чесною працею, але, на превеликий жаль, одержують і шляхом брехні, шахрайства, злочинів. Уся справа в тому, що вони не пахнуть. З появою на світ грошей, як не прикро, але це факт, суспільство стало в погоні за ними втрачати любов і свободу. Які є істиною вчення Ісуса Христа.

З приходом радянської влади на наші терени розпочалася атеїстична пропаганда проти духовності. В людей почали забирати віру. Це наскільки виглядало дико, що більшість людей у селі дивилися одне на одного і нічого не розуміли. З покоління у покоління передавалося, як монголо-татари нищили православну віру, віру наших пращурів. Але то був напівдикий народ, та ще й іншої віри. Поляки віками старалися латинізувати наш нарід, окатоличити. Забороняли ремонтувати знищені татарами церкви, тим паче будувати нові. Не було духовних закладів. Хрестини, вінчання, похорони проводили рядові селяни, які передавали набуті знання своїм дітям, а ті своїм. Усе це історія

знає і все це описано коротко у першому томі цього збірника. Але історія все повторюється. Земля наша кругла, помалу обертається і час від часу знову й знову приходить на те саме місце.

У 1939 році почався наступ на священослужителів. Їх серед зими виганяли із резиденцій на вулицю, не давали можливості відправляти службові Літургії, чинили інші перепони. Під час німецької окупації більш-менш усе з духовністю нормалізувалося.

Після війни, особливо після смерті Князя Церкви Галицького митрополита, о. Андрея Шептицького розпочалася велика політика, тобто за всяку ціну ліквідувати греко-католицьку церкву. Йосип Сталін і його поплічники добре знали, що греко-католицька церква є консолідованою церквою, яка вела проукраїнську незалежну політику, згуртувала навколо себе народ і відігравала неабияку роль у житті галицького народу і багатьох країн світу, де проживали українці. Нам би сьогодні мати єдину помісну церкву в Україні, подібну до тодішньої греко-католицької, то державні справи були б набато кращими.

Тоді постало питання підпорядкувати все Російській (московській) православній, більш такій собі, «кишеньковій» церкві. Розпочалася велика і кривава гра. Влада є влада. Тим паче, що всяка влада — насильницька. З історії знаємо: розстрілювали священослужителів, трощили їм кістки, судили, вивозили до Сибіру. Як це робилося на наших теренах, описано у четвертому томі. Залишки греко-католицької церкви загнали у підпілля, але не знищили. Всі церкви, парохії, все церковне майно правдами і неправдами підпорядкували і передали даром Російській православній церкві.

«І не бажай жони ближнього свого, і не бажай дому ближнього свого, ані поля його, ані раба його, ані невільниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що є в ближнього твого!» Здавалося, що на цьому все припиниться. Через шістнадцять

років укотре розпочали нищити православ'я. Якщо російська православна церква у 1946 році допомагала нищити греко-католицьку, то в часи здобуття незалежності України греко-католицька церква майже зліквідувала російське православ'я на наших теренах. Знову спрацював неписаний закон карми: земля — кругла!

Це істина, дорожча за гроші.

У 1962 році районним керівництвом був складений перелік церков, які мали закритися. До цього переліку, не без допомоги сусіднього села, було віднесено і нашу церкву. Так почалася суматоха із закриттям церкви в Топорівцях, яка тягнулася сімнадцять років. За цей час лише одних скарг від села було написано кілька десятків. До Москви їздили кілька делегацій. Дивно, але, як виявилося, тільки у білокам'яній вирішувалося питання, бути церкві у Топорівцях чи ні? Вирішувалося, де мають молитися люди в інших місцевостях. І нарешті церковна громада перемогла. Хіба це не істина, яку ні за які гроші не купиш?..

Усім зайдам, хто приклався до закриття церкви, односельчани дали нещадну відсіч, показавши велику дулю. Довели всім, хто вдома господар. «Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекреслить мій народ!» — писав відомий український поет Василь Симоненко.

У 1989 році церкву поремонтували, відреставрували і відкрили. Правда перемогла. Люди з полегшенням зітхнули. Це дорожче за гроші. Потім відновили колишні і побудували кілька нових каплиць. Відновили хрести при дорогах, на полях.

Усе зробили так, як було колись, навіть краще. Була прикладена велика праця всього села. Все це робилося з великим завзяттям, ентузіазмом. Бо тут укладена не тільки фізична, а й духовна праця кожного жителя села, його батьків, пращурів. Усе це значно підняло духовність у селі.

Сільські козаки біля оновленої церкви

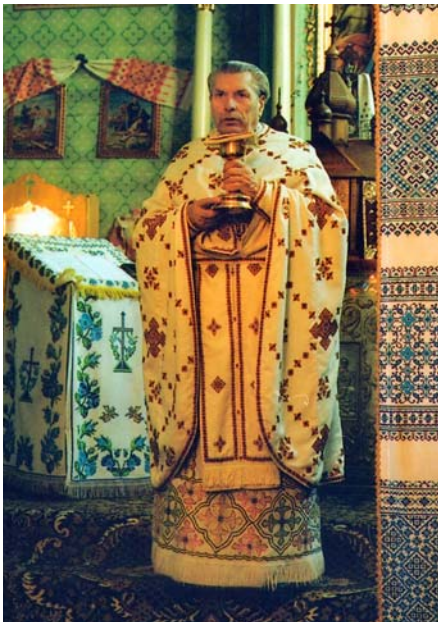
Підростаюче покоління набирається духовності

Церковний актив

Церковний хор

Старійшина на Городенківщині сільських парох Михайло Никифорук

Пастори виноградника Христового в поході до освячення каплички

Ще за одну істину, дорожчу за гроші, хотів би згадати — спадковість. У світі з давніх-давен проводилося будівництво замків, великих будинків, доріг, мостів, наприклад, відома китайська стіна, яка стоїть сотні літ. Усе це підтримується і зберігається в доброму стані. До того всього кожний рік щось добудовується нове. Зберігаються всі історичні пам'ятки.

А в нас зовсім навпаки. «Ми старий світ зруйнуємо до основи, і побудуємо новий», співається в Інтернаціоналі. Здавалося б, ми до більшовицького гімну не маємо ніякого відношення. Але в кожному селі були панські двори. Де вони? Знищили. Донедавна в одному з городенківських сіл діти навчалися в панській конюшні, яку вдалося вберегти. В нашому селі знищили ще в доброму стані австрійську сільську школу, в якій ще довгі роки міг розміщатися історико-краєзнавчий музей села. Причому цей будинок був досить історичним. Незнання історії села, невігластво і призвели до такого непоправного кроку. В цьому будинку народилися визначні люди: Гнат, Володимир, Зенон Стефаніви, Степан Гумінілович. Тут жив і вчився відомий письменник Лесь Мартович. Часто бували Василь Стефаник, Кирило Трильовський, Михайло Павлик, Левко Бачинський, Северин Данилович, Тит Войнаровський, Ярослав Весоловський, Корній Товстюк, Василь Андрусяк — полковник УПА, псевда Грегіт, Різун. І що побудували на тому місці? Торговий комплекс. Ніби для нього не було другого місця в селі. Так само знесли водяний млин, який міг довго бути історичною пам'яткою села. Поряд з ним скільки місця, що можна було побудувати кілька таких млинів. Знесли сільський клуб. Але це можна оправдати. На тому місці побудували красень — будинок культури. Навпроти красується середня школа. Церква, медамбу-

латорія, будинок культури, середня школа — це ті об'єкти, які довго повинні служити людям. Про решту будинків, які будувалися колективно, не веду мову, бо вони приватизовані, появилися нові господарі, а що обумовлено у договорах приватизації, думаю тільки їм відомо. Всі ці об'єкти треба берегти і залишити нащадкам у первинному стані.

У кінці 80-х минулого століття СРСР разом зі своєю владою і КПРС збанкрутував. Про це йшла мова у попередніх томах. Це політична сторона. З другої - економічна. Навіщо було розганяти колективні господарства з їхнім економічним потенціалом, міцною матеріально-технічною базою, висококваліфікованими кадрами. Мільйони сільських працівників залишилися без роботи, мільйони пенсіонерів без матеріальної і моральної підтримки. Державними недолугими мужами знову було проголошено: «Ми старий світ зруйнуємо...», а взамін? Розпаювали поле. Матеріально-технічну базу знищили, розікрали. Молоді люди в пошуках виживання виїхали за кордон. У результаті що маємо? Забур'янені здичавілі поля і озлоблені обличчя пожилих людей. Хіба це не істина дорожча за гроші?

Або ще таке. Народ на здобуття незалежності підняли істинні патріоти. На превеликий жаль до влади, як завжди, прийшли користолюбці, злодії, казнокради, які думають не про народ, а тільки про себе. Вже підраховано, що біля п'ятдесяти сімейних кланів заволоділи 90-відсотками багатств нашої України. Цікаво, звідки вони взялися, оці гнояки на нашому здоровому тілі? Радує одне, що не вони визначають дух нашого народу. Як писав голова обласної письменницької організації Василь Добрянський: «Незнищенний дух – це найбільше багатство українців». Хіба це не істина дорожча за гроші?

І наостанку цієї теми. Світ змінюється і для закоханої людини. Така людина щаслива, тому їй хочеться, щоб і всі навколо неї були щасливими. А ще серце стає чутливим до краси, душа відкрита до її сприймання.

Раніше ми не помічали, як п'янко пахнуть у вечірню пору чорнобривці чи матіоли. Як медовими хвилями розливається духмяне чудо — то цвіте акація, півонії, розмай, бузок. Ті відчуття ти не купиш. Ця істина дорожча за гроші.

Лише торкнулася нашої душі весна кохання, і ми вже поіншому розуміємо багато разів перечитувані до того поетичні рядки, помічаючи красу кожного слова.

Або вслухаємося у знайому мелодію і чуємо в ній нові, незнайомі ноти. На душі тепло та сонячно, якщо навіть за вікном лютує мороз, а гілки дерев опустились до землі під важким снігом. Наші почуття піднімають нас, підносячи думками до неба. Такі відчуття ти не зможеш, дорогий читачу, купити за гроші.

Ми вже любимо не тільки одну-єдину людину, а все-все навколо, бо світ прекрасний. Адже він щедрий, бо саме він подарував нам кохання. А це найдорожчий дарунок — який не купиш за гроші! Ця істина також дорожча за гроші.

Закохана людина не скривдить, не зробить необдуманого кроку, що може зашкодити, поламати чиюсь долю. Їй хочеться, щоб інші теж були щасливі. Ось чому щире кохання — це найдорожча істина, яку не купиш за всі скарби світу.

5. ЛЮДИНА — КОВАЛЬ ЩАСТЯ ІНШИХ ЛЮДЕЙ

«Віддай людині крихітку себе — за це душа наповнюється світлом» — писала Ліна Костенко. У попередніх томах історико-краєзнавчого та етнографічного збірника «Село моє Топорівці», та і в попередніх розділах цього тому багато розказано про сім'ю Петра Стефаніва. Ні сам Петро з Марією, ні ніхто з його дітей не збили ніякого капіталу. Все своє свідоме життя віддали служінню народу. Але всі вони були ковалями щастя інших людей. Тяжко прожили свої роки, тяжко працювали. Може, й багато вділено їм уваги в цьому збірнику, але вони того варті.

Багато ковалів щастя інших людей було у нашому селі, які старалися віддати крихітку себе, щоб людські душі наповнилися світлом. Про них уже багато описано і в цьому томі, і особливо у попередніх. Про деяких я хотів би коротко ще і ще раз згадати.

Анна Федорчук — звичайна сільська жінка, нічим не відрізнялася від інших, хіба тим, що Господь Бог дав їй талан бути піснярою. Про неї можна сказати з упевненістю: Бог дав їй розум, силу, волю і свободу. За це вона йшла з ним і стала не тільки творцем свого щастя, але й щастям інших людей. У неї записували стародавні народні українські пісні Лесь Мартович, Михайло Павлик, Марія Гаморак. Записані пісні зберігаються до сьогодні у Франковому фонді в Києві, в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського. Якби не ця випадкова знахідка, то про знану піснярку ніхто б і не знав. Як і про багатьох інших, про яких не залишилося слідів і їх ніхто не пам'ятає. Звичайно, все в руках дослідників. На все свій час.

Петро і Марія Стефаніви — управитель школи і вчителька. Марія Мартович найстарша сестра відомого письменника Леся Мартовича. Обоє Стефаніви попрацювавли у Топорівцях біля тридцяти років. Народили і виростили десятеро дітей. Скільки за час їхньої роботи випущено зі школи дітей, сьогодні важко сказати точно. Словом, дуже багато. За кількістю відомих і знаних людей не тільки в селі, а й у всьому світі, можна судити про якість

їхньої роботи. Топорівська школа стала кузнею кадрів не тільки для села, а й для багатьох держав. Обоє Стефаніви справді були ковалями щастя інших людей.

Євген Стрийський — доктор права, народився у священичій сім'ї, закінчив Чернівецький університет. Проходив конципієнтську практику в Снятині, працював нотарем у Вашківцях на Буковині, суддею у Заліщиках, адвокатом у Кіцмані. Скрізь брав участь у громадсько-культурній роботі. У Снятині був співзасновником Міщанської читальні, у Вашківцях — одним із організаторів створення товариства «Січ», у Заліщиках теж причетний до заснування товариства «Січ», причому по всій окрузі. У Кіцмані входив до складу уряду Кіцманської республіки, яка заснувалася під час Західно-Української Народної республіки. Скрізь віддавав крихітку себе і був ковалем щастя інших людей. Помер у 1919 році.

Іван Стрийський — син Євгена-Івана, доктор права, народився у сім'ї галицьких інтелігентів. Закінчив Чернівецький університет. Конципієнтську практику проходив у Вашківцях і Заліщиках, де проживав з батьками. Після здобуття звання доктора права зразу опинився на фронті першої світової і дослужився до сотника цісарсько-королівського австро-угорського війська. Під час Листопадового зриву перебував у запасному полку в Станиславові. Одним з перших зголосився служити в УГА. Через кілька днів Національний уряд ЗУНР призначив його повітовим Державним Комісарем і Старостою Коломийського повіту. При наближенні польських окупаційних військ переїжджає жити у Кіцмань до батька, де в них був побудований великий житловий будинок. Під час румунської окупації став громадсько-політичним діячем на Кіцманщині, адвокатом і журналістом. Був одним із лідерів заснування Української Національної партії в Румунії. Брав активну участь у створенні в Коломиї музею «Гуцульщина». Під час відкриття музею дав у дар кілька десятків художніх творів. Потім ще передав. А всього подарував понад 150 художніх творів на різну тематику, які

свято зберігаються по сьогодні в окремому залі музею. Помер у 1935 році.

Нестор Гаморак — визначний учений, український ботанік. Народився у священичій родині. Закінчив Віденський університет. Ще під час навчання почав писати наукові праці з питань продихових апаратів рослин. Але все перекреслила перша світова війна. Розвал Австро-Угорщини застав його в запасному полку, розквартированому в Станиславові в чині поручника. Став активним учасником Листопадового зриву. Коли почали творитись Державні органи управління республікою, увійшов до складу Секретаріату Військових справ, референтом по пресі, пізніше очолював створену пресову агенцію. З відступом Української Галицької армії за Збруч опинився в Кам'янці-Подільському, де почав працювати в університеті приват-доцентом з фізіології рослин на фізико-математичному факультеті. Почав видавати наукові підручники для навчання студентів. Пізніше працював проректором і заступником декана фізико-математичного факультету. Потім його призначили професором і керівником кафедри ботаніки в Інституті технічних культур, що зоорганізувався на базі сільськогосподарського інституту. Заснував у Кам'янці-Подільському Ботанічний сад. У 1930 році перевели його на роботу до Київського університету, де керував кафедрою і очолював відділ фізіології Інституту ботаніки ВУАН. У 1937 році його не стало.

Микола Угрин народився у сім'ї заможних селян. Закінчив правничі студії Краківського університету. Конципієнську практику не пройшов, бо перекваліфікувався, вступивши до Львівської Торговельної школи. Працював управителем «Українбанку» в Городенці з 1932 по 1939 роки. Одночасно був обраний головою спортового товариства «Пробій». Про нього писали: «Микола Угрин не жалував ні труду ані часу, ні «власної кишені», коли йшлося про справу «Пробою». Ще викладав на районних кооперативних і бібліотекарських курсах при філії «Просвіта». У 1941 році його не стало.

Володимир Гумінілович — управитель школи після Петра Стефаніва. Народився у м. Долина. Більшу частину свого життя прожив у Топорівцях. Тут одружився із сільською вчителькою. Тут народилися їхніх п'ятеро обдарованих музикальних дітей. Попрацював у селі більше тридцяти років. Разом з дружинами (перша померла, залишивши його з п'ятьма дітьми) теж вивчили багато сільських дітей.

Цей список можна продовжувати, тому що ковалів щастя інших людей у Топорівцях багато. Прочитавши всі томи Історико-краєзнавчого та етнографічного збірника «Моє село Топорівці», з ними можна ще і ще раз ознайомитися. Познайомившись і вивчивши минувшину нашого села, з упевненістю можна заявити, що Топорівці мають з чим повернутися в майбутнє. Але насамперед потрібно — зміцнити єдність між собою, створити одностайну сільську громадськість, зміцнитися в духовності, патріотизмі, чимскоріш позбутися заангажованості минулим радянської доби, перейменувати вулиці іменами відомих людей села, біля церкви створити Майдан Гумініловичів, біля середньої школи — Майдан Стефанівих, школу і одну з головних вулиць назвати ім'ям генерала Гната Стефаніва, побудувати Алею Слави, на якій будуть увіковічнені імена найбільш знаних у світі уродженців села, шанованих у селі людей в пам'ятниках, бюстах. Це вони — ковалі щастя інших людей: головнокомандувач УГА і генерал-хорунжий УНР Гнат Стефанів, військовий історик і громадсько-політичний діяч — Зенон Стефанів, учений-ботанік — Нестор Гаморак, композитор легкого жанру — Степан Гумінілович, керівник-господарник — Василь Гринюк.

Зрозуміло, це не зробиться за два-три роки. Потрібні відповідні кошти. За цю справу повинні взятися зовсім інші люди, з новим мисленням, не заангажовані старою радянською системою. Сьогоднішні 17-20-річні дівчата і хлопці. Майбутнє за ними. Звичайно на це підуть десятиліття. За цей час добавляться інші зна-

менитості. Життя не стоїть на місці. Мене вже не буде. Інших не буде. Але Майдани будуть, Алея Слави буде. Будуть реконструйовані і побудовані: пам'ятник вічної слави загиблим односельчанам під час Великої Вітчизняної війни, могила січових стрільців, могили учасникам громадянської війни, які воювали за незалежність України, всім тим, хто не повернувся із Сибіру, жертвам повстанського і владного терору. Я вірю в те...

У нашому селі створений кіш козацтва. Ніколи в нас не було козаків, а якщо й були в давнину, коли втікали від панського гніту на запорізькі степи, то це були одиниці. Мабуть, тому це ніде не зафіксовано в архівах. Створено козацький кіш від незнання нашої історії. Шароварщина нам чужа, запозичена.

Вище згадано про заснування в селі січового товариства. Це наша історія.

У майбутньому воно повинно відродитися. Не козацький кіш, а січовий! Не в шароварах, а в портіницях. Не у шапках-баранячках, а в радикальних капелюхах, затиканих пір'ям. На Зелені свята, я вірю, в день заснування цього товариства ще будуть марширувати по селі сільські січовики в давньому одязі. Дивитися на це дійство будуть з'їжджатися туристи з цілого світу.

Більшість моїх односельців мають ностальгію за радянськими часами. Вони ще марять у снах, що їх усіх має забезпечити держава, має за них думати, а найголовніше, що їм хтось щось має дати. Що мені дала незалежна Україна? — часто можна почути. — Що мені дав Ющенко? Наскільки минула система отруїла їхню свідомість, знищила в душах державний патріотизм, що вони ще й до сьогодні не розуміють, що сталося з нами.

Щось подібне і про нас з вами писав Василь Стефаник ще в 1900 році в листі до свого друга, пароха із Чортівця, поета Івана Плешкана: «...Тепер був-єм три тижні на Русі — у Тернополі і Львові. Нема потіхи серед тих русинів, бо всі з поламаними крилами, а тоті, що підростають, не мають крил, а лишень на тім місці, де мають бути крила, є металеві ріжки. Скажеш їм, що вони дужі

люде, — гніваються, заговориш, що каліки, — то вони похитують головами і кажуть: так, так, ой так! І не гніваються, і кличуть на питя і на їду — і п'ють, і їдять, як Гомерові герої. А я чоловік ще не зрівноважений, не скінчений — як давно. І радий я, що ще-м не зрівноважений і не скінчений».

Щось подібне писав і наш пророк Тарас Шевченко:

Німець каже: — Ви моголи, —
— Моголи! моголи! —
Золотого Тамерлана
Онучата голі.
Німець каже: — Ви слав'яни!
— Слав'яни! слав'яни!
Славних прадідів великих
Правнуки погані!

Колишній американський президент Джон Кеннеді одного разу зібрав своїх міністрів і провів нараду за 20 хвилин і висловив крилату фразу: «Не питай, що дала тобі Америка, спитай себе, що ти зробив для неї?». Свого часу російський президент Борис Єльцин перефразував цю тезу: «Вставши рано запитай себе, що ти зробив для України?»

Багато односельчан часто запитують мене, що я від цього маю, пишучи історію свого села?

— А нічого! — відповідаю. Одні збитки. Затрачую час і кошти на збирання матеріалів. Книжки видаю за свої пенсійні збереження.

І бачу по очах співрозмовників, що вони мене не розуміють. Звідси висновок: ще не розуміють, що в першу чергу всі повинні працювати на свій народ, на державу. Свою державу.

Кожна людина повинна сама відстоювати себе, свою сім'ю, мати постійну роботу, створювати матеріальні блага так, щоб залишилися нащадкам. Батько повинен побудувати так хату і надвірні споруди, щоб син, онук уже нічого не будували. А то бували випадки, коли деякі газди будувалися за свого життя по кілька

разів на тому самому місці. Хіба таке може витримувати сімейний бюджет? Або після смерті батька син усе валить і будує наново. По-своєму. Уже його син руйнує те, що тато побудував, і знову на тому самому місці будує хату по-своєму. І так без кінця. Треба, щоб люди збагачувалися. Коли люди збагачуються, збагачується нація, держава. Дехто доживає у старій хаті і розводить руками — «Мені цього стане на мій вік. Я й так нічого не заберу із собою». І тут же дивуються, навіщо окремим людям такі великі багатства. Адже не відкупляться від хвороб, від смерті.

Все залишиться. Це правда!

«Нагромадження — ключ до багатства нації, кожний, хто зберігає, — благодійник нації, а кожний марнотратник — її ворог». Так говорив англійський філософ і економіст Адам Сміт. Кожний, хто створює матеріальні блага, творить цивілізацію, робить це й для інших людей. Наприклад, викопав газда криницю. Він же не вип'є всю воду. А з неї будуть пити його діти, потім онуки, сусіди, подорожні. Посадивши сад, не з'їсть з нього усіх яблук. Народить сина. Це буде продовжувач його роду і роду людського. Навіть найменша зроблена справа несе людям добро, дарує їм крихітку щастя, якщо це зроблено від серця.

Драгоманівська теза «Не для слави, а для людей», як показало життя, є хибною ідеєю. Бути ковалем щастя інших людей почесно і потрібно, але не треба забувати про себе. Звичайно в міру. Кажуть у народі «Застав дурня бити поклони, так він може собі чоло розбити».В одному із попередніх розділів написано, що кожний селянин за своє життя повинен побудувати хату, викопати криницю, посадити сад і народити сина. Звідси мораль. Якщо ти коваль щастя інших людей, чи прийде хто з людей і запропонує ковалеві побудувати , наприклад, усім селом хату, викопають криницю, посадять сад, допоможуть народити сина. Ви скажете, що це абсурд.

І справді так. Якщо ти коваль щастя для інших людей, ти повинен сам і про себе потурбуватися. Ніхто і ніколи не зробить тобі добре, якщо ти сам собі цього не зробиш.

Зі свого життєвого досвіду переконався, що радянська влада зі всіма її плюсами і мінусами розділила керівників різних рангів, як і всіх людей, на чотири категорії:

— Це керівники і рядові працівники, які весь час дбали про розвиток колективних господарств чи ввірених їм підприємств, розбудовували їх, домагалися високої культури виробництва, високих показників господарювання, високої зарплатні для своїх працівників, різного роду преміальних, усяких надбавок. Різко реагували на несправедливу критику в свою адресу з боку вищого керівництва. Вміли себе відстояти.

Але не забували про себе. Старалися мати свої особняки чи гарні шикарні квартири, умебльовані, вони першими мали в своєму користуванні холодильники, телевізори, пральні машини, свої легковики. Займалися прихованим державним бізнесом. Могли і чужоложити, але все в міру. В сім'ї панували порядок, спокій і непоганий добробут. Тобто на роботі порядок і дома. Таких керівників і працівників не любили ні партійне, ні радянське керівництво, ні підлеглі.

— Керівники і рядові працівники, які весь час дбали про розвиток колективних господарств чи ввірених їм підприємств, розбудовували їх, теж домагалися високої культури виробництва, високих показників господарювання, високої зарплатні для своїх працівників, різного роду преміальних, усяких надбавок.

Про себе особисто не мали коли думати. Весь свій час присвячували виробництву. Якби було дозволено, то навіть би спали на розкладушках прямо-таки в конторі. Додому приходили лише попоїсти і переночувати. Жили у маленьких квартирах, які їм дали, коли вони ще були рядовими інженерами чи керівниками підрозділів. Якщо це в селі, то жили в хатинах, які збудували ще їх родичі, будучи рядовими колгоспниками, або жили у найманих хатах чи збудованих колгоспом. Жили на одну зарплату. Завжди боялися всяких перевірок, щоб, не дай Боже, не знайшли щось незаконного, боялися добротно одягатися, щоб не виділятися серед рядових

працівників. Не мали побутової техніки, автомобіля. Сім'я жила дуже скромно. Таких любило вищестояще керівництво і підлеглі працівники.

— До третьої категорії належали керівники і більшість працівників, які на роботі працювали сяк-так. Не дбали про розвиток колективних господарств чи ввірених їм підприємств, нічого не будували, не домагалися високої культури виробництва, високих показників господарювання. Якщо й намагалися це зробити, то в них не виходило на добре. Їх завжди критикували за упущення в роботі. Вони схиляли голови, мовчали, мотивуючи, що когось та мусять критикувати. На те і є начальство. На те і пускають у ставок щуку, щоб карасі не дрімали.

Проте про себе не забували. З роботи тягли все, що погано лежало. Державним бізнесом не займалися. Їм ставало всього того, що було на виробництві. Як правило, будували великі особняки або правдами і неправдами домагалися шикарних квартир, де створювали всі умови для якнайкращого проживання. Жили заможно і в мирі з вищим керівництвом. Їх любило це керівництво, поважало, бо вони не забували і про них. Підлеглі таких керівників не любили і не поважали.

— До четвертої категорії належали керівники господарств і підприємств, у яких не було порядку ні на роботі, ні дома. Як правило, уникали зустрічей як з підлеглими, так і з вищим керівництвом. Основне заняття — випивки і гульбища. Такі керівники, як правило, довго не керували. З наведених мотивів можна судити, хто із таких людей був ковалем щастя інших людей.

Спливають дні, минають роки, змінюються погляди на людські цінності, та і, зрештою, самі людські цінності. Старше покоління розуміє все по-своєму, молоде — по-своєму.

Ось що написала у своєму творі учениця 11 класу Топорівської середньої школи Наталія Теремчук.

З тобою жити на
одній землі
Яке велике щастя!

Олександр Олесь

Кожен, хто появився на світ, претендує на життя і щасливу долю. Це аксіома. Але чому одні мають її, а інших вона вперто обминає? Що таке щастя? Як його знайти? Різні погляди на їх суть — вічна, як світ, проблема!

Ми, молоде покоління, не є винятком. Для нас це теж надзвичайно важливо. Для мене це поняття містке, багатопланове, розмаїте. Відомий український поет

М. Т. Рильський зазначав:

У щастя людського два рівних
є крила:
Троянди й виноград — красиве і
корисне.

Що таке щастя? Кожен це розуміє по-своєму, адже кожен з нас особистість, що має власні інтереси й уподобання. Для когось щастя — це мати автомобіль, добре облаштовану квартиру з меблями, від яких тріщать стіни й гаманець, наповнений зеленими папірцями — доларами. Можливо, це і є якась сота частина щастя.

А може, й ні.

Але, на мій погляд, щастя усе ж таки не в цьому. Щастя — це мати вірних, незрадливих друзів, здатних у будь-який час прийти до тебе на допомогу. Я знаю, якщо станеться біда, я можу розраховувати на тверду руку друга. Він допоможе мені порадою, він запропонує реальну допомогу. Водночас мої друзі теж можуть розраховувати на мене, я їх не підведу, не зраджу. Бо я людина, і я є ковалем щастя інших людей. Тоді, що може бути кращим за дружбу, за людську підтримку?

Однією зі складових частин щастя, на мій погляд, є здоров'я. Не маючи його, людина відчуває себе руїною.

Як відомо, здоров'я неможливо купити за гроші. Нехай ти будеш навіть мільярдером, але, не маючи здоров'я, чи будеш ти радіти своїм грошам? І тільки тоді зрозумієш, що щастя все ж таки неможливо оцінити лише в грошовому еквіваленті. Скільки людей страждає від того, що у молоді роки дозволяли собі зайві речі, забуваючи про наслідки . Тому, я вважаю, що здоров'я потрібно берегти замолоду, бо тільки здорова людина є носієм справжнього щастя. Вона буде добросовісно працювати для блага інших, свого села і своєї Батьківщини, зможе в будь-яку хвилину допомогти своєму ближньому.

Щастя, я гадаю, — це мати здорових, люблячих батьків. Адже вони так багато віддають нам, своїм дітям. А ми іноді буваємо такими невдячними, такими байдужими до їхніх прохань. Від наших найперших кроків до кінця своїх днів вони ведуть нас дорогами життя, не помічаючи інколи, що з маленьких нетям ми швидко перетворилися на самостійних дорослих людей. Проте для батьків ми, здається, назавжди залишаємося маленькими дітьми. Але все ж таки щастя, що вони є, рідні, милі батьки! Тільки тоді ми по-справжньому щасливі, тільки тоді ми стаємо людьми, здатними на самопожертву заради інших людей. Батьки наші є ковалями нашого щастя.

Для мене щастя — коли тебе розуміють. У наш вік, вік прискорень, коли усі навкруги поспішають, не помічаючи нічого навколо, не залишається часу, щоб прислухатись до голосу інших людей. З усіх боків оточує нас глуха байдужість.

Людино, зупинись! Зупинись на хвилинку і поглянь навколо себе. Відчуй плач, неміч, стогони слабших від себе. Підійди, допоможи, не залишай на дорозі безпомічних і безпорадних. Всели в їхні душі часточку світла, наведи на праведний шлях. І тоді ти будеш по-справжньому щаслива, коли побачиш лагідний промінчик у очах слабшого, і тобі стане спокійніше і затишніше на душі. Так може вчинити тільки особистість, яка не втратила людяності, яка вірить іншим,

яка готова пожертвувати собою заради інших. Тепер, на жаль, такі люди — рідкість.

Хочеться вірити, що з часом люди навчаться вислуховувати один одного. Адже через непорозуміння відбуваються сварки, навіть катастрофи. Чому ж не зупинитись на мить, не вислухати співрозмовника, а, головне, не зуміти його зрозуміти? Адже це так просто! І тоді, на мою думку, у світі буде менше зла, розчарувань і непорозумінь. Люди будуть щасливими, спокійними, урівноваженими, зменшиться кількість відвідувань психоаналітиків, адже кожен з нас буде в змозі дати пораду, допомогти близьким або навіть незнайомим людям. Тоді, мабуть, люди зрозуміють, що жити у згоді, без чвар, без якихось розбірок, без катастроф та війн — це і є справжнє щастя. Адже мирне небо над головою, мир у душі — це все, про що може мріяти кожна людина, яка знає ціну тому, що відбувається тепер у світі.

Що таке «людина — коваль щастя інших людей»? Кожен це розуміє по-своєму. На мою думку, це корисна праця для суспільства, праця старанна і чесна. Учитель добре навчає дітей, лікар добре лікує хворих, будівельник міцно і красиво будує для інших. Кожен виконує свої обов'язки і відчуває потрібність, значущість, повагу людей. А це і є те щастя, з якого людина черпає натхнення, силу, наснагу для себе і других. Вона усвідомлює: «Вона від цього щаслива, бо її робота, розум, уміння потрібні людям, тому що вони роблять їх щасливими».

Нехай поряд зі мною завжди будуть вірні друзі, нехай хвороби обминають їх і мене, нехай я буду потрібна людям, нехай у світі панує мир, взаєморозуміння, нехай будуть як можна довше поруч зі мною мої батьки, і тоді я зможу впевнено сказати:

«Я — щаслива людина, і тому я хочу щоб мій народ був щасливий».

А щоб бути щасливим, народ мусить мати власну державу. Для дерева треба коріння, щоб брати соки й рости, а людям треба знати своє минуле, свою історію, і лише у своїй державі ця історія

буде правдива. З нього ми вчимося, пізнаємо себе й будуємо сучасне та майбутнє. Якщо не забудемо минулого, то повернемося у майбутнє і будемо щасливими.

Для рослини потрібне листя, щоб вона дихала і росла. А для народу необхідна рідна мова. Поки є мова, є народ. Він переживе будь-які несприятливі умови, перетерпить усі хиби своїх провідників і їхні сварки, блукання манівцями та дрібні амбіції. Але народ, що втратить мову, утратить усе. Вивчаймо, рідну мову — і будемо щасливими. Бо як писав наш знаменитий краянин Дмитро Павличко...

Народе мій, дитино ясночола,
Живи й орудуй мовами всіма,
Бо кожна мова — твого духу школа,
Твоєї правди золота сурма.

Клякни перед зорею світовою,
Що пломеніє, наче сонця креш,
Та не молися мовою чужою,
Бо, на колінах стоячи, помреш.

По цьому поводу гарно висловився російський письменник Чингіз Айтматов:

«Кожна мова для свого народу велика».

Як для дерева потрібне сонце, так народові, щоб він був щасливим, потрібно, щоб розквітали всі ділянки його життя: література, мистецтво, наука й техніка, економіка й політика. І хто більше подбає про це, як не ми самі? Адже ми — ковалі щастя свого і щастя інших людей.

6. ЯК ПОМИРАЄ СОВІСТЬ

Совість — це система відношень до навколишнього середовища, до самого себе. Якщо ти відкритий до оточуючих і все — працю, навчання, мрію — націлюєш на те, щоб у світі додалося добра і краси, значить, ти живеш за законами совісті.

Багато дечого дала нам радянська влада позитивного. Про це вже написано у четвертому томі цього збірника. Але дала нам і багато дечого негативного. «Совість помирає, коли починається «духовна посуха» — писав відомий політик і поет Борис Олійник.

Комуністична партія хотіла забрати у народу духовність, його віру. Скрізь на видних місцях висіли лозунги на червоному полотні: «Народ і партія єдині!» Народ хотів молитися, дати душі відпочити, поговорити з Богом, а партія забороняла. Звідси можна зробити висновок: народ не хотів миритися з деякими рішеннями комуністичної партії, дивувався таким рішенням, а партія так і не змогла заставити народ рахуватися з тими її рішеннями, жила відірвано від народу, не розуміла його. Звідси й почалося силове протистояння. Партія прийняла рішення забрати із видних місць хрести, каплиці, закрити більшість церков. Люди з цим не змирилися.

Позабирали хрести, зруйнували каплиці і в нашому селі. Потім закрили церкву. Прикро, але це не обійшлося без сільських активістів. Прізвища називати неетично з тих міркувань, що живуть їхні діти та родичі. Звичайно, на це своєї згоди, думаю, вони не давали. Багато в цьому питанні допомагали наші «старші брати»-сусіди, що висвітлено у документах в четвертому томі цього збірника.

Мені відома історія, як в одного активіста радянської влади йшов на складну операцію син. Він так переживав, що вночі скликав своїх знайомих і всі хрести, в яких брав участь у знесенні, поставив на місці. В другому селі — бригадир тракторної бригади трактором валив хрести, каплиці, потім лежав прикутим до ліжка більше десяти років. Невдовзі за ним померла жінка. Пройшло не-

багато часу — помер і їхній син у досить молодому віці, залишивши осиротілих дітей. Уся біда в тому, що Господня кара не паде тільки на того, хто згрішив, а й на його дітей, онуків, а вони ж то не винні.

У школі велася активна атеїстична пропаганда, дітям забороняли ходити колядувати, йти з родичами до церкви святити паску, сповідатися, причащатися.

У 1960 році я ходив до восьмого класу Торговицької середньої школи. В неділю на Христове Воскресіння в Торговиці люди йшли з кошиками до церкви, а ми, учні, з роскалями, за колгоспом попри головну дорогу садили саджанці тополь. Звичайно, це дало свої негативні результати. Попри втрати духовності у нас, у багатьох почала вмирати совість — нехтування відвідуванням церкви, зневажливе ставлення до святкувань важливих дат, яке зводиться не до очищення душі від гріхів, а до простого пияцтва й обжирання. Нехтування побажаннями духовного отця, чого в колишні часи такого не було. Слово отця було майже законом.

Частина жителів села наскільки заангажована атеїстичною пропагандою в минулому, що не може відвикнути від тих старих часів. У минулому році організували святкування такого язичницького свята для нашого народу, як Івана Купала з обжиранням, випивкою, зі співами. Невже у цих людей померла совість? І це тоді, коли церква дотримується посту перед святами рівноапостольних святих Петра і Павла. Як позбавитися цих гріхів? Невже у Топорівцях нема кому направити їх на праведну дорогу?

Я зацитував першу частину вислову Бориса Олійника, але є продовження: «Хто живився «від кореня народного», той зберіг свою сутність духовну у всі часи і за всіх обставин». Як видно із вищенаведеного, мова йшла лише про частину людей, а основна маса все-таки сповідує свої вірування і намагається служити своєму Господеві добросовісно.

У народі кажуть: «Болить душа і мучить совість». Чи болить душа і чи мучить совість тих, хто провів забудову на старому цвин-

тарі? Щоденно — ходять, орють, садять, сапають, збирають урожай — і це все на кістках наших з вами дідів і прадідів. Совість у людини помирає тоді, коли людина у своїх діях і вчинках переступає межу, з якої вона йде у безодню брехні, зради, убивства. Чи є вихід з цього стану душі людської? Є! Щиро покаятися, щоб душа була спокійна і більше не переступати грішної межі.

Дерево помирає, коли коріння перестає живитися соками землі. Душа людини починає загнивати, коли втрачається відчуття єдності з тим, що тобі рідне: сім'я, громада, село, батьківщина.

А що найрідніше? Сім'я! Скільки в нас є такого, що одружився, розійшовся, потім вдруге, втретє... Від кожного шлюбу залишилися діти. Хіба в такої людини є совість? «У моральної людини сімейні відносини складні, а в аморальної — все іде гладко» — писав відомий письменник Олексій Толстой. Чомусь каже народна мудрість: «Життя прожити не поле перейти». Відкрайте одну скибку від одного хліба, другу — від другого. Як би ви їх не складали, вони не зійдуться. Так і молода пара. До весілля «панує» велика любов. Дуже люблять ще вчора не дуже близько знайомі свати. Все йде добре. Як тільки відбулося весілля, наступають сірі дні у молодій сім'ї. Зовсім інші стосунки. Нові батьки для зятя чи невістки зразу починають проводити виховні години на свій лад, забуваючи, що в них одне мислення і погляди на життя, а в молодих — зовсім інше, так само забули, як і вони колись теж були молодими. Забувають і про просту істину: «Міцна сім'я — міцна держава». Якщо молоді справді зійшлися по любові, то разом повинні долати ті труднощі, які виникають перед ними. Але найчастіше створюють ці труднощі, проблеми якраз матері молодих жінок. Вони інколи забуваються, що зять одружився не з ними, а з їхньою донькою. Якщо зійшлися, бо дівка перестигала, або щоб притягнути гарного хлопця чи дівчину, чи з питання великих матеріальних благ у дівчини, отут і починається сіре життя або одне терпіння. Тоді й свати стають одні іншим не милі. А ще як появилися діти, тоді-то і починає по-

мирати совість у одного із супругів. Починаються безпідставні ревнощі. Не туди подивився, не так заговорив, не так засміявся. Натомість появляються п'янки, потім гульбища, і ніхто не аналізує, з чого подружнє життя почало давати тріщину. Із життєвого досвіду можу судити, що по любові сходяться в межах 20%, 30-40% терплять одне одному заради дітей, у них складні сімейні відносини, тобто це — моральні люди. А решта? Решта ведуть аморальне життя.

Усі старожили говорять, що колись таких роздорів у сім'ях не було.

У кожного була совість, своя мораль. Але мало хто задумується над тим, що у XX столітті вкотре темрява стала вище над світлом, Антихрист так розгулявся у світі, що взяв верх над Господом Богом, у деякій мірі заволодів людськими душами. Молоді пари сходяться по любові, по Божому велінню. Якщо в їхніх душах дуже мало Божого, то в скорім часі межи них поселяється злий дух. Сіє ненависть, неповагу одне до одного, нетерпимість, і сім'я розпадається. Ми говоримо, що більшість сімей — моральні. Це в тому випадку, коли в одного із подружжя в душі присутній Бог, а другим заволодів злий дух. Гаразду аж такого в такій сім'ї нема, але живуть з обов'язку одне перед одним і заради дітей. Це дуже все складно.

Як важко вирішувати якісь громадські справи у селі, коли нема єдності у громаді, коли в громаді витає злий дух. Звичайно, ключову роль мали би відігравати сільський голова, товариство «Просвіта» і церква з національною ідеєю «Україна понад усе!» Так само старші люди, депутати обрані людьми, — підтримувати, а молодь — прислухатися і виконувати. Як кожний господар повинен підтримувати порядок у себе на обійстю, всі жителі вулиці у себе на вулиці, так сільська громада — у селі. Звичайно цим повинен займатися голова сільської ради. Але це тоді, коли він беручкий до роботи, чесний, чистий у своїх вчинках, як джерельна вода.

Там, де нема такої єдності, де не кожний живе з Богом у душі, совість у людей починає помирати. Це характерно для Топорівців. Стало всім байдуже, що до сьогодні не увіковічнено пам'ять відомих далеко за межами села визначних людей, не впорядковані могили: січовим стрільцям, загиблим односельчанам у Великій Вітчизняній війні, учасникам ОУН-УПА. Навіть на кам'яних плитах не внесені усі прізвища героїв, що говорить про недбальство відповідальних осіб при відкритті цих могил. Інколи біля могили січовим стрільцям робиться звалище сміття. Всі бачать, і нікого це не болить. Ось що таке, коли помирає совість в окремих людей, а особливо у керівників, лідерів села. Постає дилема, де знайти того лідера? Який би не тільки сам світився, а й засвітив усе село. Звичайно, це не просте питання. В Росії є така поговірка: «З часів Петра першого Росії на царів не щастило». Так і Топорівцям з часів незалежності на голів сільських рад не щастить. Як проголосив крилату фразу Леонід Кравчук: «Маємо те, що маємо».

І топорівчанам, рано чи пізно, все-таки доведеться вирішувати це питання. Інакше село не скоро повернеться у майбутнє. Якщо подумати, скільки є бажаючих зайняти таке крісло на виборах. Скільки обіцянок!

«Є такі люди — писав колись у полеміці з галицькими народовцями Іван Франко, — що їм ніяк не слід пускатися в танець, бо з їхнього танцю тільки всього і користи, що другому натолочуть ноги. Та що робити з такими людьми, коли вони часом якраз мають велику охоту до танцю»

І знову повертаємось до теми «Як помирає совість?»... А так. Коли ти прагнеш невидимого здійснення своєї мрії і розмінюєшся на дрібниці: відмовляєшся від наполегливої праці, зраджуєш коханій, спокушаєшся на легке забезпечене життя...

Ти забув про милосердя і самопожертву, здатність допомогти ближньому, зрозуміти його, взяти на себе відповідальність за спокій і радість рідних людей...

Ти не вмієш прощати і відмовлятися від своїх егоїстичних примх, ти не уболіваєш за результати праці інших... Ти нікчема...

У тебе померла совість!

А коли подібне сталося, затисни серце і відмовся від усього цього, як би важко і гірко тобі не було. І ти побачиш, що совість твоя пробудиться, і ти будеш знати: треба жити, кожного дня усвідомлюючи, що і як зроблено, чи стало від твоїх дій і вчинків комусь тепліше, краще, чи додалося на землі добра і краси.

Повернись до моральних цінностей, до того компасу, за яким відміряєш свої вчинки і дії. І вони дадуть відповідь на питання: де твоя совість? Вони допомагають усім людям і допоможуть тобі визначити справедливість того чи іншого вчинку, правильність лінії твоєї поведінки.

Дорогий читачу! Залиш по собі слід добра, добру пам'ять у людей. І тоді про тебе скажуть : «Він жив в унісон зі своєю совістю».

7. ЯКА ПРАВДА КЕРУЄ СВІТОМ

Правда — те, що відповідає дійсності. А це — істина. Вона й мала би керувати світом. Життя доводить, що правда — завжди одна і незмінна у всі часи. Правда мала б творити для людей тільки добро, волю і милосердя. Правда — це світло на Землі, а неправда, брехня — пітьма. Як промовляв Ісус Христос до юдеїв: «...і пізнаєте істину, — а істина вас вільними зробить!...По правді, по правді кажу вам, що кожен, хто чинить гріх, той раб гріха» (Іван, 8, 32-34).

Але де та правда? Хто живе за законами правди? На світі панує брехня, кривда, зло, насильство, жорстокість...

Коли Господь Бог створював нашу землю, планував створити на ній тільки добро. А як створив людину, то зрозумів, щоб вона цінила те добро, поряд повинно бути й зло. Оскільки Бог знав усе наперед і володів силами добра, то розумів, що хтось повинен володіти і силами зла. Ще задовго перед цим створив одного із найрозумніших архангелів — Сатаниїла. Свого улюбленця. Допустив його до влади. З часом Люцифер (друге ім'я) дуже загордився і вважав себе другим після Бога. Коли Бог створив людину за Своєю подобою і зважив, що людина — святе створіння — є другою після Нього, поставив її у центрі Всесвіту, приділяючи їй всю Свою увагу. Тоді-то Антихрист (це його третє ім'я) перестав коритися Господу, проявилася явна його заздрість до Бога і до людини. Бог це замітив і не проти був, щоб архангел Сатаниїл заволодів небесними силами зла.

Через заздрість і злість Сатаниїл у вигляді змія спокусив Єву, посіяв у душі людини «первородний гріх», порушив замисел Божий, змінив хід розвитку людства. Людина втратила рай. Брехня, зло, насильство і жорстокість стали одними із домінуючих факторів історії. За все це Бог не тільки зрікся свого колись улюбленого дітища, а й скинув його з небес на землю, зробив володарем пекла — Князем пітьми, Дияволом (четверте ім'я). З того часу на землі замість правди запанувала брех-

ня, поряд із добром запанувало зло, без світла нема пітьми, без Бога не існує Антихриста.

Уся біда наша в тому, що життя людства на землі планувалося Богом без кровопролить, війн, без злочинів, брехні. Усе мало бути по правді, по добру, з волею і милосердям людства. Правда, Воля, Милосердя, і Чесність мали керувати світом. Але з часом сатана втрутився у людське життя і змінив його за зовсім іншими правилами. Через це на Землі відбулося перше гріхопадіння людства. Закінчилося вигнанням людини з раю. Пройшли тисячі років. Людство знову попало під значний вплив Антихриста. Послухавши його намов, почало будувати Вавілонську вежу аж до небес, щоб зазирнути з неї туди, у Вселенну, куди нікому не дозволено. Це було друге гріхопадіння людства.

Потім втретє, коли Антихрист знову так розгулявся, що заволодів людськими душами над переважаючою більшістю людей узяв верх над Господом Богом. І Бог змушений був прийняти неординарне рішення про всесвітній потоп, яке закінчилося Ноєвим потопом. Тепер ситуація зовсім інша. Ми маємо Спасителя, і він не допустить знищення світу.

Але, на превеликий жаль, Сатана далі гуляє серед нас. Втручається навіть у державні справи багатьох народів. Сіє смуту, чвари. Нам далеко не треба ходити. Маємо смуту, чвари, розколи, боротьбу за гетьманську булаву в нашій-таки державі, в Україні. Вже сімнадцять років як здобули незалежність, а злагоди, мирної праці, побудови сильної держави, ліпшого життя для людей нема. Ніби наш Президент хоче добра державі, але навколо нього панує смута, зло. Ніби-то й прем'єр-міністр хоче добра державі, але й навколо неї панує та ж смута і зло. Так де ж тая правда, яка має керувати всіма? Хто може в цьому розібратися?

Допоки буде зрада друзів, соратників, ідейних провідників? Із-за чого? Із-за посад, портфелів, заздрості. Завдають ззаді ніж у спину. Не можуть визначитися, хто в домі господар? А де поділася в таких людей національна ідея: "Україна понад усе!".

У чому вина мого народу, що атеїстична пропаганда, одна зі складових колишньої системи виховала нас такими? І більшість із нас відвернулися від Бога, а нашими душами заволоділи злі сили? Прикро, але ми це все чудово розуміємо, лише нічого вдіяти з собою не можемо. Не вистачає сили волі переступити самих себе. Тепер до церкви ходить і сповідує Господа Бога переважно старше покоління, виховане ще до приходу наших «визволителів». Треба чекати ще багато років, поки сучасні діти підростуть. І вже вони більше пізнають у своїх душах Господа Бога нашого, поєднають із ним свої душі, аж тоді наша держава очиститься трохи від того зла, насильства і аж тоді, напевно, запанує більша злагода, добро і Божа благодать.

Чи можна стверджувати, що «у кожного своя правда». 420 років володіла Польща Галичиною, потім Австрія — майже 150 років, але бразди правління цілком віддала Польщі. Вдруге Польща правила нами ще 19 років. Хіба українці про це просили поляків? Хіба це по правді? Хіба поляки хотіли полегшити нам життя, підняти нашу економіку, підвищити національну культуру? Дзуськи! Майже 600 років знущалися з нашого народу. Ми хотіли бути вільними, чинити свою волю, будувати свою державу Україну. Але вони робили насильство над нами, свавільно нав'язували свою волю. Про Україну навіть слухати не хотіли. По всьому світу твердили, що ми — це просто їхнє відгалуження зі своєю мовою.

Після чергового завоювання у 1920 році зробили нас приниженими, а Рада Амбасадорів, прийнявши незаконну ухвалу про приєднання Східної Галичини до Польщі, ще й зневажила нас. Поляки назвали наш край «малопольська всходня» (Східна Малопольща). Мали наших людей за рабів, нав'язували свою культуру, духовність. Усе робили, щоб латинізувати наш народ, зробити католиками. А яким сильним виявився український народ! Усе це витерпів, переніс, зберіг свою культуру, свою духовність. «В своїй хаті своя правда, і сила, і воля» — писав наш український пророк. Відчуття «своєї хати» і дало можливість зберегти оту правду, яка єднала наш народ, мовляв, ось воно твоє, рідне...

Кілька слів про жорстокість, кровопролиття, як про одну зі складових зла на Землі. Ці риси несуть нам війни, які знову ж таки нав'язав нам Люцифер — ворог роду людського. Почалося все з великої Жовтневої соціалістичної революції, із впровадження у життя теорії марксизму-ленінізму. А ця теорія Маркса і Леніна призвела до того, що почалося масове знищення людства на землі. Люцифер на початку XX століття набув такої сили, так розгулявся у світі, що створив ще двох своїх помічників-дияволів — Гітлера і Сталіна, привівши їх до влади і підштовхнувши до кривавої , жорстокої війни — фашистський режим на чолі з Гітлером і СРСР на чолі зі Сталіним.

З історії знаємо, що монголо-татари теж поводилися жорстоко з нашим народом. Але ми маємо їх за дикий народ, іншої віри. З їхньої вини гинули десятки тисяч ні в чому не повинних людей. Але за цих диявольських режимів XX століття загинуло десятки мільйонів людей. Окремі нації зовсім планувалося знищити, інші піддати стерилізації. У таборах планово проводилися катування. Тільки від знайомства з ними на голові волосся стає дибом. І це все робили цивілізовані, здавалось би, нормальні люди. Хіба це не від диявола?

У результаті наш народ переніс війну з німецькими окупантами та громадянську. Це Топорівцям дорого обійшлося, як на таке село. 166 чоловік не повернулися із кривавої радянсько-німецької бойні, а зверх сорока повернулися каліками. За волю України загинуло сімнадцять членів ОУН, шістнадцять воїнів УПА, впали жертвами владного і повстанського терору тридцять, депортовано до Сибіру зверх п'ятдесяти, вивезено до Німеччини на примусові роботи шістдесят шість, з них там пропали і не повернулися додому вісім. Усього коштували селу ці жорстокі кровопролитні війни біля 240 життів. А це переважно молоді люди, яким жити й жити, будувати нові сім'ї. Скільки втрачено новонароджених...

Подружжя Миколи Угрина виростило і виховало шестеро дітей. Звичайні прості сільські люди. Але Бог, напевно, нагородив Миколу особливитм розумом, бо керував сільською громадою двадцять п'ять років. Зрозуміло, всім догодити не міг, але одне те, що так довго працю-

вав, свідчить, що він був справедливим, обраний Богом. Це й дало можливість виховати всіх дітей по-Божому. Всі діти поодружувалися і непогано господарювали. А Онуфрій та Іван пішли вище — були обрані січовою старшиною: Онуфрій — осавулом, а Іван — обозним. Пізніше Онуфрій під час правління ЗУНР був начальником села, а Іван служив у митрополичих покоях о. Андрея Шептицького, потім керуючим столовими дібрами, громадсько-культурним діячем села. Могли жити, як усі, але хотіли по-іншому. Вони завжди хотіли жити по правді. Так виховали і своїх дітей. Сини Онуфрія Василь — громадсько-культурний діяч села, Микола — директор «Українбанку» в Городенці, член районного проводу ОУН. Сини Івана Угрина — Дмитро підхорунжий УГА, Василь — хорунжий УГА.

Хіба Петро Стефанів не міг собі жити із сім'єю за принципом: «Моя хата скраю, я нічого не знаю»? І жив би собі, так само його і діти. Але хотів жити по правді. Усі свої знання віддавав сільським дітям, займався громадською роботою, хотів допомогти людям трохи ліпше жити. Так із дружиною виховали своїх дітей, котрі через насильство, жорстокість змушені були розлетітися по всьому світу. Хіба це по правді?

Отець Іван Стрийський. Ярий москвофіл. Вірив у російського православного царя-батюшку, що тільки він, православний, врятує православну Галичину від австрійського та польського панування. Це була його правда. І він у неї вірив. Але, попри це, вів нещадну боротьбу із п'янством у селі. Не міг дивитися, як порядні газди пропивають свої достатки у корчмах. І добився свого. Село завдяки йому вижило.

Нестор Гаморак. Мав від Бога талант. Мріяв віддатися науці і відробити цей Божий дар. Свобідно говорив англійською, французькою, німецькою, польською мовами. Скрізь спілкувався українською. Його рідною мовою. За це його не злюбили більшовики і в 1937 році розстріляли.

Степан Гумінілович. Дуже любив своє село. Потраплял їздити щодня з Коломиї на велосипеді до Топорівців на репетиції сіль-

ського хору, який готувався до концерту на честь свята 850-річчя хрещення Руси-України, 70-річчя «Просвіти» і 20-річчя створення ЗУНР. Де б не жив, де б не працював, де б ненавчався, скрізь організовував хорові колективи і диригував ними. Найбільшої слави здобув від праці всесвітньо відомого хорового колективу «Бурлака», де був організатором і головним диригентом. Один із небагатьох композиторів України легкого жанру. Член ОУН і УНА.

Василь Сливчук. Заснував товариство «Український Дім» з метою побудувати в селі просвітянську читальню. Взяв у банку кредит на будівництво, віддавши в заставу свою хату. Воістину великий патріот! Хто б сьогодні таке зробив для села? Хто б пішов сьогодні на такий ризик? Коли не хочуть віддати по кілька гривень на будівництво пам'ятника генерал-хорунжому УНР Гнату Стефаніву чи на відкриття історико-краєзнавчого музею в селі. Здрібнів сьогодні народ. І фізично, і морально, і духовно. Ось який спадок залишила нам минула система. Витравила усе святе із людських душ. А ми говоримо: «В своїй хаті своя правда...». Напевно, ще не скоро віднайдемо її.

Андрій Чайковський. Уродженець села Серафинці. Хіба не боровся за правду. Виступав проти польських поневолювачів. Забирав у них гроші, інколи майно і роздавав бідним. За це його ненавиділи польські багачі, пани-дідичі, а дуже прихильно ставилися до нього наші українці, шукаючи в нього захисту від польської сваволі. Він теж хотів правди у своїй хаті, але згинув у обіймах своєї матері від кулі польського жандарма.

Марія Угрин, будучи дівчиною, народила сина від сільського багача. Хотіла справедливості, хотіла правди. І домагалася від нього аби віддав своєму синові два морги поля. Той категорично відмовлявся. Згідно з тодішніми польськими законами подала в суд. Побачивши, що судову справу може програти, вночі пробрався в хату і вбив свого сина. Де мораль? Якою правдою він керувався?

Василь Федорук, Дмитро Тофан, Дмитро Данильчук, Анатійчук Порфирій, Никифір Ковблюк та багато інших теж боролися

за правду. Хотіли здобути свою Українську Самостійну Соборну державу, де була би правда і спокій у своїй хаті. Всі згинули, зросивши кров'ю свою рідну землю.

Скільки народу боролося за правду... Скільки людей полягло за правду тільки в нашому селі... Вони не воювали за правду ні на території Польщі, ні на території Румунії, ні на території Росії.

Хто порушив основи віковічної народної моралі? Все добре дід передавав татові, тато синові: чесність, слухняність, взаємодопомога, працьовитість, дружнє відношення у сім'ї, до родича, до товариша, до сусіда, до знайомого. Не осмисливши, як слід, минулого, ми ще не скоро повернемось у майбутнє.

Звідси: життя доводить, що правда для селянина — завжди одна і незмінна в усі часи: орати, сіяти, обробляти, збирати, молотити, молоти і аж тоді їсти. Якщо вродить.

Більше правди у тій державі, де єдина церква консолідує націю, єднає її, державні мужі живуть і працюють згідно з національною ідеєю. Ще в 1920 році у Празі колишні січовики доктора Кирила Трильовського, потім уже старшини Української Галицької армії, зібралися й утворили Українську Військову Організацію (УВО), яка поставила собі за мету національну ідею продовжувати збройну боротьбу за «самостійність України». Україна понад усе! Польська влада сприйняла це рішення в штики, не залишилась осторонь і Москва. Вони боялися об'єднання Сходу і Заходу України з такою національною ідеєю, і все робили, щоб скомпрометувати, знищити цей осередок, який почав діставати широку підтримку в українського народу.

Провокації з боку владних структур, пильний нагляд за окремими патріотами УВО, зрада окремих членів УВО призвели до організаційної та політичної кризи в Українській Військовій Організації. Тому у 1920 році у Празі було створено Організацію Українських Націоналістів (ОУН), яка ставила собі за мету здійснення національної революції, внаслідок якої відродити українську державність. Це була їхня правда. Вони й керувалися нею.

Національна ідея — боротьба за українську державність, «Здобудеш або згинеш!» заволоділа сотнями тисяч українців Західної України, а також тисячами східняків. Та все це завершилося громадянською війною. Вкотре правду притоптали силою, насильством, жорстокістю... Потім національну ідею на більшій території України призабули. А це — наша правда!

Уже сімнадцять років, як Україна стала вільною, незалежною. Народ зрозумів по-своєму цю незалежність. Працюючи, примножує матеріальні блага для укріплення держави. Політики, депутати всіх рівнів, державні мужі зрозуміли незалежність, як єдиний шлях до свого збагачення. Хіба цими людьми керує правда? Як зробити, щоб вони зрозуміли, яку шкоду роблять для держави?

Напевно, цього ніколи не буде. Світом керує багатство, тобто капітал. Нехай! Але капітал повинен бути зароблений чесним шляхом. А хіба це можливо? Ось тобі, яка правда керує світом.

Добре, щоб правда була на верхах. Нею повинні керуватися теперішні державні мужі. Господні світлі сили добра почали одержувати перемогу над диявольськими темними силами зла. Горбачовська перебудова і розпад СРСР — перша їх велика перемога.

Сили добра і сили зла присутні в кожній родині, в кожному колективі, селі, місті, державі. Як тоді пояснити, я уже про це писав вище, коли сходяться двоє людей по любові, клянуться, що кохають одне одного, і невдовзі розходяться. Там, де молоде подружжя живе в мирі і злагоді, там, напевно, панує Божа сила, де розбігається, — злі сили. Так само в громаді. Коли йдуть вибори, над усіма довліє Божа сила. Як тільки закінчилися вибори — тут же втручається Диявол, знаходить легковірних, у душах яких мало Божого, і сіє зло, ненависть. Маємо чудовий приклад із нашої Верховної Ради. Депутати демократичного спрямування хочуть мати воістино свою державу, не хочуть нікому поклонятися, гнути перед кимось спину, працювати на свою державу, жити знову ж таки за принципом «У своїй хаті своя правда». Я вважаю, вони живуть уже за Божими законами правди і світла. Але їх поки що меншість.

Більшість депутатів не можуть відвикнути від понукування, позирають на свого давнього господаря, який не може відвикнути від своїх імперських амбіцій, бо ним ще керують диявольські сили зла. Ці сили зла ще мають великий вплив на більшість депутатського корпусу і не дають їм можливості виплутатися із диявольських тенет. Напевно, це від того, що їхні душі ще по сьогодні заангажовані атеїстичною пропагандою минулого, і хоч дехто з них ходить до церкви, молиться привселюдно, але не може переступити тієї межі, де панують сили добра, і поєднати свої душі з Богом. Так само часто звучать сьогодні заклики «Слава Україні!» Чи віддають усі собі звіт цим словам, де вони звучали і при яких обставинах? Вони звучали у смертельній схватці за волю України, за Українську Самостійну Соборну державу. Чи всі ті будують Українську державу, хто з пафосом промовляє такі священні для українського народу слова? Чи не забагато тут лукавства?

Ми не можемо за це когось судити, не ми судді. Але чи готові визначити, наприклад, якими силами — добра чи зла, — керується наш Президент і його оточення? Прем'єр-міністр і її оточення?.. На превеликий жаль, поки що йде шалена боротьба за гетьманську булаву. В даному випадку переможуть сили добра чи зла? Хто з них керується Божими принципами? Це наше горе, і, напевно, його не скоро подолають.

Ще будучи малим, не раз чув від старших, що скоро закінчиться друга Петрова тисяча і настане друге Пришестя Ісуса Христа, після якого відбудеться суд Божий.

Я, як і більшість моїх ровесників, уявляв собі, що на небі появиться сам Господь наш Ісус Христос, і буде об'явлено довгождані віщі слова. Але то, напевно, не так!

Друге Пришестя по-моєму вже прийшло, його не треба розуміти так, як я колись собі по-дитячому це уявляв. Читаючи Святе письмо про створення світу за сім днів, ми собі так і уявляли. Але вчені дослідили, що створення світу відбувалося тисячі років. Цілі етапи розвитку Всесвіту пережило людство, поки сталося те, що ми ма-

ємо. Так само і Друге Пришестя. Це є певний історичний етап цілковитих змін, перетворення людства, повернення до Бога, очищення людських душ від зла, насильства, жорстокості. Знищення Князя пітьми і всіх тих, хто його підтримує. Знищення атомної, хімічної, бактеріологічної, психологічної зброї, яку породив Диявол для знищення людства на Землі, як він вважає, своїх одвічних ворогів. Знищення таких явищ, розповсюджених Сатаниїлом, як наркоманія, ВІЛ інфекція,проституція, байдужість... У цьому будуть брати участь не тільки добрі Небесні Сили на чолі з Господом Богом, а й усе людство. Перейде не одне покоління, поки людство очиститься від зла. Перед нами постало одне зі складних завдань історії — підтримати цю роботу. Підтримати добрі Небесні Сили. Самим узяти в цьому участь. Розпочати очищуватися самим від брехні, зла, насильства, жорстокості...

І ще про одне.Є різні види правди. І така думка має право на існування.

Наприклад. Не можна не сказати, що світом не керує і така правда, як любов. Про любов, як про найвище з почуттів, дарованих людині, мовлено багато чудових слів, створено тисячі книг, картин, пісень. Любов одухотворює, робить кращим і змістовнішим весь світ, наповнює його світлою радістю. Але не кожному дано увійти в цей храм взаєморозуміння, взаємодопомоги та відвертості...

На жаль, багато моїх сучасників не вважають любов тією істиною, яка керує світом. Можливо, вони втратили первозданний дух цього почуття, яке запалювало серця багатьох поколінь на подвиги, кидало виклик смерті. А можливо, просто змінилися часи. Чим же іще пояснити, що інтелігентність, просвітленість і навіть якась загадковість любові поступилися місцем корисливості, егоїзму й амбітності. Звичайно, я узагальнюю, бо світ багатогранний і неповторний...

І кожний зможе мені заперечити.

Мабуть, на справжнє кохання здатні лише чисті серцем душі, не заплямовані цинізмом, у яких стіни зачерствілості руйнуються, а на тих руїнах проростають тонкі паростки животрепетної любові, які і керують світом. Я впевнений: на якій вершині праг-

матизму ми б не стояли, кохання неодмінно править світом, долаючи будь-які, навіть немислимі, перешкоди. І спасибі тим моїм сучасникам, які, незважаючи на зашкарублість і заавтоматизованість нашого світу, підносячись у цьому високому почутті, вірять: тільки любов, і ніщо інше, керує світом.

Народна мудрість говорить: »Неправдою світ пройдеш, та назад не вернешся».

А навіщо повертатися назад? Так може сказати лише той, хто не думає про майбутнє. А насправді: життя — це вічний поступ від минулого до майбутнього. І щоб у нас було майбутнє, треба завжди «повертатися назад», до своїх духовних витоків, які живлять корені вічного дерева життя.

Чи змогли б ми сьогодні бути як нація, як народ, якби не зберегли свого минулого, якби час від часу не «поверталися назад»? І у великому, і в «малому».

Моє село... Топорівці — це насамперед колишні широкополі лани, вкриті золотими пшеницями, що хвилювалися під подувом вітру, наче море. Це найкращі краєвиди, які мені довелося бачити у своєму житті. Немає, мабуть, більшої радості, як літньою порою іти рідною стежиною попри лани, вкриті пшеницями.

Топорівці — це велика жменя чепурних хат, білих і охайних, мов подоляночка з дитячої пісні, що найбільше любить купатися — в травах, зелені, сонці.

Топорівці — це люди. Можливо, не найкращі у світі, але й не найгірші. Їхнє життя розіп'яте поміж працею і вірою, поміж полем і церквою, не з легких, але гідне найбільшої шани.

Топорівці — це багатодітні родини, які не дадуть зникнути українській нації. Це молодь, яка повертається в своє рідне село, щоб жити в ньому.

Значить, життя триватиме — у білих хатах побіля золотих пшениць: біле у золотому.

...Моє село зі скрипом, з потугами, семимильними кроками повертається у майбутнє...

Я мав від них велику допомогу у випуску цього збірника.

Дуже велику допомогу надала Параска Гультай. Від неї записано назви урочищ і полів, всі сценарії, більшість пісень, колядок, гаївок, монолог матері, топорівські гостини. Велике їй спасибі.

Мохорук Михайло Степанович народився в 1928 році. У 1944 році закінчив сільську школу і працював у господарстві своїх батьків.

У 1945 році був покликаний до лав УПА, псевдо Чумак. Проходив вишкіл у Карпатах у сотні Білого, курінний Скуба. Після вишколу його відпускають додому до особливого розпорядження. Дома підтримував зв'язок з підпіллям ОУН-УПА. Через це на нього донесли і органи НКВД заарештували. Через відсутність доказів вдалося вирватися на волю. Працював далі в господарстві своїх батьків. Одружився. У 1950 році його покликали до армії вдруге, але Радянської. Після демобілізації повернувся до сім'ї і почав працювати у колгоспі: спершу обліковцем, завфермою, бригадиром. Працював добре, але весь час відчував якусь підозру з боку працівників КГБ, які часто чогось навідувалися до колгоспу. Щоб уникнути цієї свого роду недовіри, дехто з товаришів порадив вступити в члени КПРС. Але Михайло Мохорук довго вагався, відмовлявся. Проте в 1967 році дав згоду. З часом підозра до нього відпала.

У 1982 році перейшов на роботу в апарат Торговицької сільської ради, а з 1988 року вийшов на пенсію.

— Грищук Наталія Василівна народилася 31 січня 1959 року у селянській сім'ї. До першого класу вступила у 1968 році. Закінчила Торговицьку середню школу у 1979 році і продовжила навчання у Чернівецькому державному університеті ім. Юрія Федьковича на філологічному факультеті. Після закінчення за направленням працювала у м. Кривий Ріг. У 1987 році перейшла працювати у Снятинський сільськогосподарський технікум. Пізніше працювала в селах Луків, Слобідка Городенківського району. Потім перейшла працювати до Топорівської восьмирічної школи. 24.05.2002 року її не стало. Вічна їй пам'ять...

— Попович Марія Іванівна народилася 20 вересня 1928 року в селянській сім'ї.

У 1935 році пішла у перший клас сільської школи. У зв'язку із військовими діями на наших теренах закінчила Топорівську семирічну школу аж у 1945 році. Після закінчення школи працювала у господарстві своїх батьків. Коли в селі відновили довоєнний колгосп, пішла працювати в ланку з вирощування сільськогосподарських культур і працювала до виходу на пенсію.

У 1954 році вийшла заміж за Поповича Дмитра Васильовича, у якого батько, як говорили в селі, Василь Лесів, ще січовий стрілець, знав багато легенд і казок. Від нього й успадкувала Марія Попович деякі легенди та казки.

У подружжя двоє дітей: Степан і Василь.

МОЄ СЛОВО

Дорогий читачу! Прихильнику моєї праці! Ось ти перегорнув останню сторінку цього історико-краєзнавчого та етнографічного збірника «Село моє Топорівці», історичної епопеї краю в семи томах.

Ще у 2000 році виникла ідея написання такої історії про своє село. Тоді здавалося, що це так просто, доступно. Чому не зробити добре діло для своїх односельців? Тоді ж і почав збирати історичні документи, матеріали. Довго працював у Центральному державному історичному архіві у Львові. Знайшов багато матеріалів про село часів Австро-Угорського правління. Правда, більшість документів німецькою мовою. Не всі вдалося перекласти українською. Потім довго працював у Державному архіві Івано-Франківської області, де зберігається багато матеріалів і документів часів польського панування. Побував і в Державному архіві Чернівецької області. Обійшов більшість господарств у селі, розпитуючи, хто про що знає, що пам'ятає? Узагальнивши і проаналізувавши все почуте, вдруге обійшов уже менше господарств. Потім зупинився на кількох людях, які, як я зрозумів, і допоможуть написати історію свого села.

Правда, ще навчаючись у сільській семирічній школі, я любив багато читати історичної та художньої літератури. Це дало можливість збагатити мій світогляд. Крім того, проявляв велику цікавість до різних сільських історій, уже, навчаючись у дев'ятому класі почав збирати матеріали у старожилів про перші поселення Топорівців.

Але в подальшому навчання, улюблена робота відсунули все на задній план. Аж коли вийшов на пенсію, тоді-то й розпочав займатися написанням історії села. В період підготовки і написання зрозумів, що це не так просто. Довелося перебути насмішки від скептиків, приниження, при тому від тих людей, які б здавалося, мали бути би в цьому найбільш зацікавлені.

Але я за характером такий, що ніколи не відступав. Навіть тоді, коли відчував якусь загрозу від ближніх.

Працюючи над історією Топорівців, я не хотів стати сухим статистом, а намагався якомога ширше показати всі періоди життя мого краю, зокрема Топорівців, долі родин, окремих осіб. І найголовніше для мене було з'ясувати причини або джерела, які породили правду і кривду, добро і зло, любов і ненависть, заздрість, прокльони і оте з отченашу нашого щоденного «...визволи нас від лукавого», тому я і звернувся до першооснов християнського світу.

Полемізуючи з собою і з вами, я намагався (не знаю, наскільки це мені вдалося) показати духовний взаємозв'язок між Божим духовним і світським, показати його антиподи, злі сили.

У першому томі цього збірника подякував багатьом друзям, просто знайомим і доброзичливцям, які допомагали, чим могли, щоб цей збірник вийшов таким, яким він є. За час випуску інших томів ще добавилося тих, яким хотілося би щиросердечно подякувати за їх безкорисливу допомогу, надану мені.

Це світлої пам'яті Наталія Грищук, учитель української мови та літератури, яка підготувала майже повністю такий розділ, як місцева говірка, і він ліг в основу розділу «Мова» у п'ятому томі. Сільська казкарка Марія Попович, у якої записано більшість казок і легенд. Науковці — доктор історичних наук, професор Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича Георгій Кожолянко, кандидат історичних наук, доцент Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника Михайло Паньків, кандидат богословія Микола Марусяк, директор видавництва «Писаний камінь» Михайло Павлюк, комп'ютерщик Віталій Стефурак, літературний редактор Омелян Лупул, художники — Іван Куравський, Василь Волошин, Андрій Гнатчук. Доброзичливці Лілія Борейко, Микола Курилюк, Марія Кабанюк, Степан Бабух, Марія Дідух і багато інших, яким з повагою вклоняюсь і ще раз дякую.

Перша книжка вийшла у 2005 році в Снятинській видавничо-друкарській фірмі «Прут Принт», яка складається з чотирьох розділів:

— Топорівці в Україні (в датах, фактах і гіпотезах)

— Роль церкви в духовному розвитку села (в датах, фактах і гіпотезах)

— Школа в освітньому і просвітницькому розвої

— Культурний і економічний розвиток села (1387-1880р.р.)

У першому розділі висвітлено, як розвивалося й утверджувалося село на фоні розвитку України та Галицько-Волинського князівства, як жило під час польського поневолення, потім австро-угорського; як воно заснувалося в часи монгольського нашестя, і загинуло від татарських набігів, як заново відбудувалося з другої сторони від великого болота, що було поряд. А потім вдруге знищили село молдавани.

Воно ж заснувалося втретє і розвивається й по сьогодні. Село тричі засновувалося на морі сліз і морі крові. Згадується і про наміри заснувати місто в Топорівцях.

У другому розділі висвітлено роль церкви в духовному розвитку села. Показано, як церква гуртувала людей навколо православної віри, як було прийнято унію і церква називалася Українська з'єдинена церква, носила і ще одну назву — Українська уніатська церква. Під час австро-угорського панування дістала нову назву — Греко-католицька. Дано обширну характеристику роботі сільських духовних пасторів виноградника Христового.

У третьому розділі коротко охарактеризовано народну освіту в тодішній Австро-Угорській монархії. Бо до австрійських подій Польща освіті не вділяла ніякої уваги. В цьому розділі висвітлено будівництво сільської школи за державні кошти. Як була побудована чотирьохкласна школа, що було рідкістю на той час. Як працювала в період займанщини австрійцями, росіянами, в період польської окупації.

У четвертому розділі описано поділ галицьких земель під час польської окупації в період з 1349 по 1772 р. р. на циркули, домінії та королівські маєтки. Про історію заснування королівського маєтку в Топорівцях, який здійснював нагляд за багатьма навколишніми селами. Про Йосифінську метрику та її значення для сьогодення, скасування панщини в Галичині і як це відбувалося в Топорівцях.

Друга книжка — другий том вийшов у 2006 році в Косівській друкарні «Писаний камінь». Називається вона «Культурний розвиток 1880-1939 р. р. та окупації села».

Цей том має теж чотири розділи:

– Розвиток культурного життя в кінці XIX на початку XX століть в селі Топорівці.

– Перша світова війна.

– За Україну, за її волю! (Період Західно-Української Народної Республіки).

– Польська окупація Покуття.

У першому розділі описано створення до першої світової війни в селі десять первинних організацій різних прогресивних товариств. Як вони створювалися, хто створював, коротко подано їхні статути, яка їх роль у піднесенні патріотичного духу серед русинів, як тоді займанщики називали українців, про утвердження національної ідеї «Україна понад усе!». Про визначну роль галицьких товариств «Просвіта» і «Січ», які відіграли велику роль у державотворчих процесах, що призвело до незалежності нашої держави України.

У другому розділі висвітлено роль Українських Січових Стрільців (усусів) під час першої світової війни. Участь у військових діях сільських усусів. Як село витримало російську окупацію. Подано мартиролог учасників першої світової війни.

У третьому розділі розказано про визначні події Листопадового зриву, які призвели до проголошення Західно-Української Народної Республіки. Як польсько-українська війна і румунська

окупації спричинили до того, що Українська Галицька армія зі своїм урядом опинилася за Збручем.

У четвертому розділі подано, як Польща окупувала Галицькі землі, в тому числі й Топорівці. Про те, як односельчани не змирилися із рішенням Ради Амбасадорів у Парижі про приєднання Східної Галичини до Польщі і робили спротив окупаційній владі, відновлюючи первинні організації, які були заборонені на початку окупаційних процесів, і створюючи нові. Як зароджувався кооперативний рух на Покутті і в селі, як будувався Народний Дім (читальня) «Просвіти», яка була центром проведення всієї культурно-громадської та політичної роботи.

Третій том Історико-краєзнавчого та етнографічного збірника «Моє село Топорівці» теж вийшов у 2006 році у видавництві «Писаний камінь». Там же вийшли і всі наступні томи цього збірника. У цій книжці «Творці історії села» йде мова про тих, які саме і творили історію села. Дано характеристику окремим родинам, з числа яких і вийшли визначні люди села. Наведено їхні короткі автобіографічні дані, рід занять, як склалися їхні нелегкі долі. Це наші топорівські скарби. Серед визначних людей: Головнокомандувач УГА, полковник, генерал-хорунжий УНР Гнат Стефанів, військовий історик, сотник УНА Зенон Стефанів, посол до Варшавського сейму Клим Стефанів, визначний український вчений-ботанік Нестор Гаморак, один із небагатьох українських композиторів легкого жанру Степан Гумінілович, художники, письменники, громадсько-політичні діячі, керівники різних рангів, духовні пастори виноградника Христового.

Спочатку я задумав видати п'ять томів історії села. Це мала бути пенталогія. Під час планування написання п'ятого тому виявилося багато матеріалів, що склало б досить грубий том. Тому я й поділив рукопис на два томи. Чи правильно розділено по розділах, скаже читач.

Відомий кінорежисер, журналіст, поет, автор багатьох книжок Петро Олар у свій час порекомендував, щоб палітурки

кожної книжки були різнокольорові. Він же порадив написати ще один том, заключний, «Село повертається у майбутнє». Навіть дав питання до цієї книжки. Так і утворилася септималогія.

Четвертий том «Літопис села (1939-2000 р. р.)» вийшов у 2007 році. До цього тому увійшли дві книжки: «Книга пам'яті» та «Існування чи життя?»

Перша книжка складається з трьох розділів:

— Возз'єднання чи окупація.

— Німецька окупація.

— Тернистий шлях.

У першому розділі розкрито прихід "визволителів" на наші терени, перші шляхи встановлення радянської влади в області, районі, в селі, з чого читач зрозуміє, як радянська влада готувалася до війни. Ні-ні! Не до оборони, а до наступу. Тільки так можна пояснити будівництво у навколишніх селах трьох аеродромів. У всіх цих будівництвах брали участь наші односельчани. В селі дислокувалася військова частина з великою кількістю машин, гармат, іншої зброї. Радянський Союз готувався до війни з Румунією. До румунського кордону було двадцять п'ять кілометрів, то можна собі уявити, що творилося в тих селах, які були ще ближче до кордону. Тут же йдеться про створення довоєнного колгоспу, духовність і освітній розвиток.

У другому розділі розповідається про окупації: спершу угорцями, потім німцями. Читач з цього розділу дістане уяву про службу у німецькому «Бавдінсті», як масово гнали до Німеччини «Остербайтерів; як проводилася культурно-просвітницька робота; що собою являла сільська напіввійськова молодіжна формація «Січ». Тут описано участь топорівчан у створенні дивізії СС «Галичина», роботу підпільної ОУН та створення повстанчої станиці.

У третьому розділі читач познайомиться, як проходила мобілізація односельчан до Червоної Армії, до Української Повстанської армії, як громадянська війна зі сльозами і кров'ю пройшлася

селом, з мартирологом учасників Великої Вітчизнянї війни, членами ОУН, воїнами УПА, боївкарями служби безпеки районного проводу ОУН, а також дізнається, хто такі жертви владного і повстанського терору.

У другій книжці зображено, як відбудовувалося життя села у післявійськовий період. Як працювала сільська рада на селі, коли вдень над нею майорів червоний прапор, а ввечері — синьожовтий. Вдень висів портрет Сталіна на стіні і господарювала радянська влада, ввечері — тризуб на стіні у сільській раді і керувала повстанська. Як створювали земельні громади, як проводилася колективізація. Як неправильні дії окремих районних керівників щодо організації колгоспного виробництва призвели до сільського повстання проти радянської влади. Робота новостворених колгоспів, їх об'єднання. Про шкільництво та розвиток культури і побуту на селі. Як Городенківський райком Компартії України проводив лінію на перевиховання людей у дусі наукового атеїзму, про сільське населення та його склад.

П'ята книжка називається «Мої співочі Топорівці». Так побажали ті, котрі допомагали збирати і записувати пісні по хатах у селі. Але правильно книжка мала би називатися «Фольклорний образ села». Сюди ввійшли: топорівські — хрестини, весілля, похорон, гостини. Записано пісень — 345, у тому числі: весільних — 82, ліричних — 68, теперішніх народних найбільш поширених у селі — 27, стрілецьких — 13, повстанських — 31, пісні політкаторжан — 10 та багато інших. Ти познайомишся що таке топорівські гостини, з місцевою говіркою, поговірками та прислів'ями, казками та легендами, сільською поезією, сільськими іграми.

Шостий том збірника називається «Етнографічний образ села». Тут, дорогий читачу, перед тобою розкривається вся характеристика села: його етика, прокльони, забобони, заклинання, народна медицина, народні прикмети. Ти дізнаєшся, що таке вечорниці; як святкують релігійні свята зі своїми звичаями, обряда-

ми, з відповідними сценаріями — Святого Миколи Чудотворця, Святий Вечір, Різдво з колядками, Різдвяним вертепом; як у селі напередодні старого Нового року хлопчаки ходять з бичками, маланкування, посівання, Йордан зі щедрівками, водосвяття, Великдень — з гаївками та багато чого іншого, а також, як святкують свої свята євангельські християни-баптисти.

Познайомишся із народною ношею, з житлом, народною кухнею, сільськими промислами, сонником і нумізматикою та боністикою.

В останньому, сьомому, томі цього збірника, який є свого роду післямовою, і носить досить філософську назву «Село повертається у майбутнє», ти познайомишся із роздумами автора, що треба зробити селу, інтелігенції, істинним патріотам, що взяти з минулого, щоб повернутися у майбутнє.

Ось і настав час прощатися. Історія мого краю — Топорівців — написана з архівних матеріалів, деяких гіпотез, зі свідчень старожилів, розповідей інших людей і, звичайно, з власних спостережень. Я був би дуже щасливий, якби хтось продовжив цю історію після 2000 року.

ЗМІСТ

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ
одного окремо взятого населеного пункту..... 5
ПОКЛІН
рідному селу від Дмитра Мохорука..... 8
СЕЛО ПОВЕРТАЄТЬСЯ У МАЙБУТНЄ..... 19
ЯКА В СЕЛІ ПРАЦЯ КРАСИВА, ЯК ПІСНЯ..... 20
Культурне життя..... 23
Освітнє життя..... 30
Духовність села..... 33
Хвала рукам, що пахнуть хлібом..... 36
СКРОМНІСТЬ — ЦЕ ПРАЦЯ СЕРЦЯ..... 66
ЩО ВОДА ТВОРИТЬ, А ЩО РУЙНУЄ?..... 79
ЯКА ІСТИНА ДОРОЖЧА ЗА ГРОШІ?..... 86
ЛЮДИНА — КОВАЛЬ ЩАСТЯ ІНШИХ ЛЮДЕЙ..... 123
ЯК ПОМИРАЄ СОВІСТЬ..... 136
ЯКА ПРАВДА КЕРУЄ СВІТОМ..... 142
ДОДАТОК..... 153
МОЄ СЛОВО..... 159

Науково-популярне видання

МОХОРУК Дмитро Іванович

ІСТОРИКО – КРАЄЗНАВЧИЙ ТА ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

ÒÎ Ì ÑÜÎ Ì ÈÉ

"Писаний Камінь"
Косів
2009

Видрукувано в МП "Евріка"
Свідоцтво Держ. реєстру: серія ІФ, № 10
Івано-Франківська обл., м. Косів
вул. Незалежності, 28
тел.: 2-24-91

Літературний редактор *Омелян Лупул*
Комп'ютерний набір *Лілія Борейко*
Комп'ютерна верстка *Віталій Стефурак*

Здано до складання 13.10.08. Підписано до друку 25.02.09. Формат 60x84\16. Папір офсетний. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 9,77. Обл. – вип.арк. 10.22. Тираж 1000 пр. Замовне 261